

Andrew Gardner
Ejus Liber

L 17 8 8 L

1485 m 8

I

XC

CORNELII
NEPOTIS
EXCELLENTIUM
IMPERATORUM
VITAE.

GLASGUAE:
EXCUDERANT ROBERTUS CHAPMAN
ET ALEXANDER DUNCAN.
M.DCC.LXXXIV.

H
F
tica
mo
sep
&c
lio
cap
vet
tun
app
' te
' m
' co
' d
est
que
Th
era
Pro
Th
seri
ex
Vad
C
Ne
L
Com

HUIUS LIBRI AUCTORE.

Ex S A V A R O N E.

HUNC librum Corn. Nepoti asserit ipsa praefatio; *Non dubito fore plerosque, Attice, &c. et ex vita Catonis illa; Hujus de vita et moribus, plura in eo libro persecuti sumus, quem separatim de eo fecimus, rogatu T. Pomp. Attici, &c. cujus quidem libri fragmentum ex Cornelio Nepote laudare videtur A. Gellius lib. xi. cap. 8. Praeterea libros de viris illustribus, veterum scriptis celebres, qui Nepoti tribuuntur, ab hujus libri auctore confectos esse satis apparet ex fine Annibalis vitae: ‘Sed nunc tempus est hujus libri facere finem, et Romanorum explicare imperatores, quo facilius, collatis utrorumque factis, qui viri praefereendi sint, possit judicari.’ Tanta etiam suavitas est sermonis Latini, ut appareat in eo nativum quendam leporem esse, non ascitum, et jam aevo Theodosii desitum, quo non parum inclinata erat Latialis eloquentia. Aemilium autem Probum, cujus nomine circumfertur hic liber, Theodosio regnante vixisse, et hujusce libri exscriptorem potius esse, quam auctorem, patet ex his versibus:*

Vade, liber noster, fato meliore, memento,

Cum leget haec dominus, te sciat esse meum.

Ne timeas fulvo strictos diademate crines,

Ridentes blandum vel pietate oculos.

Communis cunctis, hominem se regna tenere

*Sed meminit, vincit hinc magis ille homines.
 Ornentur steriles: facilis tectura libelli
 Theodosio, et doctis carmina nuda placent.
 Si rogat auctorem, paulatim detege nostrum
 Tunc domino nomen: me sciat esse Probum.
 Corpore in hoc, manus est genitricis, avique, meaque.
 Felices, Domini quae meruere manus.*

Hic ergo suo auctori reddatur, quem sibi Cornelius Nepos justo titulo vindicat, quemque coaevo suo et familiari P. Attico dedit, cujus etiam rogatu vitam M. Catonis separatim scripsit, et illi superstes, elegantissimam ejusdem vitae consuetudinem elegantia pari prosecutus est. Praeter Chronica, libros exemplorum, de viris illustribus, et de vita Catonis, librum se de historicis Graecis conscripsisse testatur in Dione, ‘Sed de hoc in eo meo libro plura sunt exposita, qui de historicis Graecis conscriptus est,’ (sic enim ex MSS. bona fide supplevi) atque alterum edidit de Latinis historicis, ex quo excerpta esse fragmenta Corneliae Gracchorum matris Gifanii codice probatur. Quod ad Daretis Phrygii historiam, quam a Corn. Nepote Latine redditam, Volaterranus et alii tradiderunt, elegantia styli potius ducti, quam certa ratione, dispar stylus est, et dissimilis genius, et si quid in me iudicii, Corn. Nepos illo interprete, ut annis, sic nitore sermonis, longe superior, quod, collatis utriusque scriptis, facile potest judicari. De hoc auctore ita mihi visum est, salvo tuo (erudite lector) iudicio.

CORNELIO NEPOTE.

CORNELIUS NEPOS et ante Caesaris dictaturam, et eo dictatore, et postea vixit. Hieronymus in Chronico Eusebiano refert illum ad annum Augusti quartum. Nec cuiquam repugnem colligenti inde, tum demum divulgare ea coepisse opera, quibus maxime inclaruit. Padi erat accola, teste Plinio lib. iii. cap. 18. unde Catullo epigrammate primo Italus; Aufonio autem, epist. xxiv. Gallus vocatur. Nempe quia Italia Transpadana diceretur Gallia Togata. De urbe patria quicquam se habere comperti negat Elias Vinetus in Aufon. Idyll. vii. At Veronensem fuisse, in Leandri Alberti Italia lego: uti et in Cosmographia optimi atque amicissimi quondam viri, Paulli Merulae. Imo ex Veronensium historicorum syllabo (quem doctissimus amplissimusque Alexander Becellus, Veronensis urbis cancellarius, fecit, ac illustrissimus comes, Fernandus Nogarola, vir ut genere, ita literarum studio nobilissimus, cum V. Cl. Laurentio Pignorio, atque is mecum communicavit) intelligo, natum fuisse Nepotem in Hostilia: qui Veronensium vicus est; Tacito, Plinio, Cassiodoro, et Antonino in Itinerario memoratus, hodieque Ecclesiasticae Veronensium jurisdictioni subdi-

tus. Historicus hic Ciceronis amicus familiaris a Gellio vocatur, lib. xv. cap. 28. Chronica scripsisse, testis est idem Gellius, lib. xxvii. cap. 21. In his, pro triplici tempore, ἀδελῶ μυθικῶ, καὶ ἱστορικῶ, (de quibus ex Varone et aliis, libro de arte historica diximus,) tres videtur scripsisse libros, ac singulis unius temporis narrationem esse complexus. Sane tres libros fecisse Nepotem, quibus omne aevum comprehenderit, liquido testatur Catullus initio Hendecasyllaborum. Nec historicum tempus ab eo solum esse tractatum, indicio est illud Aufonii: ‘Apologus Titiani, et Nepotis
 ‘Chronica, quasi alios apologos (nam et ipsa
 ‘instar fabularum sunt) ad nobilitatem tuam
 ‘misi.’ Item ex eo, quod Tertullianus in Apologetico adversus gentes (ubi eum inter antiquitatum commentatores disertim reponit) dicit, haud aliud Saturnum, quam hominem, promulgasse. Quod etiam Lactantius tradit, lib. i. cap. 13. Reliquit praeterea libros illustrium virorum, quorum Gellius meminit, lib. xi. cap. 8. et Servius in 1. Aen. Eorum librum i. xv. et xvi. citat Charisius. Ex his habemus viginti duos exterarum gentium imperatores. Caeteris libris egisse de Romanis haec ejus verba ostendunt in extrema Hannibalis vita: ‘Sed nunc tempus est hujus libri facere finem, et Romanorum explicare Imperatores; quo facilius, collatis utrorumque factis, qui viri praeferendi sint, possit judicari.’ Operis

ejus genuina inscriptio patet ex ultimis hisce
 praefationis verbis: 'Quare ad propositum ve-
 niemus, et in hoc exponemus libro VITAS
 EXCELLENTIUM IMPERATO-
 RUM.' Praeter imperatores, seorsum ex-
 arasse librum de regibus, argumento haec e-
 runt, quae Timoleontis vitae subdit: 'Hi fe-
 re fuere Graeciae gentis duces, qui memo-
 ria digni videantur, praeter reges. Namque
 eos attingere noluimus, quod omnium res
 gestae separatim sunt relatae: neque tamen
 hi admodum sunt multi.' Externi impera-
 tores, quos habemus, Aemilii esse Probi, a
 multis creduntur. Qui error inde provenit,
 quod librario id fuerit nomen, qui vitas eas
 partim sua, partim patris et matris manu scrip-
 tas, Theodosio obtulit. Hoc ita esse, osten-
 dunt versiculi, qui vitis istis praemitti in MSS.
 solent. Ac nec Aemilium, nec Theodosiani
 aevi quemquam, eorum esse librorum auctorem,
 abunde arguit pura et Romana dictio. Opine-
 tur aliquis, ut Trogus ab Justino, ita ab Aemi-
 lio, qui sub Theodosio vixit, in compendium
 esse redactum Nepotem. Sed aliud suadet o-
 peris concinnitas, et illa praefandi ratio, quae
 est in Epaminondae vita, ac in Pelopida in
 primis, ubi brevitatem justam pollicetur. At-
 tamen sententia haec, licet erronea, minus pe-
 riculi habeat, dummodo extra controversiam
 maneat, Aemilium omnia de purissimis Nepotis
 fontibus hausisse. Sane Tulliani esse aevi scrip-

torem, neque alium quam Nepotem; tum veterum aliquot librorum indicio cognoscitur; tum etiam, quod ad Pomponium Atticum (cujus idem rogatu de vita Catonis librum fecit) vitae istae scribantur: utcunque id in quarto miscellaneorum suorum neget Hieronymus Magius, qui ipsa Nepotis praefatione satis refellitur. Accedit et altera ratio. Nam his in libris ea legere est quae opus hoc scriptum esse clamant, quo tempore Pompeius, et Caesar, plus poterant, quam libera in rep. expediret. Ea Lambinus loca congescit, ut nihil attineat illa hic reponere. Nec libris istis de viris illustribus solum persecutus est excellentes imperatores: sed etiam commentationibus claros. Quod argumentum signat B. Hieronymus, praefatione de Scriptoribus Ecclesiasticis, ubi Nepotem inter eos refert, quorum exemplo acturus sit de iis, qui scribendo claruerunt. Egit autem Nepos, tum de Graecis auctoribus, tum de Latinis. De Graecis, colligo inde, quod in Dionis vita dicat, librum se fecisse de illustribus historicis: in quo inter alia tractarit de Philisto historico. De Latinis, argumento sunt plurima. Nam de Terentio egisse, ex Suetonio scimus in Terentii vita, Donato perperam tributa. Ad haec primum de vita Ciceronis librum Geilius citat lib. xv. cap. 28. Eoque ex opere fragmentum Hieronymus adfert, epist. ad Pammachium. Imo verisimile est, inde esse, tum vitam T. Pomponii Attici, quae exstat, tum vitam

Catonis, quam istis claudit verbis: 'Hujus de
'vita, et moribus, plura in eo libro persecuti
'sumus, quem separatim de eo fecimus, ro-
'gatu Titi Pomponii Attici. Quare studiosos
'Catonis ad illud volumen relegamus.' Aperte
indicat, eo nunc de Catone brevius se agere,
quia separatim de eodem scripserit. Ergo vita
illa Catonis, quam paucis perstrictam habemus,
majoris pars est voluminis, in quo Romanorum
complurium vitae containerentur. Et sane in antiquissimo
codice Oberti Gifanii ante vitam Attici legebantur haec verba: *Ex libro
Cornelii Nepotis de Latinis historicis.* Reliquit
etiam exemplorum libros, quos citant Gellius
lib. vii. cap. 18. et Charisius lib. i. Alia quoque
ejusdem laudant veteres: sed non item quae ad
historiam pertineant. Nam ex epistola ejus ad
Ciceronem quaedam Lactantius adfert lib. iii. Instit.
Divin. cap. 15. Quemadmodum et Ciceronis ad
Nepotem epistolae meminit Tranquillus in Julio
cap. 9. Ammianus Marcellinus initio lib. xxvi. ac
Priscianus lib. viii. Imo et secundum Ciceronis
epistolarum librum ad Nepotem Macrobius citat
lib. ii. Saturn. cap. i. Quod si quis fragmenta omnia
Nepotis desideret, longe iis colligendis priorum
yicit industriam Andreas Schottus. Hermolaus
Barbarus, castigationibus in Plinii lib. xv. cap. 29.
censet libellum de viris illustribus, qui Plinio
tribui solet, Cornelii Nepotis esse, haud Plinii;
atque id veteribus codd.

adstrui posse asseverat. Etiam Jani haec Parthasii sententia fuit. Utrius sit, dubitari ait Vinetus, nec ea de re quicquam statuere ausus est. Imo aliqui, aut Suetonium, aut Tacitum, esse auctorem putarunt: ut indicat Gyraldus dialogismo xxvi. Sed omnino sunt Sexti Aurelii Victoris: ut satis nunc constat ex editione Andreae Schotti. Non dubito interim, quin pleraque ex Nepote Victor desumerit. Nam quod Ludovicus Vives lib. v. de tradendis disciplinis, Nepotem ait de Graecis solum ducibus scripsisse, id satis refellitur verbis Nepotis antea adductis. Vir doctissimus, Jo. Maria Catanaeus, commentario in Plinii lib. iv. epist. 28. quae ad Severum scripta est, etiam Daretem Phrygium a Nepote translatum arbitratur. Nempe decepit eum vulgaris *ἐπιγραφή*. Attamen et hic aqua haeret Vineto, notis in Aufon. Idyll. vii. negat esse, qui certi aliquid de translatione hac ausit affirmare. Atqui omnes, quibus ullum in hisce litteris iudicium est, satis vident, nec Daretem illum esse genuinum: nec dictionem ejus Augustaeam sapere aetatem; sed recentiore multo. Nepotem autem Caes. Augusti, obiisse aevo, Plinius testatur, lib. ix. cap. 39. et lib. x. cap. 23. Atque hoc fortasse impulit Genebrardum, ut putaret, eum nato jam Christo superstitem fuisse: qui et Jacobum Gualterium, cum primum tabulas ederet Chronographicas, in eam sententiam pertraxit. Sed Nepotem eo usque aetatem proro-

gasse, nemo temere dixerit, qui tanti eum in
litteris nominis jam Tullii, Attici, Catulli tem-
poribus fuisse cogitarit.

SERIES EXCELLENTIUM VIRORUM.

I.	MILTIADES.	pag. 15
II.	THEMISTOCLES.	23
III.	ARISTIDES.	33
IV.	PAUSANIAS.	35
V.	CIMON.	40
VI.	LYSANDER.	44
VII.	ALCIBIADES.	47
VIII.	THRASYBULUS.	59
IX.	CONON.	63
X.	DION.	67
XI.	IPHICRATES.	76
XII.	CHABRIAS.	79
XIII.	TIMOTHEUS.	82
XIV.	DATAMES.	85
XV.	EPAMINONDAS.	96
XVI.	PELOPIDAS.	106
XVII.	AGESILAUS.	110
XVIII.	EUMENES.	118
XIX.	PHOCION.	132
XX.	TIMOLEON.	135
XXI.	REGES.	140
XXII.	HAMILCAR.	143
XXIII.	HANNIBAL.	146
XXIV.	CATO.	158
XXV.	ATTICUS.	161

CORNELII
NEPOTIS
EXCELLENTIUM
IMPERATORUM
VITAE.

AD
T. POMPONIUM ATTICUM,
LIB. PRIOR.
AUCTORIS PRAEFATIO.

NON dubito fore plerosque, Attice, qui hoc genus scripturae, leve, et non satis dignum summorum virorum personis judicent; cum relatum legent, quis musicam docuerit Epaminondam; aut in ejus virtutibus commemorari, falsasse eum commode, scienterque tibiis cantasse. Sed hi erunt fere, qui expertes literarum Graecarum, nihil rectum, nisi quod ipsorum moribus conveniat, putabunt. Hi si didicerint, non eadem omnibus esse honesta atque turpia, sed omnia majorum institutis judi-

cari; non admirabuntur, nos in Graiorum virtutibus exponendis mores eorum secutos. Neque enim Cimoni fuit turpe Atheniensium summo viro, sororem germanam habere in matrimonio; quippe cum cives ejus eodem uterentur instituto. At id quidem nostris moribus nefas habetur. Laudi in Graecia ducitur adulescentulis, quamplurimos habere amatores. Nulla Lacedaemoni tam est nobilis vidua, quae non ad scenam eat mercede conducta. Magnis in laudibus tota fere fuit Graecia, victorem Olympiae citari; in scenam vero prodire, et populo esse spectaculo, nemini in eisdem gentibus fuit turpitudini: quae omnia apud nos partim infamia, partim humilia, atque ab honestate remota, ponuntur. Contra ea, pleraque nostris moribus sunt decora, quae apud illos turpia putantur. Quem enim Romanorum pudet uxorem ducere in convivium? aut cujus materfamilias non primum locum tenet aedium, atque in celebritate versatur? quod multo fit aliter in Graecia. Nam neque in convivium adhibetur, nisi propinquorum; neque sedet, nisi in interiore parte aedium, quae *gynaeconitis* appellatur, quo nemo accedit, nisi propinqua cognatione conjunctus. Sed plura persequi tum magnitudo voluminis prohibet, tum festinatio, ut ea explicem, quae exorsus sum. Quare ad propositum veniemus, et in hoc exponemus libro *Vitas excellentium Imperatorum*.

I. MILTIADES.

CAP. I.

MILTIADES Cimonis filius, Athenien-
 sis, cum et antiquitate generis, et gloria
 majorum, et sua modestia, unus omnium maxi-
 me floreret; eaque esset aetate, ut non jam so-
 lum de eo bene sperare, sed etiam confidere ci-
 ves possent sui, talem futurum, qualem cogni-
 tum judicarunt; accidit, ut Athenienses Cher-
 sonesum colonos vellent mittere. Cujus generis
 cum magnus numerus esset, et multi ejus demi-
 grationis peterent societatem; ex his delecti
 Delphos deliberatum missi sunt, qui consule-
 rent Apollinem, quo potissimum duce uteren-
 tur. Nam tum Thraces eas regiones tenebant,
 cum quibus armis erat dimicandum. His con-
 sulentibus nominatim Pythia praecepit, ‘ ut
 ‘ Miltiadem sibi Imperatorem sumerent. Id si
 ‘ fecissent, incepta prospera futura.’ Hoc ora-
 culi responso Miltiades cum delecta manu, classe
 Chersonesum profectus, cum accessisset Lem-
 num, et incolas ejus insulae sub potestatem re-
 digere vellet Atheniensium, ‘ idque ut Lemnii
 ‘ sua sponte facerent,’ postulasset, illi irridentes
 responderunt, ‘ tum id se facturos, cum ille do-
 ‘ mo navibus proficiscens vento aquilone venis-
 ‘ set Lemnum.’ Hic enim ventus a septentrio-
 nibus oriens, adversum tenet Athenis profici-

scientibus. Miltiades morandi tempus non habens, cursum direxit quo tendebat, pervenitque Chersonesum.

C A P. II.

IBI brevi tempore, barbarorum copiis disiectis, tota regione, quam petierat, potitus, loca castellis idonea communivit: multitudinem, quam secum duxerat, in agris collocavit, crebrisque excursionibus locupletavit. Neque minus in ea re prudentia, quam felicitate, ad-jutus est. Nam cum virtute militum devicisset hostium exercitus, summa aequitate res constituit, atque ipse ibidem manere decrevit. Erat enim inter eos dignitate regia, quamvis carebat nomine; neque id magis imperio, quam justitia, consecutus. Neque eo segnius Atheniensibus, a quibus erat profectus, officia praestabat. Quibus rebus fiebat, ut non minus eorum voluntate perpetuo imperium obtineret, qui miserant, quam illorum, cum quibus erat profectus. Chersoneso tali modo constituta, Lemnum revertitur, et 'ex pacto postulat, ut sibi urbem tradant. Illi enim dixerant, cum vento Borea domo profectus eo pervenisset, sese dedituros: se autem domum Chersonesi habere.' Cares, qui tum Lemnum incolebant, etsi praeter opinionem res ceciderat, tamen non dicto, sed secunda fortuna adversariorum capti, resistere ausi non sunt, atque ex insula demigrarunt. Pari

felicitate caeteras insulas, quae Cyclades nominantur, sub Atheniensium redegit potestatem.

C A P. III.

EISDEM temporibus Persarum rex Darius, ex Asia in Europam exercitu trajecto, Scythas bellum inferre decrevit; pontem fecit in Istro flumine, qua copias traduceret. Ejus pontis, dum ipse abesset, custodes reliquit principes, quos secum ex Ionia et Aeolide duxerat, quibus singulis ipsarum urbium perpetua dederat imperia. 'Sic enim putavit facillime se Graeca lingua loquentes, qui Asiam incolerent, sub sua retenturum potestate, si amicis suis oppida tuenda tradidisset; quibus, se oppresso, nulla spes salutis relinqueretur.' In hoc fuit tum numero Miltiades, cui illa custodia crederetur. Hic cum crebri afferrent nuntii, male rem gerere Darium, premique a Scythis, Miltiades hortatus est pontis custodes; 'ne a fortuna datam occasionem liberandae Graeciae dimitterent. Nam si cum iis copiis, quas secum transportaverat, interiisset Darius, non solum Europam fore tutam, sed etiam eos, qui Asiam incolerent Graeci genere, liberos a Persarum futuros dominatione et periculo. Id et facile effici posse: ponte enim rescisso, regem vel hostium ferro, vel inopia, paucis diebus interiturum.' Ad hoc consilium cum plerique accederent, Histiaeus Milesius, ne res conficeretur, obstitit, dicens, 'Non idem ipsis;

‘qui summas imperii tenerent, expedire, et
 ‘multitudini; quod Darii regno ipforum nite-
 ‘retur dominatio, quo extincto ipsos potestate
 ‘expulsos civibus suis poenas datuos. Itaque
 ‘adeo se abhorrere a caeterorum consilio, ut
 ‘nihil putet ipsis utilius, quam confirmari reg-
 ‘num Persarum.’ Hujus cum sententiam pluri-
 mi essent secuti, Miltiades non dubitans, tam
 multis consciis, ad regis aures consilia sua per-
 ventura, Chersonesum reliquit, ac rursus Athe-
 nas demigravit. Cujus ratio etsi non valuit, ta-
 men magnopere est laudanda; ‘cum amicior
 ‘omnium libertati, quam suae fuerit domina-
 ‘tioni.’

C A P. IV.

DARIUS autem, cum ex Europa in Asiam re-
 disset, hortantibus amicis, ut Graeciam in
 suam redigeret potestatem, classem quingenta-
 rum navium comparavit, eique Datim praefec-
 cit, et Artaphernem; hisque ducenta peditum
 millia, et decem equitum dedit: causam inter-
 ferens, ‘se hostem esse Atheniensibus, quod eo-
 ‘rum auxilio Iones Sardis expugnassent, suaque
 ‘praesidia interfecissent.’ Praefecti regii classe
 ad Euboeam appulsa celeriter Eretriam cepe-
 runt, omnesque ejus gentis cives abreptos in A-
 siam ad regem miserunt. Inde ad Atticam ac-
 cesserunt, ac suas copias in campum Maratho-
 na deduxerunt. Is abest ab oppido circiter
 millia passuum decem. Hoc tumultu Atheni-

enses tam propinquo, tamque magno permoti, auxilium nusquam, nisi a Lacedaemoniis, petiverunt; Philippidemque cursorem ejus generis, qui *hemerodromi* vocantur, Lacedaemonem miserunt, ut nuntiaret, 'quam celeri esset opus 'auxilio.' Domi autem creati decem praetores, qui exercitui praeessent: in eis Miltiades. Inter quos magna fuit contentio, 'utrum moribus se defenderent, an obviam irent hostibus, acieque decernerent.' Unus Miltiades maxime nitebatur, 'ut primo quoque tempore 'castra fierent: id si factum esset, et civibus 'animum accessurum, cum viderent de eorum 'virtute non desperari; et hostes eadem re fore 'tardiores, si animadverterent, auderi adversus 'se tam exiguis copiis dimicari.'

C A P. V.

HOC in tempore nulla civitas Atheniensibus auxilio fuit praeter Plataeensium: ea mille misit militum. Itaque horum adventu decem millia armatorum completa sunt; quae manus mirabili flagrabat pugnandi cupiditate: quo factum est, ut plus, quam collegae, Miltiades valuerit; ejus enim auctoritate impulsu Athenienses copias ex urbe eduxerunt, locoque idoneo castra fecerunt; deinde postero die, sub montis radicibus, acie e regione instructa, nova arte, vi summa praelium commiserunt. Namque arbores multis locis erant stratae, hoc consilio, 'ut et montium tegerentur altitudine, et

‘arborum tractu equitatus hostium impedire-
 ‘tur, ne multitudine clauderentur.’ Datis, etsi
 non locum aequum videbat suis, tamen fretus
 numero copiarum suarum, configere cupiebat;
 eoque magis, quod ‘priusquam Lacedaemonii
 ‘subsidio venirent, dimicare utile,’ arbitraba-
 tur. Itaque in aciem peditum centum, equitum
 decem millia produxit, praeliumque commisit.
 In quo tanto plus virtute valuerunt Athenien-
 ses, ut decemplicem numerum hostium profligarent;
 adeoque perterruerunt, ut Persae non
 castra, sed naves peterent. Qua pugna nihil ad-
 huc est nobilius. Nulla enim unquam tam exi-
 gua manus tantas opes prostravit.

C A P. VI.

CUJUS victoriae non alienum videtur, quale
 praemium Miltiadi sit tributum, docere;
 quo facilius intelligi possit, ‘eandem omnium
 ‘civitatum esse naturam.’ Ut enim P. R. ho-
 nores quondam fuerunt rari et tenues, ob eam-
 que causam gloriosi, nunc autem effusi, atque
 obsoleti: sic olim apud Athenienses fuisse repe-
 rimus. Namque huic Miltiadi, qui Athenas,
 totamque Graeciam liberavit, talis honos tri-
 butus est in porticu, quae *Poecile* vocatur, cum
 pugna depingeretur Marathonia; ut in decem
 praetorum numero primaejus imago poneretur,
 isque hortaretur milites, praeliumque commit-
 teret. Idem ille populus, posteaquam majus
 imperium est nactus, et largitione magistratum

corruptus est, trecentas statuas Demetrio Phalereo decrevit.

C A P. VII.

POST hoc praelium classem septuaginta navium Athenienses eidem Miltiadi dederunt, ut insulas, quae barbaros adjuverant, bello persequeretur: quo imperio plerasque ad officium redire coëgit, nonnullas vi expugnavit. Ex his Parum, insulam opibus elatam, cum oratione reconciliare non posset, copias e navibus eduxit, urbem operibus clausit, omnique com metu privavit: deinde vineis ac testudinibus constitutis, propius muros accessit. Cum jam in eo esset, ut oppido potiretur, procul in continenti lucus, qui ex insula conspiciebatur, nescio quo casu, nocturno tempore incensus est: cujus flamma ut ab oppidanis et oppugnatoribus est visa, utrifque venit in opinionem, signum a classariis regiis datum. Quo factum est, ut et Parii a deditione deterrentur, et Miltiades, timens ne classis regia adventaret, incensis operibus, quae statuerat, cum totidem navibus atque erat profectus, Athenas magna cum offensione civium suorum rediret. ‘Accusatus ergo proditi-
onis, quod, cum Parum expugnare posset, a rege corruptus, infectis rebus a pugna discessisset.’ Eo tempore aeger erat vulneribus, quae in oppugnando oppido acceperat. Itaque quoniam ipse pro se dicere non posset, verba pro eo fecit frater ejus Tisagoras. Causa cog-

nita, 'capitis absolutus, pecunia multatus est; ' eaque lis quinquaginta talentis aestimata est, ' quantus in classem sumtus factus erat.' Hanc pecuniam quod solvere non poterat, in vincula publica conjectus est, ibique diem obiit supremum.

C A P. VIII.

HIC etsi crimine Pario est accusatus, tamen alia fuit causa damnationis. Namque Athenienses propter Pisistrati tyrannidem, quae paucis annis ante fuerat, omnium suorum civium potentiam extimescebant. Miltiades multum in imperiis magistratibusque versatus, non videbatur posse esse privatus, praesertim cum consuetudine ad imperii cupiditatem trahi videretur. Nam Chersonesi omnes illos, quos habitarat annos, perpetuam obtinuerat dominationem; tyrannusque fuerat appellatus, sed iustus: non erat enim vi consecutus, sed suorum voluntate, eamque potestatem bonitate retinuerat. 'Omnes autem et habentur et dicuntur tyranni, qui potestate sunt perpetua in ea civitate, quae libertate usa est.' Sed in Miltiade erat cum summa humanitas, tum miracomitas, ut nemo tam humilis esset, cui non ad eum aditus pateret: magna auctoritas apud omnes civitates, nobile nomen, laus rei militaris maxima. Haec populus respiciens, 'maluit eum innoxium plecti, quam se diutius esse in timore.'

II. THEMISTOCLES.

CAP. I.

THEMISTOCLES Neoclis filius, Atheniensis. Hujus vitia ineuntis adolescentiae magnis sunt emendata virtutibus; adeo ut anteferatur huic nemo, pauci pares putentur. Sed ab initio est ordiendum. Pater ejus Neocles generosus fuit. Is uxorem Halicarnassiam civem duxit, ex qua natus est Themistocles. Qui cum minus esset probatus parentibus, quod et liberius vivebat, et rem familiarem negligebat; a patre exhaeredatus est. Quae contumelia non fregit eum, sed erexit. Nam cum judicasset, sine summa industria non posse eam extinguere, totum se dedit reipublicae, diligentius amicis famaeque serviens. Multum in judiciis privatis versabatur: saepe in concionem populi prodibat: nulla res major sine eo gerebatur, celeriterque quae opus erant, reperiebat, facile eadem oratione explicabat. Neque minus in rebus gerendis promptus, quam excogitandis, erat; quod 'et de instantibus (ut ait 'Thucydides) verissime judicabat, et de futuris calidissime conjiciebat.' Quo factum est, ut brevi tempore illustraretur.

C A P. II.

PRIMUS autem gradus fuit capeffendae rei publicae bello Corcyraeo: ad quod gerendum praetor a populo factus, non solum praefenti bello, sed etiam reliquo tempore ferociorum reddidit civitatem. Nam cum pecunia publica, quae ex metallis redibat, largitione magistratuum quotannis interiret; ille persuasit populo, ut ea pecunia classis centum navium aedificaretur. Qua celeriter effecta, primum Corcyraeos fregit, deinde maritimos praedones confectando, mare tutum reddidit. In quo cum divitiis ornavit, tum etiam peritissimos belli navalis fecit Athenienses. Id quantae salutis fuerit universae Graeciae, bello cognitum est Persico. Nam cum Xerxes et mari et terra bellum universae inferret Europae; cum tantis eam copiis invasit, quantas neque antea, neque postea habuit quisquam. Hujus enim classis, mille et ducentarum navium longarum fuit, quam duo milia onerariarum sequebantur: terrestres autem exercitus septingentorum millium peditum, equitum quadringentorum millium fuerunt. Cujus de adventu cum fama in Graeciam esset perlata, et maxime Athenienses peti dicerentur, propter pugnam Marathoniam; miserunt Delphos consultum, quidnam facerent de rebus suis. Deliberantibus Pythia respondit, ut moenibus ligneis se munirent. Id responsum quo valeret, cum intelligeret nemo, Themistocles

persuasit, 'consilium esse Apollinis, ut in naves
'se suaque conferrent: eum enim a deo signifi-
'cari murum ligneum.' Tali consilio probato,
addunt ad superiores totidem naves triremes;
suaque omnia, quae moveri poterant, partim
Salaminem, partim Troezenem asportant; ar-
cem sacerdotibus paucisque majoribus natu, ac
sacra procuranda tradunt; reliquum oppidum
relinquunt.

C A P. III.

HUJUS consilium plerisque civitatibus dis-
plicebat, et in terra dimicari magis pla-
cebat. Itaque missi sunt delecti cum Leonida
Lacedaemoniorum rege, qui Thermopylas oc-
cuparent, longiusque barbaros progredi non
paterentur. Hi vim hostium non sustinuerunt,
eoque loco omnes interierunt. At classis com-
munis Græciae trecentarum navium, in qua
ducentae erant Atheniensium, primum apud Ar-
temisium, inter Euboeam continentemque ter-
ram cum classiariis regis confligit. Angustias
enim Themistocles quaerebat, ne multitudine
circumiretur. Hic etsi pari praelio discesse-
rant, tamen eodem loco non sunt ausi manere,
quod erat periculum, ne, si pars navium adver-
sariorum Euboeam superasset, ancipiti preme-
rentur periculo. Quo factum est, ut ab Arte-
misio discederent, et adversum Athenas apud
Salamina classem suam constituerent.

C

C A P. IV.

AT Xerxes, Thermopylis expugnatis, protinus accessit Astu: idque nullis defendentibus, interfectis sacerdotibus, quos in arce invenerat, incendio delevit. Cujus flamma perterriti classarii, cum manere non auderent, et plurimi hortarentur, 'ut domos suas quisque discederent, moenibusque se defenderent,' Themistocles unus restitit, et universos esse pares aiebat; dispersos testabatur perituros. Idque Eurybiadi regi Lacedaemoniorum, qui tum summae imperii praeerat, fore affirmabat. Quem cum minus, quam vellet, moveret, noctu de servis suis, quem habuit fidelissimum, ad regem misit, ut ei nuntiaret suis verbis, 'adversarios ejus in fuga esse: qui si discessissent, majore cum labore, et longinquiore tempore, bellum confecturum, cum singulos confectari cogentur: quos si statim aggrederetur, brevi universos oppressurum.' Hoc eo valebat, ut ingratis ad depugnandum omnes cogerentur. Hac re audita, barbarus nihil doli subesse credens, postridie alienissimo sibi loco, contra opportunissimo hostibus, adeo angusto mari confligit, ut ejus multitudo navium explicari non potuerit. Victus ergo est magis consilio Themistocles, quam armis Graeciae.

C A P. V.

HIC barbarus etsi male rem gesserat, tamen tantas habebat reliquias copiarum, ut etiam cum his opprimere posset hostes. Interim tamen ab eodem gradu depulsus est. Nam Themistocles verens, ne bellare perseveraret, certiore eum fecit, 'id agi, ut pons, quem ille in Hellesponto fecerat, dissolveretur, ac reditu in Asiam excluderetur:' idque ei persuasit. Itaque, qua sex mensibus iter fecerat, eadem minus diebus triginta in Asiam reversus est: 'seque a Themistocle non superatum, sed conservatum' judicavit. Sic unius viri prudentia Graecia liberata est, Europaeque succubuit Asia. Haec altera victoria, quae cum Marathonio possit comparari tropaeo: nam pari modo apud Salamina parvo numero navium maxima post hominum memoriam classis est devicta.

C A P. VI.

MAGNUS hoc bello Themistocles fuit, nec minor in pace. Cum enim Phalereo portu neque magno neque bono Athenienses uterentur, hujus consilio triplex Piraei portus constitutus est;isque moenibus circumdatus, ut ipsam urbem dignitate aequipararet, utilitate superaret. Idemque muros Atheniensium restituit praecipuo suo periculo. Namque Lacedaemonii causam idoneam nacti propter ex-

curfiones barbarorum, qua ‘negarent oportere
 ‘extra Peloponnesum ullam urbem haberi, ne
 ‘essent loca munita quae hostes possiderent,’
 Athenienses aedificantes prohibere sunt conati.
 Hoc longe alio spectabat, atque videri vole-
 bant. Athenienses enim duabus victoriis, Ma-
 rathonia et Salaminia, tantam gloriam apud
 omnes gentes erant consecuti, ut intelligerent
 Lacedaemonii ‘de principatu sibi cum his cer-
 ‘tamen fore.’ Quare eos quam infirmissimos
 esse volebant. Postquam autem audierunt mu-
 ros instrui, legatos Athenas miserunt, qui id
 fieri vetarent. His praesentibus desierunt, ac
 ‘se de ea re legatos ad eos missuros’ dixerunt.
 Hanc legationem suscepit Themistocles, et so-
 lus primo profectus est: ‘reliqui legati ut tum
 ‘exirent, cum satis altitudo muri exstructa vi-
 ‘deretur, praecepit: ut interim omnes servi at-
 ‘que liberi opus facerent, neque ulli loco par-
 ‘cerent, sive sacer esset, sive profanus, sive pri-
 ‘vatus, sive publicus: sed undique quod ido-
 ‘neum ad muniendum putarent, congererent.’
 Quo factum est, ut Atheniensium muri ex fa-
 cellis sepulchrisque constarent.

C A P. VII.

THEMISTOCLES autem, ut Lacedaemonem
 venit, adire ad magistratus noluit, et de-
 dit operam, ut quam longissime tempus duce-
 retur; causam interponens, ‘se collegas ex-
 ‘spectare.’ Cum Lacedaemonii quererentur,

'opus nihilominus fieri, eumque ea re conari
 'fallere,' interim reliqui legati sunt consecuti.
 A quibus cum audisset non multum superesse
 munitionis, ad Ephoros Lacedaemoniorum ac-
 cessit, penes quos summum imperium erat: at-
 que apud eos contendit, 'falsa his esse delata,
 'quare aequum esse, illos, viros bonos nobiles-
 'que mittere, quibus fides haberetur, qui rem
 'explorarent; interea se obsidem retinerent.'
 Gestus est ei mos, tresque legati, functi summis
 honoribus, Athenas missi sunt. Cum his colle-
 gas suos Themistocles iussit proficisci: eisque
 praedixit, 'ut ne prius Lacedaemoniorum lega-
 'tos dimitterent, quam ipse esset remissus.' Hos
 postquam Athenas pervenisse ratus est, ad ma-
 gistratum senatumque Lacedaemoniorum adiit,
 et apud eos liberrime professus est, 'Atheni-
 'enses suo consilio, quod communi jure gen-
 'tium facere possent, Deos publicos, suosque
 'patrios ac penates, quo facilius ab hoste pos-
 'sent defendere, muris seposuisse: neque eo quod
 'inutile esset Graeciae, fecisse. Nam illorum
 'urbem ut propugnaculum oppositum esse bar-
 'baris, apud quam jam bis classis regia fecis-
 'set naufragium. Lacedaemonios autem male
 'et injuste facere, qui id potius intuerentur,
 'quod ipsorum dominationi, quam quod uni-
 'versae Graeciae utile esset. Quare si suos le-
 'gatos recipere vellent, quos Athenas mise-
 'rant, se remitterent: aliter illos nunquam in
 'patriam recepturi.'

C A P. VIII.

HIC tamen non effugit civium suorum invidiam. Namque ob eundem timorem, quo damnatus erat Miltiades, testularum suffragiis e civitate ejectus, Argos habitatum concessit. Hic cum propter multas ejus virtutes magna cum dignitate viveret, Lacedaemonii legatos Athenas miserunt, qui eum absentem accusarent, 'quod societatem cum rege Persarum ad 'Graeciam opprimendam fecisset.' Hoc crimine absens proditoris est damnatus. Id ut audivit, quod non satis tutum se Argis videbat, Corcyram demigravit. Ibi cum ejus principes civitatis animadvertisset timere, ne propter se bellum his Lacedaemonii et Athenienses indicerent, ad Admetum Molossorum regem, cum quo ei hospitium fuerat, confugit. Huc cum venisset, et in praesentia rex abesset, quo majore religione se receptum tueretur, filiam ejus parvulam arripuit, et cum ea se in sacrarium, quod summa colebatur ceremonia, conjecit: inde non prius egressus est, quam rex eum data dextra in fidem reciperet, quam praestitit. Nam cum ab Atheniensibus et Lacedaemoniis exposceretur publice, supplicem non prodidit; monuitque, 'ut consuleret sibi: difficile enim 'esse, in tam propinquo loco tuto eum versari.' Itaque Pydnam eum deduci jussit, et quod satis esset praesidii dedit. Hac re audita, hic in navem omnibus ignotus ascendit: quae cum

tempestate maxima Naxum ferretur, ubi tum Atheniensium erat exercitus; sensit Themistocles, si eo pervenisset, sibi esse pereundum. Hac necessitate coactus, domino navis, quis sit, aperit, multa pollicens, si se conservasset. At ille clarissimi viri captus misericordia, diem noctemque procul ab insula in salo navem tenuit in anchoris, neque quenquam ex ea exire passus est. Inde Ephesum pervenit, ibique Themistoclem exponit: cui ille pro meritis gratiam postea retulit.

C A P. IX.

SCIO plerosque ita scripsisse, Themistoclem Xerxe regnante in Asiam transisse. Sed ego potissimum Thucydidi credo, quod aetate proximus erat, qui illorum temporum historiam reliquerunt, et ejusdem civitatis fuit. Is autem ait ad Artaxerxem eum venisse, atque his verbis epistolam misisse: ‘Themistocles veni ad te, qui plurima mala omnium Graiorum in domum tuam intuli, cum mihi necesse fuit adversus patrem tuum bellare, patriamque meam defendere. Idem multo plura bona feci, postquam in tuto ipse, et ille in periculo esse coepit. Nam cum in Asiam reverti nollet, praelio apud Salamina facto, literis eum certior rem feci, id agi, ut pons, quem in Hellesponto fecerat, dissolveretur, atque ab hostibus circumiretur: quo nuntio ille periculo est liberatus. Nunc autem ad te confugi, exagitatus

‘a cuncta Graecia, tuam petens amicitiam;
 ‘quam si ero adeptus, non minus me bonum
 ‘amicum habebis, quam fortem inimicum ille
 ‘expertus est. Ea autem rogo, ut de his re-
 ‘bus, de quibus tecum loqui volo, annum mihi
 ‘temporis des, eoque transacto, me ad te ve-
 ‘nire patiaris.’

C A P. X.

HUJUS rex animi magnitudinem admirans,
 cupiensque talem virum sibi conciliari,
 veniam dedit. Ille omne illud tempus literis,
 sermonique Persarum dedit: quibus adeo eru-
 ditus est, ut multo commodius dicatur apud re-
 gem verba fecisse, quam hi poterant, qui in
 Perside erant nati. Hic cum multa regi esset
 pollicitus, gratissimumque illud, ‘si suis uti con-
 ‘filiis vellet, illum Graeciam bello oppressu-
 ‘rum:’ magnis muneribus ab Artaxerxe do-
 natus in Asiam rediit, domiciliumque Magne-
 siae sibi constituit. Namque hanc urbem ei rex
 donarat, his usus verbis, ‘quae ei panem prae-
 ‘beret:’ (ex qua regione quinquaginta ei ta-
 lenta quotannis redibant:) Lampsacum ‘unde
 ‘vinumsumeret:’ Myuntem, ‘ex qua opso-
 ‘nium haberet.’ Hujus ad nostram memoriam
 monumenta manserunt duo: sepulchrum prope
 oppidum, in quo est sepultus: statuae in foro
 Magnesiae. De cujus morte multis modis apud
 plerosque scriptum est; sed nos eundem potissi-
 mum Thucydidem auctorem probamus, qui ‘il-

lum ait Magnesia morbo mortuum: neque
negat fuisse famam, venenum sua sponte sum-
fisse, cum se, quae regi de Graecia opprimenda
pollicitus esset, praestare posse desperaret. I-
dem ossa ejus clam in Attica ab amicis esse
sepulta, quoniam legibus non concederetur,
quod prodicionis esset damnatus, memoriae
prodidit.

III. A R I S T I D E S.

C A P. I.

ARISTIDES Lyfimachi filius, Athenien-
sis, aequalis fere fuit Themistocli. Itaque
cum eo de principatu contendit; namque ob-
trectarunt inter se. In his autem cognitum est,
quanto antistaret eloquentia innocentiae. Quan-
quam enim adeo excelebat Aristides abstinentia,
ut unus post hominum memoriam, quod qui-
dem nos audiverimus, cognomine Justus sit ap-
pellatus; tamen a Themistocle collabefactus
testula illa, exilio decem annorum multatus est.
Qui quidem cum intelligeret reprimi concita-
tam multitudinem non posse, cedenque ani-
madverteret quendam scribentem, ut patria pel-
leretur, quaesisse ab eo dicitur, quare id face-
ret, aut quid Aristides commisisset, cur tanta
poena dignus duceretur? Cui ille respondit,
se ignorare Aristidem, sed sibi non placere,

‘quod tam cupide elaborasset, ut praeter caeteros Justus appellaretur.’ Hic decem annorum legitimam poenam non pertulit. Nam postquam Xerxes in Graeciam descendit, sexto fere anno postquam erat expulsus, plebiscito in patriam restitutus est. Interfuit autem pugnae navali apud Salamina, quae facta est prius quam poena liberaretur.

C A P. II.

IDEM praetor fuit Atheniensium apud Plataeas, in praelio quo Mardonius fusus, barbarorumque exercitus est interfectus. Neque aliud est ullum hujus in re militari illustre factum, quam hujus imperii memoria: justitiae vero, et aequitatis, et innocentiae multa. Imprimis, quod ejus aequitate factum est, cum in communi classe esset Graeciae simul cum Paufania, quo duce Mardonius erat fugatus, ut summa imperii maritimi ab Lacedaemoniis transferretur ad Athenienses: namque ante id tempus et mari et terra duces erant Lacedaemonii. Tum autem et intemperantia Pausaniae, et justitia factum est Aristidis, ut omnes fere civitates Graeciae ad Atheniensium societatem se applicarent; et adversus barbaros hos duces deligerent sibi, quo facilius repellerent, si forte bellum renovare conarentur.

C A P. III.

AD classes aedificandas, exercitusque comparandos, quantum pecuniae quaeque civitas daret, Aristides delectus est, qui constitueret. Ejus arbitrio quadringenta et sexaginta talenta quotannis Delum sunt collata. Id enim commune aerarium esse voluerunt. Quae omnis pecunia postero tempore Athenas translata est. Hic qua fuerit abstinentia, nullum est certius indicium, quam quod, cum tantis rebus praefuisset, in tanta paupertate decessit, ut, qui efferretur, vix reliquerit. Quo factum est, ut filiae ejus publice alerentur, et de communi aerario dotibus datis collocarentur. Decessit autem fere post annum quartum quam Themistocles Athenis erat expulsus.

IV. P A U S A N I A S.

C A P. I.

PAUSANIAS Lacedaemonius, magnus homo, sed varius in omni genere vitae fuit. Nam ut virtutibus eluxit, sic vitiis est obrutus. Hujus illustrissimum est praelium apud Plataeas. Namque illo duce Mardonius satrapes regius, natione Medus, regis gener, in primis om-

nium Persarum et manu fortis et consilii plenus, cum ducentis millibus peditum, quos viritim legerat, et viginti millibus equitum, haud ita magna manu Graecia fugatus est; eoque ipse dux cecidit praelio. Qua victoria elatus plurima miscere coepit, et maiora concupiscere. Sed primum in eo est reprehensus, quod ex praeda tripodem aureum Delphis posuisset, epigrammate scripto, in quo erat haec sententia: ‘Suo ductu barbaros apud Plataeas esse deletos, ejusque victoriae ergo Apollini donum dedisse.’ Hos versus Lacedaemonii exsculpservnt, neque aliud scripserunt, quam nomina earum civitatum, quarum auxilio Persae erant victi.

C A P. II.

POST id praelium, eundem Pausaniam cum classe communi Cyprum atque Hellepontum miserunt, ut ex his regionibus barbarorum praesidia depelleret. Pari felicitate in ea re usus, elatius se gerere coepit, majoresque appetere res. Nam cum, Byzantio expugnato, cepisset complures Persarum nobiles, atque in his nonnullos regis propinquos; hos clam Xerxi remisit, simulans ex vinculis publicis effugisse; et cum his Gongylum Eretriensem, qui literas regi redderet, in quibus haec fuisse scripta Thucydides memoriae prodidit: ‘Pausanias dux Spartaе, quos Byzantii ceperat, postquam propinquos tuos cognovit, tibi muneri misit; seque tecum affinitate conjungi cupit.

‘Quare, si tibi videtur, des ei filiam tuam nuptum. Id si feceris, et Spartam, et caeteram Graeciam sub tuam potestatem, te adjuvante, se redacturum pollicetur. His de rebus si quid geri volueris, certum hominem ad eum mittas face, cum quo colloquatur.’ Rex tot hominum salute, tam sibi necessariorum, magnopere gavissus, confestim cum epistola Artabazum ad Pausaniam mittit. In qua eum colaudat, ac petit, ‘ne cui rei parcat ad ea perficienda, quae pollicetur. Si fecerit, nullius rei a se repulsam laturum.’ Hujus Pausanias voluntate cognita, alacrior ad rem gerendam factus, in suspicionem cecidit Lacedaemoniorum. In quo facto domum revocatus, accusatus capitis, absolvitur; multatur tamen pecunia: quam ob causam ad classem remissus non est.

C A P. III.

AT ille post non multo, sua sponte ad exercitum rediit, et ibi non callida, sedamenti ratione, cogitata patefecit. Non enim mores patrios solum, sed etiam cultum vestitumque mutavit. Apparatu regio utebatur, veste Medica: satellites Medi et Aegyptii sequebantur: epulabatur more Persarum luxuriosius, quam, qui aderant, perpeti possent; auditum petentibus conveniendi non dabat; superbe respondebat, et crudeliter imperabat; Spartam redire nolebat: Golonas, qui locus in agro Troade est, se contulerat; ibi consilia

cum patriae, tum sibi inimica capiebat. Id postquam Lacedaemonii resciverunt, legatos ad eum cum *scyrala* miserunt; in qua more illorum erat scriptum, *nisi domum reverteretur, se capitis eum damnaturos*. Hoc nuntio motus, sperans se etiam pecunia et potentia instans periculum posse depellere, domum rediit. Huc ut venit, ab Ephoris in vincula publica coniectus est. Licet enim legibus eorum cuivis Ephoro hoc facere regi. Hinc tamen se expedit; neque eo magis carebat suspicione. Nam opinio manebat, eum cum rege habere societatem. Est genus quoddam hominum, quod Helotes vocatur, quorum magna multitudo agros Lacedaemoniorum colit, fervorumque munere fungitur. Hos quoque sollicitare spe libertatis existimabatur; sed quod harum rerum nullum erat apertum crimen, quo argui posset, non putabant de tali tamque claro viro, suspicionibus oportere judicari; sed expectandum, dum se ipsa res aperirét.

C A P. IV.

INTERIM Argilius quidam, adolescentulus, quem puerum Pausanias amore Venereo dilexerat, cum epistolam ab eo ad Artabazum accepisset, eique in suspensionem venisset, aliquid in ea de se esse scriptum, quod nemo eorum reddisset, qui super tali causa eodem missi erant; vincula epistolae laxavit, signoque detracto cognovit, si pertulisset, sibi esse pereundum. Erant

in eadem epistola, quae ad ea pertinebant, quae inter regem Pausaniamque convenerant. Has ille literas Ephoris tradidit. Non est praetereunda *gravitas* Lacedaemoniorum hoc loco. Nam ne hujus quidem indicio impulsī sunt, ut Pausaniam comprehenderent; neque prius vim adhibendam putaverunt, quam se ipse indicasset. Itaque huic indici, quid fieri vellent, praeceperunt. Fanum Neptuni est Taenari, quod violari nefas putant Graeci. Eo ille index confugit: in ara confedit. Hanc juxta, locum fecerunt sub terra, ex quo posset audiri, si quis quid loqueretur cum Argilio. Huc ex Ephoris quidam descenderunt. Pausanias, ut audivit Argilium confugisse in aram, perturbatus eo venit; quem cum supplicem dei videret in ara sedentem, quaerit causae quid sit tam repentini consilii: huic ille, quid ex literis comperisset, aperit. Tanto magis Pausanias perturbatus orare coepit, ne enuntiaret, nec se meritum de illo optime, proderet. Quod si eam veniam sibi dedisset, tantisque implicitum rebus sublevasset, magno ei praemio futurum.

C A P. V.

HIS rebus Ephori cognitis, satius putaverunt in urbe eum comprehendi. Quo cum essent profecti, et Pausanias placato Argilio, ut putabat, Lacedaemonem reverteretur; in itinere, cum jam in eo esset, ut comprehenderetur, e vultu cujusdam Ephori, qui eum admo-

nere cupiebat, insidias sibi fieri intellexit. Itaque paucis ante gradibus, quam qui sequebantur, in aedem Minervae, quae Chalcioecus vocatur, confugit. Hinc ne exire posset statim, Ephori valvas ejus aedis obstruxerunt, tectumque sunt demoliti, quo facilius sub dio interiret. Dicitur eo tempore matrem Pausaniae vixisse; eamque, jam magno natu, postquam de scelere filii comperit, in primis ad filium claudendum, lapidem ad introitum aedis attulisse. Sic Pausanias magnam belli gloriam turpi morte maculavit. Hic cum semianimis de templo elatus esset, confestim animam efflavit. Cujus mortui corpus cum *‘eodem nonnulli dicerent inferri oportere, quo hi, qui ad supplicium essent dati;’* displicuit pluribus; et procul ab eo loco infoderunt, in quo erat mortuus. Inde posterius Dei Delphici responso erutus, atque eodem loco sepultus, ubi vitam sinierat.

V. C I M O N.

C A P. I.

CIMON Miltiadis filius, Atheniensis, duro admodum initio usus est adolescentiae. Nam cum pater ejus litem aestimatam populo solvere non potuisset, ob eamque causam in vinculis publicis decessisset; Cimon eadem custodia tenebatur, neque legibus Atheniensium e-

mitti poterat, nisi pecuniam, qua pater multatus esset, solvisset. Habebat autem in matrimonio sororem suam germanam, nomine Elpinicen, non magis amore, quam patrio more, ductus. Nam Atheniensibus licet, eodem patre natas, uxores ducere. Hujus conjugii cupidus Callias quidam, non tam generosus, quam pecuniosus, qui magnas pecunias ex metallis fecerat, egit cum Cimone, ut eam sibi uxorem daret: id si impetrasset, se pro illo pecuniam soluturum. Is cum talem conditionem aspernaretur, Elpinice ‘negavit se passuram Milti-
 ‘adis progeniem in vinculis publicis interire;
 ‘quoniamque prohibere posset, se Calliae nup-
 ‘turam, si ea, quæ polliceretur, praestitisset.’

C A P. II.

TALI modo custodia liberatus Cimon, celeriter ad principatum pervenit. Habebat enim satis eloquentiae, summam liberalitatem, magnam prudentiam cum juris civilis, tum rei militaris, quod cum patre a puero in exercitu fuerat versatus. Itaque hic et populum urbanum in sua tenuit potestate, et apud exercitum plurimum valuit auctoritate. Primum imperator apud flumen Strymona magnas copias Thracum fugavit: oppidum Amphipolim constituit, eoque decem millia Atheniensium in coloniam misit. Idem iterum apud Mycalen Cypriorum et Phoenicum ducentarum navium classem devictam cepit; eodemque die pari for-

tuna in terra usus est. Namque hostium navibus captis, statim ex classe copias suas eduxit, barbarorumque uno concursu maximam vim prostravit. Qua victoria, magna praeda potitus, cum domum reverteretur, quod jam nonnullae insulae propter acerbitatem imperii defecerant, bene animatas confirmavit, alienatas ad officium redire coëgit: Scyrum, quam eo tempore Dolopes incolebant, quod contumacius se gesserat, vacuefecit; sessores veteres urbe insulaque ejecit; agros civibus divisit: Thra-sios opulentia fretos, suo adventu fregit. His ex manubiis arx Athenarum, qua ad meridiem vergit, est ornata.

C A P. III.

QUIBUS rebus cum unus in civitate maxime floreret, incidit in eandem invidiam, quam pater suus, caeterique Atheniensium principes. Nam testarum suffragiis, quod illi *ostracisimum* vocant, decem annorum exilio multatus est. Cujus facti celerius Athenienses quam ipsum poenituit. Nam cum ille forti animo invidiae ingratorum civium cessisset, bellumque Lacedaemonii Atheniensibus indixissent; confestim notae ejus virtutis desiderium consecutum est. Itaque post annum quintum quo expulsus erat, in patriam revocatus est. Illi quod hospitio Lacedaemoniorum utebatur, satius existimans contendere Lacedaemonem, sua sponte est profectus, pacemque inter duas potentissimas civi-

tates conciliavit. Post neque ita multo in Cyprum cum ducentis navibus imperator missus, cum ejus majorem partem insulae divicisset, in morbum implicitus, in oppido Citio est mortuus.

C A P. IV.

HUNC Athenienses non solum in bello, sed in pace diu desideraverunt. Fuit enim tanta liberalitate, cum compluribus locis prae-dia hortosque haberet, ut nunquam eis custodem imposuerit fructus servandi gratia; ne quis impediretur, quo minus ejus rebus, quibus vellet, fruere-tur. Semper eum pedissequi cum nummis sunt secuti, ut, si quis opis ejus indigeret, haberet, quod *statim* daret, *ne differendo videretur negare*. Saepe, cum aliquem offensum fortuna videret minus bene vestitum, suum amiculum dedit. Quotidie sic coena ei coquebatur, ut, quos invocatos vidisset in foro, omnes vocaret: quod facere nullum diem praeter-mittebat. Nulli fides ejus, nulli opera, nulli res familiaris defuit. Multos locupletavit: complures pauperes mortuos, qui unde efferrentur, non reliquissent, suo sumtu extulit. Sic se gerendo, minime est mirandum, si et vita ejus fuit secura, et mors acerba.

VI. L Y S A N D E R.

C A P. I.

LYSANDER Lacedaemonius magnam reliquit sui famam, magis felicitate, quam virtute partam. Athenienses enim in Peloponnesios sexto et vicesimo anno bellum gerentes confecisse apparet. Id quae ratione consecutus sit, latet. Non enim virtute sui exercitus, sed immodestia factum est adversariorum; qui, quod dicto audientes imperatoribus suis non erant, dispalati in agris, relictis navibus, in hostium venerunt potestatem: quo facto Athenienses se Lacedaemoniis dediderunt. Hac victoria Lysander elatus, cum antea semper factiosus audaxque fuisset, sic sibi indulgit, ut ejus opera in maximum odium Graeciae Lacedaemonii pervenerint. Nam cum hanc causam Lacedaemonii dictitassent sibi esse belli, ‘ut Atheniensium impotentem dominationem refringerent;’ postquam apud Aegos flumen Lysander classis hostium est potitus, nihil aliud molitus est, quam ut omnes civitates in sua teneret potestate, cum id se Lacedaemoniorum causa facere simularet. Namque undique qui Atheniensium rebus studuissent, ejectis, decem delegerat in unaquaque civitate, quibus summum imperium, potestatemque omnium rerum committeret. Horum in numerum nemo ad-

mittebatur, nisi aut qui ejus hospitio contine-
retur, aut se illius fore proprium fide confir-
maret.

C A P. II.

ITA decemvirali potestate in omnibus urbi-
bus constituta, ipsius nutu omnia gereban-
tur. Cujus de crudelitate ac perfidia, satis est
unam rem, exempli gratia, proferre, ne de eo-
dem plura enumerando fatigemus lectores.
Victor ex Asia cum reverteretur, Thasumque
divertisset, quod ea civitas praecipua fide fuerat
erga Athenienses, proinde ac si ' iidem firmis-
' ' simi solerent esse amici, qui constantes fuissent
' ' inimici,' eam pervertere concupivit. Vidit
autem, nisi in eo occultasset voluntatem, futu-
rum, ut Thasii dilaberentur, consulerentque
rebus suis.

*Desideratur hic exemplum Lysandri crudelita-
tis et perfidiae in Thasios. Vide de ea re
Diodor. Sicul. lib. 12. et Polyaen. lib. 1
Stratagem.*

C A P. III.

ITAQUE decemviralem suam potestatem, sui
ab illo constitutam sustulerunt. Quo dolore
incensus, iniit consilia, reges Lacedaemonio-
rum tollere. Sed sentiebat, id se sine ope deo-
rum facere non posse, quod Lacedaemonii om-
nia ad oracula referre consueverant. Primum

itaque Delphos corrumpere est conatus. Cum id non potuisset, Dodonam adortus est. Hinc quoque repulsus, dixit 'se vota suscepisse, quae ' Jovi Ammoni solveret,' existimans se Afros facilius corrupturum. Hac spe cum profectus esset in Africam, multum eum antistites Jovis fefellerunt. Nam non solum corrumpi non potuerunt, sed etiam legatos Lacedaemona miserunt, qui Lyfandrum accusarent, 'quod sacer- ' dotes fani corrumpere conatus esset.' Accusatus hoc crimine, judicumque absolutus sententiis, Orchomeniis missus subsidio, occisus est a Thebanis apud Haliartum. Quam vere de eo foret judicatum, oratio indicio fuit, quae post mortem in domo ejus reperta est, in qua suadet Lacedaemoniis, 'ut regia potestate dissoluta, ' ex omnibus dux deligatur ad bellum geren- ' dum;' sed ita scripta, ut deorum videretur congruere sententiae, quam ille se habiturum, pecunia fidens, non dubitabat. Hanc ei scripsisse Cleon Halicarnasseus dicitur.

C A P. IV.

ATQUE hoc loco non est praetereundum factum Pharnabazi satrapis regii. Nam cum Lyfander praefectus classis in bello multa crudeliter avareque fecisset, deque his rebus suspicaretur, ad cives suos esse perlatum, petiit a Pharnabazo, 'ut ad Ephoros sibi testimonium ' daret, quanta sanctitate bellum gessisset, fo- ' ciosque tractasset, deque ea re accurate scri-

beret: magnam enim ejus auctoritatem in ea re futuram.' Huic ille liberaliter pollicetur: librum gravem multis verbis conscripsit, in quo summis eum effert laudibus. Quem cum legisset, probassetque, dum obsignatur, alterum pari magnitudine, ut discerni non posset, signatum subjecit; in quo accuratissime ejus avaritiam perfidiamque accusarat. Hinc Lyfander domum cum redisset, postquam de suis rebus gestis apud maximum magistratum, quae voluerat, dixerat, testimonii loco librum a Pharnabazo datum tradidit. Hunc, summoto Lyfandro, cum Ephori cognoscent, ipsi legendum dederunt. Ita ille imprudens ipse suus fuit accusator.

VII. A L C I B I A D E S.

C A P. I.

ALCIBIADES Cliniae filius, Atheniensis. In hoc natura, quid efficere possit, videtur experta. Constat enim inter omnes, qui de eo memoriae prodiderunt, nihil illo fuisse excellentius, vel in vitiis, vel in virtutibus. Natus in amplissima civitate, summo genere, omnium aetatis suae multo formosissimus, ad omnes res aptus, consiliique plenus. Namque imperator fuit summus mari et terra; disertus, ut in primis dicendo valeret; et tanta erat com-

mendatio oris, atque orationis, ut nemo ei dicendo posset resistere. Idem, cum tempus posceret, laboriosus, patiens, liberalis, splendidus, non minus in vita, quam victu; affabilis, blandus, temporibus callidissime inserviens. Idem, simul ac se remiserat, nec causa suberat, quare animi laborem perferret, luxuriosus, dissolutus, libidinosus, intemperans reperiebatur: ut omnes admirarentur, in uno homine tantam dissimilitudinem, tamque diversam naturam.

C A P. II.

EDUCATUS est in domo Periclis, (privignus enim ejus fuisse dicitur) eruditus a Socrate. Socerum habuit Hipponicum, omnium Graecorum ditissimum: ut, si ipse fingere vellet, neque plura bona reminisci, neque majora posset consequi, quam vel fortuna vel natura tribuerat. Ineunte adolescentia amatus est a multis, more Graecorum: in eis a Socrate, de quo mentionem facit Plato in Symposio: namque eum induxit commemorantem ‘ se pernoctasse ‘ cum Socrate, neque aliter ab eo surrexisse, ‘ ac filius a parente debuerit.’ Posteaquam robustior est factus, non minus multos amavit: in quorum amore, quoad licitum est, odiosa multa delicate jocoseque fecit: quae referremus, nisi majora potioraque haberemus.

CAP. III.

BELLO Peloponnesiaco hujus consilio atque auctoritate Athenienses bellum Syracusanis indixerunt: ad quod gerendum ipse dux electus est. Duo praeterea collegae dati, Nicias et Lamachus. Id cum appareretur, priusquam classis exiret, accidit, ut una nocte omnes Hermae, qui in oppido erant Athenis, deicerentur, praeter unum, qui ante januam Andocidis erat, Andocidisque Hermes vocatus est. Hoc cum appareret, non sine magna multorum consensione esse factum, quod non ad privatam, sed ad publicam rem pertineret, magnus multitudini timor est injectus, ne qua repentina vis in civitate existeret, quae libertatem opprimeret populi. Hoc maxime convenire in Alcibiadem videbatur, quod et potentior et major, quam privatus, existimabatur. Multos enim liberalitate devinxerat, plures etiam opera forensi suos reddiderat. Quare fiebat, ut omnium oculos, quotiescunque in publicum prodisset, ad se converteret, neque ei par quisquam in civitate poneretur. Itaque non solum spem in eo habebant maximam, sed etiam timorem, quod et obesse plurimum et prodesse poterat. Aspergebatur etiam infamia, quod in domo sua facere mysteria dicebatur, quod nefas erat more Atheniensium; idque non ad religionem, sed ad conjurationem pertinere existimabatur.

C A P. IV.

HOC crimine in contentionem ab inimicis compellebatur. Sed instabat tempus ad bellum proficiscendi. Id ille intuens, neque ignorans civium suorum consuetudinem, postulabat, 'ut, si quid de se agi vellent, potius de praesenti quaestio haberetur, quam absens invidiae crimine accusaretur.' Inimici vero ejus quiescendum in praesenti, quia nocere se ei non posse intelligebant, et illud tempus expectandum decreverunt, quo exisset, ut sic absentem aggrederentur: itaque fecerunt. Nam postquam in Siciliam eum pervenisse crediderunt, absentem, quod sacra violasset, reum fecerunt. Qua de re cum ei nuntius a magistratu in Siciliam missus esset, ut domum ad causam dicendam rediret, essetque in magna spe provinciae bene administrandae, non parere noluit, et in triremem, quae ad eum deportandum erat missa, ascendit: ac Thurios in Italiam pervectus, multa secum reputans de immoderata civium suorum licentia, crudelitateque erga nobiles, utilissimum ratus impendentem evitare tempestatem, clam se a custodibus subduxit, et inde primum Elidem, deinde Thebas venit. Postquam autem 'se capitis damnatum, bonis publicatis,' audivit, et id quod usu venerat, 'Eumolpidas sacerdotes a populo coactos, ut se devoverent, ejusque devotionis quo testatior esset memoria, exemplum in pila lapidea

inacisum, esse positum in publico, Lacedaemonem demigravit. Ibi (ut ipse praedicare consueverat) non adversus patriam, sed inimicos suos bellum gessit, quod iidem hostes essent civitati. Nam cum intelligerent se plurimum prodesse reipublicae, ex ea eiecisse, plusque irae suae, quam utilitati communi paruisse. Itaque hujus consilio Lacedaemonii cum Persarum rege amicitiam fecerunt: deinde Deceliam in Attica munierunt, praesidioque perpetuo ibi posito, in obsidione Athenas tenuerunt. Eiusdem opera Ioniam a societate averterunt Atheniensem. Quo facto, multo superiores bello esse coeperunt.

CAP. V.

NEQUE vero his rebus tam amici Alcibiadi sunt facti, quam timore ab eo alienati. Nam cum acerrimi viri praestantem prudentiam in omnibus rebus cognoscerent, pertimuerunt, ne caritate patriae ductus, aliquando ab ipsis descisceret, et cum suis in gratiam rediret. Itaque tempus ejus interficiendi quaerere instituerunt. Id Alcibiadi diutius celari non potuit: erat enim ea sagacitate, ut decipi non posset, praesertim cum animum attendisset ad cavendum. Itaque ad Tissaphernem praefectum regis Darii se contulit. Cujus cum intimam amicitiam pervenisset, et Atheniensem, male gestis in Sicilia rebus, opes senescere, contra Lacedaemoniorum crescere videret; initio

cum Pisandro praetore, qui apud Samum exercitum habebat, per internuntios colloquitur, et de reditu suo facit mentionem. Erat enim eodem, quo Alcibiades, sensu, populi potentiae non amicus, et optimatum fautor. Ab hoc destitutus, primum per Thrasybulum Lycium, ab exercitu recipitur, praetorque fit apud Samum. Post suffragante Theramene, plebiscito restituitur, parique absens imperio praeficitur simul cum Thrasybulo et Theramene. Horum imperio tanta commutatio rerum facta est, ut Lacedaemonii, qui paulo ante victores viguerant, perterriti pacem peterent. Victi enim erant quinque praeliis terrestribus, tribus navalibus; in quibus ducentas naves triremes amiserant, quae captae in hostium venerant potestatem. Alcibiades simul cum collegis receperat Ioniam, Hellespontum, multas praeterea urbes Graecas, quae in ora sitae sunt Asiae; quarum expugnaverant complures, in his Byzantium. Neque minus multos consilio ad amicitiam adjunxerant, quod in captos clementia fuerant usi. Ita praeda onusti, locupletato exercitu; maximis rebus gestis Athenas venerunt.

C A P. VI.

HIS cum obviam universa civitas in Piraeum descendisset, tanta fuit omnium expectatio visendi Alcibiadis, ut ad ejus triremem vulgus conflueret, perinde ac si solus adve-

nisset. Sic enim populo erat persuasum, et ad-
 versas superiores, et praesentes fecundas res ac-
 cidisse ejus opera. Itaque et Siciliae amissum
 imperium, et Lacedaemoniorum victorias cul-
 pae suae tribuebant, quod talem virum e civi-
 tate expulissent. Neque id sine causa arbitrari
 videbantur: nam postquam exercitui praeesse
 coeperat, neque terra, neque mari hostes pares
 esse potuerant. Hic ut navi egressus est, quan-
 quam Theramenes et Thrasylbulus eisdem re-
 bus praefuerant, simulque venerant in Pyrae-
 eum, tamen illum unum omnes prosequen-
 tur, et (id quod nunquam antea usu venerat,
 nisi Olympiae victoribus,) coronis aureis ae-
 neisque vulgo donabatur. Ille lacrymans talem
 benevolentiam civium suorum accipiebat, re-
 miniscens pristini temporis acerbiter. Post-
 quam Astu venit, concione advocata, sic verba
 fecit, ut nemo tam ferus fuerit, quin ejus ca-
 sum lacrymarit, inimicumque his se ostenderit,
 quorum opera patria pulsus fuerat; perinde ac
 si alius populus, non ille ipse, qui tum flebat,
 eum sacrilegii damnasset. Restituta ergo huic
 sunt publice bona; iidemque illi Eumolpidae
 sacerdotes rursus consecrare sunt coacti, qui eum
 devoverant; pilaeque illae, in quibus devotio
 fuerat scripta, in mare praecipitatae.

C A P. VII.

HAEC Alcibiadi laetitia minus fuit diutur-
 na. Nam cum ei essent omnes honores de-

creti, totaque respublica domi bellicae tradita, ut unius arbitrio gereretur; et ipse postulasset, ut duo sibi collegae darentur, Thrasybulus et Adimantus, neque id negatum esset: classe in Asiam profectus, quod apud Cymen minus ex sententia rem gesserat, in invidiam recidit. Nihil enim eum non efficere posse ducebant. Ex quo fiebat, ut omnia minus prospere gesta ejus culpa tribuerent, cum eum aut negligenter, aut malitiose fecisse loquerentur: sicut tum accidit: nam corruptum a Rege capere Cymen noluisse, arguebant. Itaque huic maxime putamus malo fuisse nimiam opinionem ingenii atque virtutis. Timebatur enim non minus quam diligebatur, ne secunda fortuna, magnisque opibus elatus, tyrannidem concupisceret. Quibus rebus factum est, ut absenti magistratum abrogarent, et alium in ejus locum substituerent. Id ille ut audivit, domum reverti noluit, et se Perinthum contulit, ibique tria castella communivit, Bornos, Byziam, Macrontichos; manuque collecta primus Graeciae in Thraciam introiit, gloriosius existimans barbarorum praeda locupletari, quam Graiorum. Qua ex re creverat cum fama, tum opibus, magnamque amicitiam sibi cum quibusdam regibus Thraciae pepererat.

C A P. VIII.

NEQVE tamen a caritate patriae potuit recedere. Nam cum apud Aegos flumen

Philocles praetor Atheniensium classem constituisse suam, neque longe abesset Lyfander praetor Lacedaemoniorum, qui in eo erat occupatus, ut bellum quam diutissime duceret, quod ipsis pecunia a rege suppeditabatur; contra Atheniensibus exhaustis, praeter arma et naves nihil erat super: Alcibiades ad Atheniensium venit exercitum, ibique, praesente vulgo, agere coepit, 'si vellent, se coacturum Lyfandrum aut dimicare, aut pacem petere: Lacedaemonios eo nolle confligere classe, quod pedestribus copiis plus quam navibus valerent: sibi autem esse facile Seuthen regem Thracum deducere, ut eos terra depelleret: quo facto necessario aut classe conflicturos, aut bellum composituros.' Id etsi vere dictum Philocles animadvertibat, tamen postulata facere noluit, quod sentiebat, se, Alcibiade recepto, nullius momenti apud exercitum futurum; et si quid secundi evenisset, nullam in ea re suam partem fore: contra ea, si quid adversi accidisset, se unum ejus delicti futurum reum. Ab hoc discedens Alcibiades, 'quoniam, inquit, victoriae patriae repugnas, illud moneo, juxta hostes castra habeas nautica. Periculum est enim, ne immodestia militum nostrorum occasio detur Lyfandro nostri opprimendi exercitus.' Neque ea res illum fefellit. Nam Lyfander, cum per speculatores comperisset, vulgum Atheniensium in terram praedatum exisse, navesque pene inanes relic-

tas, tempus rei gerendae non dimisit, eoque impetu totum bellum delevit.

C A P. IX.

AT Alcibiades, victis Atheniensibus, non satis tuta eadem loca sibi arbitratus, penitus in Thraciam se supra Propontidem abdidit, sperans ibi facillime suam fortunam occuli posse: sed falso. Nam Thraces postquam eum cum magna pecunia venisse senserunt, insidias ei fecerunt; qui ea quae apportavit abstulerunt, ipsum capere non potuerunt. Ille cernens nullum locum sibi tutum in Graecia, propter potentiam Lacedaemoniorum, ad Pharnabazum in Asiam transiit. Quem quidem adeo sua cepit humanitate, ut eum nemo in amicitia antecederet. Namque ei Grunium dederat in Phrygia castrum, ex quo quinquaginta talenta vectigalis capiebat. Qua fortuna Alcibiades non erat contentus, neque Athenas victas Lacedaemoniis servire poterat pati. Itaque ad patriam liberandam omni ferebatur cogitatione. Sed videbat id sine rege Persarum non posse fieri: ideoque eum amicum sibi cupiebat adjungere. Neque dubitabat facile se consecuturum, si modo ejus conveniendi habuisset potestatem. Nam Cyrum fratrem ei bellum clam parare, Lacedaemoniis adjuvantibus, sciebat: id si ei aperuisset, magnam se ab eo initurum gratiam videbat.

C A P. X.

HAEC cum moliretur, peteretque a Pharnabazo ut ad regem mitteretur, eodem tempore Critias, caeterique tyranni Atheniensium, certos homines ad Lyfandrum in Asiam miserunt, qui eum certiores facerent, 'nisi Alcibiadem sustulisset, nihil earum rerum fore ratum, quas ipse Athenis constituisset. Quare si suas res gestas manere vellet, illum perqueretur.' His Laco rebus commotus, statuit accuratius sibi agendum cum Pharnabazo. Huic ergo renuntiat, 'quae regi cum Lacedaemoniis essent, irrita futura, nisi Alcibiadem vivum, aut mortuum tradidisset.' Non tulit hoc satrapes, et violare clementiam, quam regis opes minui, maluit. Itaque misit Syfamithren et Bagoam ad Alcibiadem interficiendum, cum ille esset in Phrygia, iterque ad regem pararet. Missi, clam vicinitati, in quantum Alcibiades erat, dant negotium, ut eum interficiant. Illi cum eum ferro aggredi non auderent, noctu ligna contulerunt circa casam eam, in qua quiescebat, eamque succenderunt; ut incendio conficerent, quem manu superari posse diffidebant. Ille autem sonitu flammae excitatus, quod gladius ei erat subductus, familiaris sui subalare telum eripuit. Namque erat cum eo quidam ex Arcadia hospes, qui nunquam discedere voluerat. Hunc sequi se jubet, et id quod in praesentia vestimentorum

fuit, arripuit: his in ignem ejectis, flammæ vim transit. Quem ut barbari incendium effugisse viderunt, telis emirus missis interfecerunt, caputque ejus ad Pharnabazum retulerunt. At mulier, quæ cum eo vivere consueverat, muliebri sua veste contactum, aedificii incendio mortuum cremavit, quod ad vivum interimendum erat comparatum. Sic Alcibiades annos circiter quadraginta natus, diem obiit supremum.

C A P. XI.

HUNC infamatum a plerisque tres gravissimi historici summis laudibus extulerunt: Thucydides, qui ejusdem ætatis fuit; Theopompus, qui fuit post aliquanto natus; et Timæus: qui quidem duo maledicentissimi, nescio quomodo, in illo uno laudando consenserunt. Nam ea quæ supra diximus, de eo prædicarunt, atque hoc amplius, 'cum Athenis splendidissima civitate natus esset, omnes Athenienses splendore ac dignitate vitæ superasse: postquam inde expulsus Thebas venerit, adeo studiis eorum inservisse, ut nemo eum labore corporisque viribus posset æquiparare.' Omnes enim Boeotii magis firmitati corporis, quam ingenii acumini inserviunt. Eundem apud Lacedaemonios, quorum moribus summa virtus in patientia ponebatur, sic duritiæ se dedisse, ut parsimonia victus atque cultus omnes Lacedaemonios vinceret.

‘Fuisse apud Thracas, homines vinolentos, rebusque Vehereis deditos; hos quoque in his rebus antecessisse. Venisse ad Persas, apud quos summa laus esset fortiter venari, luxuriose vivere; horum sic imitatum consuetudinem, ut illi ipsi eum in his maxime admirarentur. Quibus rebus effecisse, ut apud quoscunque esset, princeps poneretur, habereturque carissimus.’ Sed satis de hoc: reliquos ordiamur.

VIII. THRASYBULUS.

CAP. I.

THRASYBULUS Lyci filius, Atheniensis. Si per se virtus sine fortuna ponderanda sit, dubito an hunc primum omnium ponam: Illi sine dubio neminem praefero, fide, constantia, magnitudine animi, in patriam amore. Nam quod multi voluerunt, paucique potuerunt, ab uno tyranno patriam liberare; huic contigit, ut a triginta oppressam tyrannis e servitute in libertatem vindicaret. Sed nescio quomodo, cum eum nemo anteiret his virtutibus, multi nobilitate praecurrerunt. Primum Peloponnesio bello multa hic sine Alcibiade gessit; ille nullam rem sine hoc: quae ille universa, naturali quodam bono, fecit lucri. Sed illa tamen omnia communia imperatoribus cum militibus et fortuna, quod in ‘praelii concur-

‘su abit res a consilio ad vires,’ vimque pugnantium. Itaque jure suo nonnulla ab imperatore miles, plurima vero fortuna vindicat; seque hic plus valuisse, quam ducis prudentiam, vere potest praedicare. Quare illud magnificentissimum factum proprium est Thrasybuli. Nam cum triginta tyranni, praepositi a Lacedaemoniis, servitute oppressas tenerent Athenas, plurimos cives, quibus in bello perpererat fortuna, partim patria expulissent, partim interfecissent, plurimorum bona publicata inter se divisissent; non solum princeps, sed et solus initio bellum his indixit.

C A P. II.

HIC enim cum Phylen confugisset, (quod est castellum in Attica munitissimum,) non plus habuit secum quam triginta de suis. Hoc initium fuit salutis Atticorum, hoc robur libertatis clarissimae civitatis. Neque vero hic modo contemptus est primo a tyrannis, sed et ejus solitudo; quae quidem res et illis contemnentibus pernicipi, et huic despecto salutis fuit. Haec enim illos ad persequendum segnes, hos autem, tempore ad comparandum dato, fecit robustiores. Quo magis praeceptum illud omnium in animis esse debet, ‘Nihil in bello oportere contemni;’ nec sine causa dici, ‘Matrem timidi flere non solere.’ Neque tamen pro opinione Thrasybuli auctae sunt opes. Nam jam tum illis temporibus ‘fortius

‘boni pro libertate loquebantur, quam pug-
‘nabant.’ Hinc in Piraeum transit, Muny-
chramque munivit. Hanc bis tyranni oppug-
nare sunt adorti, ab eaque turpiter repulsi,
protinus in urbem, armis impedimentisque a-
missis, refugerunt. Ufus est Thrasybulus non
minus prudentia, quam fortitudine. Nam ce-
dentes violare vetuit: cives enim civibus par-
cere aequum censebat; neque quisquam est
vulneratus, nisi qui prior impugnare voluit.
Neminem jacentem veste spoliavit: nil attigit,
nisi arma, quorum indigebat, et quae ad vic-
tum pertinebant. In secundo praelio cecidit
Critias, dux tyrannorum, cum quidem adver-
sus Thrasybulum fortissime pugnaret.

C A P. III.

HOC dejecto, Pausanias venit Atticis auxi-
lio, rex Lacedaemoniorum. Is inter Thra-
sybulum, et eos, qui urbem tenebant, fecit
pacem, his conditionibus: ‘ne qui praeter tri-
‘ginta tyrannos, et decem qui postea praetores
‘creati, superioris more crudelitatis erant usi,
‘afficerentur exilio; neve cuiusquam bona pu-
‘blicarentur; reipublicae procuratio populo
‘redderetur.’ Praeclarum hoc quoque Thra-
sybuli, quod reconciliata pace, cum plurimum
in civitate posset, legem tulit; ‘ne quis ante-
‘actarum rerum accusaretur, neve multaretur;’
eamque illi legem Oblivionis appellarunt. Ne-
que vero hanc tantum ferendam curavit, sed

etiam, ut valeret, effecit. Nam cum quidam ex his, qui simul cum eo in exilio fuerant, eadem facere eorum vellent, cum quibus in gratiam reditum erat; publice prohibuit, et id quod pollicitus erat, praestitit.

C A P. IV.

HUIC pro tantis meritis, honoris corona a populo data est, facta e duabus virgulis oleaginis; quae, quod amor civium, non vis, expresserat, nullam habuit invidiam, magnaeque fuit gloriae. Bene ergo Pittacus ille, qui septem sapientum numero est habitus, cum ei Mitylenaei multa millia jugerum agri muneri darent, ‘Nolite, rogo vos, (inquit) mihi dare, quod multi invideant, plures etiam concupiscant. Quare ex istis nolo amplius quam centum jugera, quae et meam animi aequitatem, et vestram voluntatem indicent. Nam parva munera, diutina: locupletia, non propria esse consueverunt.’ Illa igitur corona contentus Thrasybulus, neque amplius requisivit, neque quemquam honore se antecessisse existimavit. Hic sequenti tempore, cum praetor classem ad Ciliciam appulisset, neque fatis diligenter in castris ejus agerentur vigiliae, a barbaris, ex oppido, noctu eruptione facta, in tabernaculo interfectus est.

IX. C O N O N.

C A P. I.

CONON Atheniensis, Peloponnesio bello accessit ad rempublicam, in eoque ejus opera magni fuit. Nam et praetor pedestribus exercitibus praefuit, et praefectus classis res magnas mari gessit. Quas ob causas praecipuis ei honos habitus est. Namque omnibus unus infulis praefuit. In qua potestate Pharas cepit, coloniam Lacedaemoniorum. Fuit etiam extremo Peloponnesio bello praetor, cum apud Aegos flumen copiae Atheniensium a Lyfandro sunt devictae. Sed tum absuit, eoque pejus res administrata est. Nam et prudens rei militaris, et diligens erat imperii. Itaque nemini erat his temporibus dubium, si adfuisset, illam Athenienses calamitatem accepturos non fuisse.

C A P. II.

REBUS autem afflictis cum patriam obsideri audisset, non quaesivit, ubi ipse tuto viveret, sed unde praesidio posset esse civibus suis. Itaque contulit se ad Pharnabazum satrapen Ioniae et Lydiae, eundemque generum regis et propinquum: apud quem ut multum gratia valeret, multo labore multisque effecit periculis. Nam cum Lacedaemonii Atheniensibus devic-

tis in societate non manerent, quam cum Artaxerxe fecerant; Agefilaumque bellatum misissent in Asiam, maxime impulsus a Tissapherne, qui ex intimis regis ab amicitia ejus defecerat, et cum Lacedaemoniis coierat societatem: hunc adversus Pharnabazus habitus est imperator; re quidem vera exercitui praefuit Conon, ejusque omnia arbitrio gesta sunt. Hic multum ducem summum Agefilaum impedivit, saepeque ejus consiliis obstitit. Neque vero non fuit apertum, si ille non fuisset, Agefilaum Asiam Tauro tenus regi fuisse erepturum. Qui posteaquam domum a suis civibus revocatus est, quod Boeotii et Athenienses Lacedaemoniis bellum indixerant; Conon nihilo secius apud praefectos regis versabatur, hisque omnibus maximo erat usui.

C A P. III.

DEFECCERAT a rege Tissaphernes, neque id tam Artaxerxi, quam caeteris erat apertum. Multis enim magnisque meritis apud regem, etiam cum in officio non maneret, valebat. Neque id mirandum, si non facile ad credendum inducebatur, reminiscens ejus se opera Cyrum fratrem superasse. Hujus accusandi gratia Conon a Pharnabazo ad regem missus, posteaquam venit, primum ex more Persarum ad chiliarchum, qui secundum gradum imperii tenebat, Tithraustem accessit, seque ostendit cum rege colloqui velle. Nemo enim sine hoc

admittitur. Huic ille, ‘ nulla (inquit) mora
 ‘ est: sed tu delibera utrum colloqui malis, an
 ‘ per literas edere quae cogitas. Neceſſe eſt e-
 ‘ nim, ſi in conſpectum veneris, venerari te re-
 ‘ gem, (quod *προσκυνεῖν* illi vocant.) Hoc ſi
 ‘ tibi grave eſt, per me nihilo ſecius, editis
 ‘ mandatis, conficies quod ſtudes.’ Tum Co-
 non, ‘ Enimvero, (inquit) mihi non eſt grave
 ‘ quemvis honorem habere regi; ſed vereor,
 ‘ ne civitati meae ſit opprobrio, ſi, cum ex ea
 ‘ ſim proſectus, quae caeteris gentibus impe-
 ‘ rare conſueverit, potius barbarorum, quam
 ‘ illius more fungar.’ Itaque quae volebat,
 huic ſcripta tradidit.

C A P. IV.

QUIBUS cognitis, rex tantum auctoritate e-
 jus motus eſt, ut Tiſſaphernem hoſtem ju-
 dicarit, et Lacedaemonios bello perſequi juſ-
 ſerit, et ei permiferit, quem vellet eligere ad
 diſpenſandam pecuniam. Id arbitrium Conon
 ‘ negavit ſui eſſe conſilii, ſed ipſius, qui optime
 ‘ ſuos noſſe deberet: ſed ſe ſuadere, Pharnaba-
 ‘ zo id negotii daret.’ Hinc magnis muneribus
 donatus ad mare eſt miſſus, ut Cypriis, et
 Phoenicibus, caeteriſque maritimis civitatibus
 naves longas imperaret, claſſemque, qua proxi-
 ma aeſtate mare tueri poſſet, compararet; dato
 adjutore Pharnabazo, ſicut ipſe voluerat. Id
 ut Lacedaemoniis eſt nuntiatum, non ſine cura
 rem adminiſtrarunt, quod majus bellum immi-

nere arbitrabantur, quam si cum barbaro solum contenderent. Nam ducem fortem, et prudentem, regiis opibus praefuturum, ac secum dimicaturum videbant; quem neque consilio, neque copiis superare possent. Hac mente magnam contrahunt classem, proficiscuntur Pisandro duce. Hos Conon apud Cnidum adortus, magno praelio fugat, multas naves capit, complures deprimit. Qua victoria non solum Athenae, sed etiam cuncta Graecia, quae sub Lacedaemoniorum fuerat imperio, liberata est. Conon cum parte navium in patriam venit; muros dirutos a Lyfandro utrosque, et Piraei, et Athenarum, reficiendos curat; pecuniaeque quinquaginta talenta, quae a Pharnabazo acceperat, civibus suis donat.

C A P. V.

ACCIDIT huic quod caeteris mortalibus, 'ut inconsideratio in secunda, quam in 'adversa esset fortuna.' Nam classe Peloponnesiorum devicta, cum ulturum se injuriis patriae putaret, plura concupivit, quam efficere potuit. 'Neque tamen ea non pia et approbata fuerunt, quod potius patriae opes augeri, quam regis, maluit.' Nam cum magnam auctoritatem sibi pugna illa navali, quam apud Cnidum fecerat, constituisset, non solum inter barbaros, sed etiam inter omnes Graeciae civitates, clam dare operam coepit, 'ut Ionia et Aeoliam restitueret Atheniensibus.' Id

cum minus diligenter esset celatum, Tiribazus, qui Sardibus praeerat, Cononem evocavit, simulans ‘ad regem eum se mittere velle, magna de re.’ Hujus nuntio parens cum venisset, in vincula conjectus est; in quibus aliquandiu fuit. Nonnulli ‘eum ad regem abductum, ibique periisse’ scriptum reliquerunt. Contra ea Dinon historicus, cui nos plurimum de Persicis rebus credimus, effugisse scripsit: illud ad dubitat, ‘utrum Tiribazo sciente, an imprudente sit factum.’

X. D I O N.

C A P. I.

DION Hipparini filius, Syracusanus, nobili genere natus, utraque implicatus tyrannide Dionysiorum. Namque ille superior Aristomachen, sororem Dionis, habuit in matrimonio; ex qua duos filios, Hipparinum et Nisaeum procreavit: totidemque filias, Sophrosynen et Areten; quarum priorem Dionysio filio, eidem cui regnum reliquit, nuptum dedit; alteram, Areten, Dioni. Dion autem praeter nobilem propinquitatem, generosamque majorum famam, multa alia a natura habuit bona: in his ingenium docile, come, aptum ad artes optimas; magnam corporis dignitatem, quae non minimum commendat; mag-

nas praeterea divitias a patre relictas, quas ipse tyranni muneribus auxerat. Erat intimus Dionysio priori, neque minus propter mores, quam affinitatem. Namque etsi Dionysii crudelitas ipsi displicebat, tamen salvum illum propter necessitudinem, magis etiam suorum causa esse studebat. Aderat in magnis rebus; ejusque consilio multum movebatur tyrannus, nisi qua in re major ipsius cupiditas intercesserat. Legationes vero omnes, quae essent illustriores, per Dionem administrabantur: quas quidem ille diligenter obeundo, fideliter administrando, crudelissimum nomen tyranni, sua humanitate leniebat. Hunc a Dionysio missum Carthaginenses suspexerunt, ut neminem unquam Graeca lingua loquentem magis sint admirati.

C A P. II.

NEQUE vero haec Dionysium fugiebant: nam quanto esset sibi ornamento, sentiebat. Quo fiebat, ut uni huic maxime indulgeret, neque eum secus diligeret, ac filium. Qui quidem, cum Platonem Tarentum venisse fama in Siciliam esset perlata, adolescenti negare non potuit, quin eum arcefferet, cum Dion ejus audiendi cupiditate flagraret. Dedit ergo huic veniam, magnaue eum ambitione Syracusas perduxit. Quem Dion adeo admiratus est, atque adamavit, ut se totum ei traderet. Neque vero minus Plato delectatus est Dione.

Itaque cum a Dionysio tyranno crudeliter violatus esset, quippe quem venundari iussisset, tamen eodem rediit, ejusdem Dionis precibus adductus. Interim in morbum incidit Dionysius: quo cum graviter conflictaretur, quaesivit a medicis Dion 'quemadmodum se haberet; si mulque ab his petiit, si forte majori esset periculo, ut sibi faterentur: nam velle se cum eo colloqui de partiendo regno, quod sororis suae filios ex illo natos partem regni putabat 'debere habere.' Id medici non tacuerunt, et ad Dionysium filium sermonem retulerunt. Quo ille commotus, ne agendi cum eo esset Dion potestas, patri soporem medicos dare coëgit. Hoc aeger sumto, somno sopitus, diem obiit supremum.

C A P. III.

TALE initium fuit Dionis et Dionysii similitatis: eaque multis rebus aucta est; sed tamen primis temporibus aliquandiu simulata inter eos amicitia mansit. Cumque Dion non desineret obsecrare Dionysium, 'ut Platonem Athenis arcefferet, et ejus consiliis uteretur;' ille, qui in aliqua re vellet patrem imitari, morem ei gessit: eodemque tempore Philistum historicum Syracusas reduxit, hominem amicum non magis tyranno, quam tyrannidi. Sed de hoc in meo libro plura sunt exposita, 'qui de historicis Graecis conscriptus est.' Plato autem tantum apud Dionysium auctoritate po-

tuit, valuitque eloquentia, ut ei persuaferit, 'tyrannidis facere finem, libertatemque red-
'dere Syracusanis:' a qua voluntate Philisti
consilio deterritus, aliquanto crudelior esse coe-
pit.

C A P. IV.

QUI quidem cum a Dione se superari videret ingenio, auctoritate, amore populi; verens, ne si eum secum haberet, aliquam occasionem sui daret opprimendi; navem ei triremem dedit, qua Corinthum deveheretur; ostendens, se id 'utriusque facere causa, ne, cum
'inter se timerent, alteruter alterum praeoc-
'cuparet.' Id cum factum multi indignarentur, magnaeque esset invidiae tyranno, Dionysius omnia quae moveri poterant Dionis, in naves imposuit, ad eumque misit. Sic enim existimari volebat, 'id se non odio hominis, sed
'suae salutis fecisse causa.' Postea vero quam audivit eum in Peloponneso manum comparare, sibi que bellum facere conari, Areten Dionis uxorem alii nuptum dedit, filiumque ejus sic educari jussit, ut indulgendo, turpissimis imbueretur cupiditatibus. Nam puero, priusquam pubes esset, scorta adducebantur, vino epulisque obruebatur, neque ullum tempus sobrio relinquebatur. Is usque eo vitae statum commutatum ferre non potuit, postquam in patriam rediit pater, (namque appositi erant custodes, qui eum a pristino victu deducerent) ut

se e superiore parte aedium dejecerit, atque ita interierit. Sed illuc revertor.

C A P. V

POSTQUAM Corinthum pervenit Dion, et eodem perfugit Heraclides, ab eodem expulso Dionysio, qui praefectus fuerat equitum; omni ratione bellum comparare coeperunt. Sed non multum proficiebant, quod 'multorum annorum tyrannis, magnarum opum putabatur:' quam ob causam 'pauci ad societatem periculi perducebantur.' Sed Dion, fretus non tam suis copiis, quam odio tyranni, maximo animo, duabus onerariis navibus, quinquaginta annorum imperium, munitum quingentis longis navibus, decem equitum, centum peditum millibus, profectus oppugnatum, quod omnibus gentibus admirabile est visum, adeo facile perculit, ut post diem tertium, quam Siciliam attigerat, Syracusas introierit. Ex quo intelligi potest, 'nullum esse imperium tutum, nisi benevolentia munitum.' Eo tempore aberat Dionysius, et in Italia classem opperiebatur, adversariorum ratus neminem sine magnis copiis ad se venturum: quae res eum fefellit. Nam Dion his ipsis, qui sub adversarii fuerant potestate, regios spiritus repressit, totiusque ejus partis Siciliae potitus est, quae sub Dionysii potestate fuerat; parique modo urbis Syracusarum, praeter arcem, et insulam adjunctam oppido:

eoque rem perduxit, ut talibus pactionibus pacem tyrannus facere vellet: 'Siciliam Dion obtineret, Italiam Dionysius, Syracusas A-pollocrates,' cui maximam fidem uni habebat Dionysius.

C A P. VI.

HAS tam prosperas, tamque inopinatas res consecuta est subita commutatio; quod 'fortuna sua mobilitate, quem paulo ante ex-tulerat, demergere est adorta:' primum in filio, de quo commemoravi supra, faevitiam suam exercuit. Nam cum uxorem reduxisset, quae alii fuerat tradita, filiumque vellet revocare ad virtutem a perdita luxuria, accepit gravissimum parens vulnus morte filii: deinde orta dissensione inter eum et Heraclidem; qui quidem Dioni principatum non concedens, factionem comparavit. Neque is minus valebat apud optimates; quorum consensu praecerat claffi, cum Dion exercitum pedestrem teneret. Non tulit hoc animo aequo Dion, et versum illum Homeri retulit ex secunda rhapsodia, in quo haec sententia est, 'Non posse bene geri rempublicam multorem imperiis:' quod dictum magna invidia consecuta est. Namque aperuisse videbatur, se omnia in sua potestate esse velle. Hanc ille non lenire obsequio, sed acerbitate opprimere studuit; Heraclidemque, cum Syracusas venisset, interficiendum curavit.

C A P. VII.

QUOD factum omnibus maximum timorem injecit. Nemo enim, illo interfecto, se tutum putabat. Ille autem, adversario remoto, licentius eorum bona, quos sciebat adversus se sensisse, militibus dispertivit. Quibus divis, cum quotidiani maximi fierent sumtus, celeriter pecunia deesse coepit; neque quo manus porrigeret, suppetebat, nisi in amicorum possessiones. Id ejusmodi erat, ut, cum milites reconciliaffet, amitteret optimates. Quarum rerum cura frangebatur, et 'insuetus male audirendi, non aequo animo ferebat, de se ab iis male existimari, quorum paulo ante in coelum fuerat elatus laudibus.' Vulgus autem, offensa in eum militum voluntate, liberius loquebatur, et tyrannum non ferendum dictitabat.

C A P. VIII

HAEC ille intuens, cum, quemadmodum fedaret, nesciret, et quorum evaderent, timeret; Callicrates quidam, civis Atheniensis, qui simul cum eo ex Peloponneso in Siciliam venerat, homo et callidus, et ad fraudem acutus, sine ulla religione ac fide, adit ad Dionem, et ait, 'eum in magno periculo esse, propter offensionem populi, et odium militum; quod nullo modo evitare posset, nisi alicui suorum negotium daret, qui se simu-

‘laret illi inimicum; quem si invenisset idoneum, facile omnium animos cogniturum, adversariosque sublaturum, quod inimici ejus ‘dissidenti suos sensus aperturi forent.’ Tali consilio probato, excipit has partes ipse Callicrates, et se ‘armat imprudentia Dionis.’ ad eum interficiendum socios conquirat, adversarios ejus convenit, conjurationem confirmat. Res, multis consciis quae gereretur, elata refertur ad Aristomachen sororem Dionis, uxoremque Areten. Illae timore perterritae conveniunt, cujus de periculo timebant. At ille negat, a Callicrate fieri sibi insidias, sed illa quae agerentur, fieri praecepto suo. Mulieres nihilo secius Callicratem in aedem Proserpinae deducunt, ac jurare cogunt, ‘nihil ab illo periculi fore Dioni.’ Ille hac religione non modo ab incepto non deterritus, sed ad maturandum concitatus est; verens ne prius consilium suum aperiretur, quam conata perfecisset.

C A P. IX.

HAC mente, proximo die festo, cum a conventu remotum se Dion domi teneret, atque in conclavi edito recubisset, consciis facinoris loca munitiora oppidi tradidit; domum custodibus sepsit, a foribus qui non discederent, certos praefecit; navem triremem armatis ornat, Philocrati fratri suo tradit, eamque in portu agitari jubet, ut si exercere remiges vellet: cogitans, si forte consiliis obstitisset fortuna, ut

haberet, quo fugeret ad salutem. Suorum autem e numero Zacynthios adolescentes quosdam elegit, cum audacissimos, tum viribus maximis; hisque dat negotium, ut ad Dionem eant inermes, sic ut conveniendi ejus gratia viderentur venire. Hi propter notitiam sunt intromissi. At illi, ut limen ejus intrarunt, foribus obsecratis, in lecto cubantem invadunt, colligant: fit strepitus, adeo ut exaudiri posset foris. Hic, sicut ante saepe dictum est, quam 'invisa sit singularis potentia, et miseranda vita, qui se metui quam amari malunt,' cuivis facile intellectu fuit. Namque illi ipsi custodes, si propitia fuissent voluntate, foribus effractis servare eum potuissent, quod illi inermes telum foris flagitantes vivum tenebant. Cui cum succurreret nemo, Lyco quidam Syracusanus per fenestras gladium dedit, quo Dion interfectus est.

C A P X.

CONFECTA caede, cum multitudo visendi gratia introiisset, nonnulli ab insciis pronoxiiis conciduntur. Nam celeri rumore dilato Dioni vim allatam, multi concurrerant, quibus tale facinus displicebat. Hi falsa suspitione ducti, immerentes, ut sceleratos occidunt. Hujus de morte ut palam factum est, mirabiliter vulgi mutata est voluntas. Nam qui vivum eum 'tyrannum vocitarant, eundem liberatore rem patriae, tyrannique expulsores praedi-

‘cabant. Sic subito misericordia odio successe-
 ‘rat,’ ut eum suo sanguine, si possent, ab A-
 cheronte cuperent redimere. Itaque in urbe,
 celeberrimo loco, elatus publice, sepulcri mo-
 numento donatus est. Diem obiit circiter an-
 nos quinquaginta quinque natus, quartum post
 annum, quam ex Pelopenneso in Siciliam re-
 dierat.

XI. IPHICRATES.

C A P. I.

IPHICRATES Atheniensis, non tam mag-
 nitudine rerum gestarum, quam disciplina
 militari nobilitatus est. Fuit enim talis dux, ut
 non solum aetatis suae cum primis compara-
 retur, sed ne de majoribus natu quidem quis-
 quam anteponeretur. Multum vero in bello est
 versatus, saepe exercitibus praefuit, nusquam
 culpa male rem gessit, semper consilio vicit;
 tantumque eo valuit, ut multa in re militari
 partim nova attulerit, partim meliora fecerit.
 Namque ille pedestria arma mutavit, cum ante
 illum imperatorem, maximis clypeis, brevibus
 hastis, minutis gladiis, uterentur: ille e contra-
 rio peltam pro parma fecit, a qua postea pel-
 tae pedites appellantur, ut ad motus concur-
 susque essent leviores. Hastae modum duplica-
 vit, gladios longiores fecit. Idem genus lori-

carum mutavit, et pro ferreis atque aeneis lineas dedit: Quo facto expeditiores milites reddidit. Nam pondere detracto, quod aequè corpus tegeret, et leve esset, curavit.

C A P. II.

BELLUM cum Thracibus gessit: Seuthen, socium Atheniensium, in regnum restituit. Apud Corinthum tanta severitate exercitui praefuit, ut nullae unquam in Graecia neque exercitiores copiae, neque magis dicto audientes fuerint duci; in eamque consuetudinem adduxit, ut cum praelii signum ab imperatore esset datum, sine ducis opera sic ordinatae consisterent, ut singuli a peritissimo imperatore dispositi viderentur. Hoc exercitu moram Lacedaemoniorum interfecit: quod maxime tota celebratum est Graecia. Iterum eodem bello omnes copias eorum fugavit: quo facto, magnam adeptus est gloriam. Cum Artaxerxes Aegyptio regi bellum inferre voluisset, Iphieratem ab Atheniensibus petivit ducem, quem praeficeret exercitui conductitio, cujus numerus duodecim millium fuit. Quem quidem sic omni disciplina militari erudit, ut quemadmodum quondam Fabiani milites Romani appellati sunt, sic Iphicratenfes apud Graecos in summa laude fuerint. Idem subsidio Lacedaemoniis profectus, Epaminondae retardavit impetus. Nam nisi ejus adventus appropinquasset, non prius The-

bani Sparta abcessissent, quam captam incendio delessent.

C A P. III.

FUIT autem et animo magno et corpore, imperatoriaque forma, ut ipso aspectu cuius injiceret admirationem sui: sed in labore remissus nimis, parumque patiens, ut Theopompus memoriae prodidit: bonus vero civis, fideque magna. Quod cum in aliis rebus declaraverit, tum maxime in Amyntae Macedonis liberis tuendis. Namque Eurydice, mater Perdiccae et Philippi, cum his duobus pueris, Amynta mortuo, ad Iphicratem confugit, ejusque opibus defensa est. Vixit ad senectutem, placatis in se suorum civium animis. Causam capitis semel dixit bello sociali, simul cum Timotheo, eoque judicio est absolutus. Menesthea filium reliquit ex Thressa natum, Coti regis filia. Is cum interrogaretur, 'utrum pluris patrem matremne faceret; matrem,' inquit. Id cum omnibus mirum videretur; at ille 'merito,' inquit, 'facio. Nam pater, quantum in se fuit, 'Thracem me genuit: contra, mater Atheniens'em.'

XII. CHABRIAS.

CAP. I.

CHABRIAS Atheniensis. Hic quoque in summis habitus est ducibus, resque multas memoria dignas gessit. Sed ex his elucet maxime inventum ejus in praelio, quod apud Thebas fecit, cum Boeotiis subsidio venisset. Namque in ea victoria fidente summo duce Agefilao, fugatis jam ab eo conductitiis catervis, reliquam phalangem loco vetuit cedere; obnixoque genu scuto, projectaque hasta, impetum excipere hostium docuit. Id novum Agefilaus intuens, progredi non est ausus, suosque jam incurrentes tuba revocavit. Hoc usque eo in Graecia fama celebratum est, ut illo statu Chabrias sibi statuam fieri voluerit, quae publice ei ab Atheniensibus in foro constituta est. Ex quo factum est, ut postea athletae, caeterique artifices his statibus in statuis ponendis uterentur, in quibus victoriam essent adepti.

CAP. II.

CHABRIAS autem multa in Europa bella administravit, cum dux Atheniensium esset: multa in Aegypto sua sponte gessit. Nam Nectanebum adjutum profectus, regnum ei constituit. Fecit idem Cypri, sed publice ab Athe-

nienſibus Evagorae adjutor datus; neque prius inde diſceſſit, quam totam inſulam bello devinceret: qua ex re Athenienſes magnam gloriam ſunt adepti. Interim bellum inter Aegyptios et Perſas conflatum eſt; et Athenienſes cum Artaxerxe ſocietatem habebant, Lacedaemonii cum Aegyptiis, a quibus magnas praedas Ageſilaus rex eorum faciebat. Id intuens Chabrias, cum in re nulla Ageſilao cederet, ſua ſponte eos adjutum proſectus, Aegyptiae claſſi praefuit; pedestribus copiis Ageſilaus.

CAP. III.

TUM praefecti regis Perſiae legatos miſerunt Athenas, queſtum, quod Chabrias adverſum regem bellum gereret cum Aegyptiis. Athenienſes diem certam Chabriae praefſtiterunt, ‘quam ante, domum niſi rediſſet, capitis ſe illum damnaturos denuntiarunt.’ Hoc ille nuntio Athenas rediit, neque ibi diutius eſt moratus, quam fuit neceſſe. Non enim libenter erat ante oculos civium ſuorum, quod et vivebat laute, et indulgebat ſibi liberalius, quam ut invidiam vulgi poſſet effugere. ‘Eſt enim hoc commune vitium in magnis liberisque civitatibus, ut invidia gloriae comes ſit, et libenter de his detrahant, quos eminere videant altius: neque animo aequo pauperes alienam opulentium intuentur fortunam.’ Itaque Chabrias, quoad ei licebat, plurimum ab-

erat. Neque vero solus ille aberat Athenis libenter, sed omnes fere principes fecerunt idem: quod tantum se ab invidia putabant abfuturos, quantum a conspectu suorum recessissent. Itaque Conon plurimum Cypri vixit, Iphicrates in Thracia, Timotheus Lesbi, Chares in Sigaeo. Dissimilis quidem Chares horum factis et moribus, sed tamen Athenis et honoratus et potens.

CAP. IV.

CHABRIAS autem periit bello sociali, tali modo. Oppugnabant Athenienses Chium. Erat in classe Chabrias privatus, sed omnes, qui in magistratu erant, auctoritate anteibat, eumque magis milites, quam qui praeerant, aspiciebant. Quae res ei maturavit mortem. Nam dum primus studet portum intrare, et gubernatorem jubet eo dirigere navem, ipse sibi pernicii fuit. Cum enim eo penetraffet, caeterae non sunt secutae. Quo facto circumfusus hostium concursu, cum fortissime pugnaret, navis rostro percussa, coepit fidere. Hinc cum refugere posset, si se in mare dejecisset, quod suberat classis Atheniensium, quae exciperet natantem; perire maluit, quam armis abjectis navem relinquere, in qua fuerat vectus. Id caeteri facere noluerunt, qui nando in tutum pervenerunt. At ille praestare honestam mortem turpi existimans vitae, cominus pugnans telis hostium interfectus est.

XIII. TIMOTHEUS.

CAP. I.

TIMOTHEUS Cononis filius, Atheniensis. Hic 'a patre acceptam gloriam multis auxit virtutibus.' Fuit enim disertus, impiger, laboriosus, rei militaris peritus, neque minus civitatis regendae. Multa hujus sunt praeclare facta, sed haec maxime illustria. Olynthios et Byzantios bello subegit: Samum cepit, in qua oppugnanda, superiore bello, Athenienses mille et ducenta talenta consumserant. Hanc ille sine ulla publica impensa populo restituit. Adversum Cotyn bella gessit, ab eoque mille et ducenta talenta praedae in publicum detulit: Cyzicum obsidione liberavit: Ariobarzani simul cum Agefilao auxilio profectus est: a quo cum Laco pecuniam numeratam accepisset, ille cives suos agro atque urbibus augeri maluit, quam id fumere, cujus partem domum suam ferre posset. Itaque accepit Crithoten et Sestum.

CAP. II.

IDEM classi praefectus circumvehens Peloponnesum, Laconicam populatus, classem eorum fugavit. Corcyram sub imperium Atheniensium redegit; sociosque idem adjunxit E-

pirotas, Acharnanas, Chaonas, omnesque eas gentes, quae mare illud adjacent. Quo facto Lacedaemonii de diutina contentione destiterunt, et sua sponte Atheniensibus imperii maritimi principatum concesserunt, pacemque his legibus constituerunt, 'ut Athenienses mari duces essent.' Quae victoria tantae fuit Atticis laetitiae, ut tum primum arae Paci publice sint factae, eique deae pulvinar sit institutum. Cuius laudis ut memoria maneret, Timotheo publice statuam in foro posuerunt: qui honos huic uni ante hoc tempus contigit, ut cum patri populos statuam posuisset, filio quoque daret. Sic juxta posita recens filii, veterem patris renovavit memoriam.

C A P. III.

HIC cum esset magno natu, et magistratus gerere desisset, bello Athenienses undique premi sunt coepti. Defecerat Samus, descierat Hellespontus, Philippus jam tunc valens Macedo multa moliebatur: cui oppositus Chares cum esset, non satis in eo praesidii putabatur. Fit Menestheus praetor, filius Iphicratis, gener Timothei, et ut ad bellum proficiscatur, decernitur. Huic in consilium dantur duo usu et sapientia praestantes, quorum consilio uteretur, pater et focer: quod in his tanta erat auctoritas, ut magna spes esset, per eos amissa posse recuperari. Hi cum Samum profecti essent, et eodem Chares, eorum adventu cognito, cum

fuis copiis proficisceretur, ne quid absente se gestum videretur; accidit, cum ad insulam appropinquarent, ut magna tempestas oriretur: quam evitare duo veteres imperatores utile arbitrati, suam classem suppresserunt. At ille temeraria usus ratione non cessit majorum natu auctoritati; et, ut in sua manu esset fortuna, quo contenderat, pervenit; eodemque ut sequerentur, ad Timotheum et Iphicratem nuntium misit. Hinc male re gesta, compluribus amissis navibus, eodem, unde erat profectus, se recepit, literasque Athenas publice misit, 'sibi proclive fuisse Samum capere, nisi a 'Timotheo et Iphicrate desertus esset.' Ob eam rem in crimen vocabantur. Populus acer, suspicax, mobilis, adversarius, invidus etiam potentiae, domum revocat: accusantur proditiōnis. Hoc iudicio damnatur Timotheus, lisque ejus aestimatur centum talentis. Ille odio ingratae civitatis coactus, Chalcidem se contulit.

C A P. IV.

HUJUS post mortem, cum populum iudicii sui poeniteret, multae novem partes detraxit, et decem talenta Cononem filium ejus ad muri quandam partem reficiendam iussit dare. In quo fortunae varietas est animadversa. Nam quos avus Conon muros ex hostium praeda patriae restituerat, eosdem nepos cum summa ignominia familiae, ex sua re familiari re-

ficer
fapic
ferr
ex e
fuer
dice
eum
eis I
niur
telli
fine
fecit
Tim
vers
bell
' ho
aeta
Cha
tum
mor

V
exce
et H
quo

ficere coactus est. Timothei autem moderatae sapientisque vitae, quum plura possimus proferre testimonia, uno erimus contenti: quod ex eo facile conjici poterit, quam charus suis fuerit. Cum Athenis adolescentulus causam diceret, non solum amici privatique hospites ad eum defendendum convenerunt, sed etiam in eis Iason tyrannus, qui illo tempore fuit omnium potentissimus. Hic cum in patria sine satellitibus se tutum non arbitraretur, Athenas sine ullo praesidio venit; tantique hospitem fecit, ut mallet se capitis periculum adire, quam Timotheo de fama dimicanti deesse. Hunc adversus tamen Timotheus postea populi jussu bellum gessit; 'patriaeque sanctiora jura, quam 'hospitii, esse' duxit. Haec extréma fuit aetas imperatorum Atheniensium, Iphicratis, Chabriae, Timothei: neque post illorum obitum quisquam dux in illa urbe fuit dignus memoria.

XIV. D A T A M E S.

C A P. I.

VENIO nunc ad fortissimum virum, maximique consilii, omnium barbarorum; exceptis duobus Carthaginensibus, Hamilcare et Hannibale. De quo hoc plura referemus, quod et obscuriora sunt ejus gesta pleraque, et

H

ea, quae prospere ei cesserunt, non magnitudine copiarum, sed consilii, quo tantum non omnes superabat, acciderunt. Quorum nisi ratio explicata fuerit, res apparere non poterunt. Datames patre Camissare, natione Care, matre Scythissa natus, primum militum numero fuit apud Artaxerxem, eorum, qui regiam tuebantur. Pater ejus Camissares, quod et manu fortis, et bello strenuus, et regi multis locis fidelis erat repertus, habuit provinciam partem Ciliciae juxta Cappadociam, quam incolunt Leucosyri. Datames militare munus fungens, primum qualis esset aperuit in bello, quod rex adversus Cadusios gessit. Namque hic multis millibus interfectis, magni fuit ejus opera. Quo factum est, ut cum in eo bello cecidisset Camissares, paterna ei traderetur provincia.

C A P II.

PARI se virtute postea praebuit, cum Autophradates jussu regis bello persequeretur eos, qui defecerant. Namque ejus opera hostes, cum castra jam intrassent, profligati sunt, exercitusque reliquus conservatus regis est: qua ex re majoribus rebus praeesse coepit. Erat eo tempore Thyus dynastes Paphlagoniae, antiquo genere natus a Pylaemene illo, quem Homerus 'Troico bello a Patroclo interfectum' ait. Is regi dicto audiens non erat: quam ob causam bello eum persequi constituit, eique rei praefecit Datamen, propinquum Paphlagonis.

Namque ex fratre et sorore erant nati: quam ob causam Datames omnia primum experiri voluit, ut sine armis propinquum ad officium reduceret. Ad quem cum venisset sine praesidio, quod ab amico nullas vereretur insidias, pene interiit. Nam Thyus eum clam interficere voluit. Erat mater cum Datame amita Paphlagonis: ea, quid ageretur, rescit, filiumque monuit. Ille fuga periculum evitavit, bellumque indixit Thyo. In quo cum ab Ariobarzane praefecto Lydiae, et Ioniae, totiusque Phrygiae, desertus esset, nihilo segnius perseveravit, vivumque Thyum cepit cum uxore et liberis.

C A P. III.

CUJUS facti ne prius fama ad regem, quam ipse perveniret, dedit operam. Itaque omnibus insciis, eo ubi erat rex, venit: posteroque dié Thyum, hominem maximi corporis, terribilique facie, (quod et niger, et capillo longo, barbaque erat proluxa,) optima veste contextit, quam satrapae regii gerere consueverant; ornavit etiam torque, et armillis aureis, caeteroque regio cultu: ipse agresti duplicique amiculo circumdatus, hirtaque tunica, gerens in capite galeam venatoriam, dextra manu clavam, sinistra copulam, qua vinctum ante se Thyum agebat, ut si feram bestiam captam duceret. Quem cum omnes aspicerent propter novitatem ornatus, ignotamque formam, ob eamque rem magnus esset concursus;

fuit non nemo, qui agnosceret Thyum, regique nuntiaret. Primo non accredidit. Itaque Pharnabazum misit exploratum: a quo ut rem gestam comperit, statim admitti iussit, magnopere delectatus cum facto, tum ornatu: in primis quod nobilis rex in potestatem inopinanti venerat. Itaque magnifice Datamen donatum ad exercitum misit, qui tum contrahebatur duce Pharnabazo et Tithrauste ad bellum Aegyptium, parique eum atque illos imperio esse iussit. Postea vero quam Pharnabazum rex revocavit, illi summa imperii tradita est.

C A P. IV.

HIC cum maximo studio compararet exercitum, Aegyptumque proficisci pararet, subito a rege literae sunt ei missae, ut Aspim aggrederetur, qui Cataoniam tenebat; quae gens jacet supra Ciliciam, confinis Cappadociae. Namque Aspis saltuosam regionem, castellisque munitam incolens, non solum imperio regis non parebat, sed etiam finitimas regiones vexabat, et quae regi portarentur, abripiebat. Datames, etsi longe aberat ab his regionibus, et a maiore re abstrahabatur, tamen regis voluntati morem gerendum putavit. Itaque cum paucis, sed viris fortibus, navem conscendit, existimans, id quod accidit, facilius se imprudentem parva manu oppressurum, quam paratum, quamvis magno exercitu. Hac delatus in Ciliciam, egressus inde, dies noctesque

iter faciens, Taurum transiit, eoque quo stuerat venit. Quaerit quibus locis sit Aspis: cognoscit haud longe abesse, profectumque eum venatum. Quem dum speculatur, adventus ejus causa cognoscitur. Pisidas cum iis quos secum habebat, ad resistendum Aspis comparat. Id Datames ubi audivit, arma capit, suosque sequi jubet, ipse equo concitato ad hostem vehitur. Quem procul Aspis conspiciens ad se ferentem pertimescit, atque a conatu resistendi deterritus, sese dedit. Hunc Datames vincitum ad regem ducendum tradit Mithridati.

C A P. V.

HAEC dum geruntur, Artaxerxes reminiscens, a quanto bello, ad quam parvam rem principem ducum misisset, se ipsum reprehendit, et nuntium ad exercitum Acen misit, quod nondum Datamen profectum putabat, qui ei diceret, ne ab exercitu discederet. Hic, priusquam perveniret, quo erat profectus, in itinere convenit, qui Aspidum ducebant. Quae celeritate cum magnam benevolentiam regis Datames consecutus esset, non minorem invidiam aulicorum excepit, quod illum unum plurius, quam se omnes fieri videbant: quo facto cuncti ad eum opprimendum consenserunt. Haec Pandates, gazae custos regiae, amicus Datami, per scripta ei mittit. In quibus docet, eum magno fore periculo, si quid illo imperante, in Aegypto adversi accidisset.

‘ Namque eam esse consuetudinem regum, ut
 ‘ casus adversos hominibus tribuant, secundos
 ‘ fortunae suae: quo facile fieri, ut impellantur
 ‘ ad eorum perniciem, quorum ductu res male
 ‘ gestae nuntientur: illum hoc majore fore dis-
 ‘ crimine, quod quibus rex maxime obediat,
 ‘ eos habeat inimicissimos.’ Talibus ille literis
 cognitis, cum jam ad exercitum Acocum ve-
 nisset, quod non ignorabat, ea vere scripta, de-
 sciscere a rege constituit: neque tamen quic-
 quam fecit, quod fide sua esset indignum. Nam
 Mandroblem Magnetem exercitui praefecit;
 ipse cum suis in Cappadociam discedit, con-
 junctamque huic Paphlagoniam occupat, ce-
 lans qua voluntate esset in regem; clam cum
 Ariobarzane facit amicitiam, manum compa-
 rat, urbes munitas suis tuendas tradit.

C A P. VI.

SED haec propter hiemale tempus minus
 prospere succedebant. Audit Pisidas quas-
 dam copias adversus se parare: filium eo Ar-
 fidaeum cum exercitu mittit. Cadit in praelio
 adolescens: proficiscitur eo pater, non ita cum
 magna manu, celans quantum vulnus accepis-
 set; quod prius ad hostem pervenire cupiebat,
 quam de re male gesta fama ad suos perveni-
 ret: ne cognita filii morte, animi debilitaren-
 tur militum. Quo contenderat pervenit, hisque
 locis castra ponit, ut neque circumveniri mul-
 titudine adversariorum posset, neque impediri,

quo minus ipse ad dimicandum manum haberet expeditam. Erat cum eo Mithrobarzanes focer ejus, praefectus equitum. Is, desperatis generi rebus, ad hostes transfugit. Id Datames ut audivit, sensit, si in turbam exisset, ab homine tam necessario se relictum, futurum ut caeteri consilium sequerentur; in vulgus edit, 'suo jussu Mithrobarzanem profectum pro per-
'fuga, quo facilius receptus interficeret hostes.
'Quare relinqui eum non par esse, sed omnes
'confestim sequi. Quod si animo strenuo fecissent, futurum ut adversarii non possent resistere, cum et intra vallum, et foris caederentur.' Hac re probata, exercitum educit, Mithrobarzanem persequitur: qui dum ad hostes pervenerat, Datames signa inferri jubet. Pisidae nova re commoti, in opinionem adducuntur, perfugas mala fide, compositoque fecisse, ut recepti, essent majori calamitati. Primum eos adoriuntur. Illi, cum quid ageretur, aut quare fieret ignorarent, coacti sunt cum eis pugnare, ad quos transferant, ab hisque stare, quos reliquerant. Quibus cum neutri parcerent, celeriter sunt concisi. Reliquos Pisidas resistentes Datames invadit, primo impetu pel-
lit, fugientes persequitur, multos interficit, castra hostium capit. Tali consilio uno tempore et proditores perculit, et hostes profligavit; et quod ad suam perniciem fuerat cogitatum, id ad salutem convertit. Quo neque acu-

tius ullius imperatoris cogitatum, neque cele-
rius factum usquam legimus.

C A P. VII.

AB hoc tamen viro Schifmas maximus natu-
filius desciiit, adque regem transiit, et de
defectione patris detulit. Quo nuntio Artaxer-
xes commotus, quod intelligebat sibi cum viro
forti ac strenuo negotium esse, qui, cum cogi-
tasset, facere auderet, et prius cogitare, quam
conari consueffet; Autophradatem in Cappa-
dociam mittit. Hic ne intrare posset saltum, in
quo Ciliciae portae sunt sitae, Datames prae-
occupare studuit. Sed tam subito copias con-
trahere non potuit. A qua re depulsus, cum ea
manu, quam contraxerat, locum delegit talem,
ut neque circumiretur ab hostibus, neque prae-
teriret adversarius, quin ancipitibus locis pre-
meretur; et si dimicare cum eo vellet, non
multum obesse multitudo hostium suae pauci-
tati posset.

C A P. VIII.

HAEC etsi Autophradates videbat, satius
tamen statuit congredi, quam cum tantis
copiis refugere, aut tam diu uno loco sedere.
Habebat barbarorum equitum viginti, pedi-
tum centum millia, quos illi Cardaces appel-
lant, ejusdemque generis tria funditorum, prae-
terea Cappadocum octo, Armeniorum decem,
Paphlagonum quinque, Phrygum decem, Ly-

dorum quinque, Aspendiorum et Pisidarum circiter tria, Cilicum duo, Captianorum totidem, ex Graecia conductorum tria millia; levibus armaturae maximum numerum. Has adversus copias spes omnis consistebat Datami in se locique natura. Namque hujus partem non habebat vicesimam militum. Quibus fretus confligit, adversariorumque multa millia concidit, cum de ipsius exercitu non amplius hominum mille cecidissent. Quam ob causam postero die tropaeum posuit quo loco pridie pugnatum est. Hinc cum castra movisset, ut inferior copiis, ita superior omnibus praeliis discedebat, quod nunquam manum confereret, nisi cum adversarios locorum angustiis clausisset; quod perito regionum callideque cogitanti saepe accidebat. Autophradates, cum bellum duci majore regis calamitate, quam adversariorum, videret, ad pacem amicitiamque hortatus est, ut cum rege in gratiam rediret. Quam ille, etsi non fidam fore putabat, tamen conditionem accepit, 'seque ad Artaxerxem legatos missurum' dixit. Sic bellum quod rex adversus Datamen susceperat, sedatum: Autophradates in Phrygiam se recepit.

C A P. IX.

AT rex, quod implacabile odium in Datamen susceperat, postquam bello eum opprimi non posse animadvertit, insidiis interficere studuit; quas ille plerasque vitavit. Sicut

cum nunciatum esset, quosdam sibi insidiari, qui in amicorum erant numero, de quibus, quod inimici detulerant, neque credendum, neque negligendum putavit; experiri voluit, verum falsumne sibi esset relatum. Itaque eo profectus est, quo itinere futuras insidias dixerant. Sed elegit corpore et statura simillimum sui, eique vestitum suum dedit, atque eo loco ire, quo ipse consueverat, iussit: ipse autem ornatus vestitu militari, inter corporis custodes iter facere coepit. At insidiatores, postquam in eum locum agmen pervenit, decepti ordine atque vestitu, in eum facient impetum, qui suppositus erat: praedixerat autem his Datames, cum quibus iter faciebat, ut parati essent facere, quod ipsum vidissent. Ipse, ut concurrentes insidiatores animadvertit, tela in eos conjecit. Hoc idem cum universi fecissent, priusquam pervenirent ad eum, quem aggredi volebant, confixi ceciderunt.

C A P. X.

HIC tamen tam callidus vir extremo tempore captus est, Mithridatis Ariobarzani filii dolo. Namque is pollicitus est regi, 'se eum interfectorum, si ei rex promitteret, 'ut, quodcunque vellet, liceret impune facere; 'fidemque de ea re, more Persarum, dextra 'dedisset.' Hanc ut accepit, simulat se suscepisse cum rege inimicitiam; copias parat, et absens amicitiam cum Datame facit; regis

prov
prae
part
plur
perf
fufce
fufp
collo
veni
non
erga

ID
ti
'res
'fuf
'vel
collo
veni
xim
com
eaq
loqu
atq
fun
quic
cul
fuos
in e
lum

provinciam vexat, castella expugnat, magnas praedas capit: quarum partem suis dispartit, partem ad Datamen mittit. Pari modo complura castella ei tradit. Haec diu faciendo, persuasit homini, se infinitum adversus regem suscepisse bellum; cum nihilo magis, ne quam suspicionem illi praeberet insidiarum, neque colloquium ejus petivit, neque in conspectum venire studuit. Sic absens amicitiam gerebat, ut non beneficiis mutuis, sed odio communi, quod erga regem susceperant, contineri viderentur.

C A P. XI.

ID cum satis se confirmasse arbitratus est, certiore facit Datamen, 'tempus esse majores exercitus parari, et bellum cum ipso rege suscipi: de qua re, si ei videretur, quo loco vellet, in colloquium veniret.' Probata re, colloquendi tempus sumitur, locusque quo conveniretur. Huc Mithridates cum uno cui maximam habebat fidem, ante aliquot dies venit, compluribusque locis separatim gladios obruit, eaque loca diligenter notat. Ipso autem colloquendi die, utrique, locum qui explorarent, atque ipsos scrutarentur, mittunt: deinde ipsi sunt congressi. Hic cum aliquandiu in colloquio fuissent, et diversi discessissent, jamque procul Datames abesset, Mithridates priusquam ad suos perveniret, ne quam suspicionem pareret, in eundem locum revertitur, atque ibi, ubi telum erat positum, resedit, ut si a lassitudine cu-

peret acquiescere, Datamenque revocavit, simulans se quiddam in colloquio esse oblitum. Interim telum, quod latebat, protulit, nudatumque vagina, veste texit, ac Datami venienti ait, 'digredientem se animadvertisse locum quendam,' qui erat in conspectu, 'ad castra ponenda idoneum.' Quem cum digito monstraret, et ille conspiceret, aversum ferro transfixit; et prius quam quisquam posset succurrere, interfecit. Ita ille vir, qui multos consilio, neminem perfidia ceperat, simulata captus est amicitia.

XV. EPAMINONDAS.

C A P. I.

EPAMINONDAS, Polymni filius, Thebanus. De hoc priusquam scribamus, haec praecipienda videntur lectoribus, ne 'alienos mores ad suos referant,' neve ea, quae ipsis leviora sunt, pari modo apud caeteros fuisse arbitrentur. Scimus enim musicen nostris moribus abesse a principis persona; saltare etiam in vitiis poni. Quae omnia, apud Graecos et gratia et laude digna ducuntur. Cum autem exprimere imaginem consuetudinis atque vitae velimus Epaminondae, nihil videmur debere praetermittere, quod pertineat ad eam declarandam. Quare dicemus 'primum de genere ejus: deinde quibus disciplinis, et a quibus sit

‘eruditus: tum de moribus, ingeniique facultatibus, et si qua alia digna memoria erunt: postremo de rebus gestis, quae a plurimis omnium anteponuntur virtutibus.’

C A P. II.

NATUS igitur patre, quo diximus, honesto genere, pauper jam a majoribus relictus. Eruditus autem sic, ut nemo Thebanus magis. Nam et citharizare, et cantare ad chordarum sonum doctus est a Dionysio, qui non minore fuit in musicis gloria, quam Damon, aut Lamprus, quorum pervulgata sunt nomina; carmina cantare tibiis, ab Olympiodoro; saltare, a Caliphrone. At philosophiae praeceptorem habuit Lysim Tarentinum, Pythagoreum; cui quidem sic fuit deditus, ut adolescens tristem et severum senem omnibus equalibus suis in familiaritate anteposuerit; neque prius eum a se dimiserit, quam doctrinis tanto antecesset condiscipulos, ut facile intelligi posset, pari modo superaturum omnes in caeteris artibus. Atque haec ad nostram consuetudinem sunt levia, et potius contemnenda; at in Graecia utique olim magnae laudi erant. Postquam ephebus factus est, et palaestrae dare operam coepit, non tam magnitudini virium servivit, quam velocitati: illam enim ad athletarum usum, hanc ad belli existimabat utilitatem pertinere. Itaque exercebatur plurimum currendo et luctando, ad eum finem, quoad stans complecti posset, atque con-

tendere. In armis vero plurimum studii consumebat.

CAP. III.

AD hanc corporis firmitatem plura etiam animi bona accesserant. Erat enim modestus, prudens, gravis, temporibus sapienter utens, peritus belli, fortis manu, animo maximo; adeo veritatis diligens, ut ne joco quidem mentiretur. Idem continens, clemens, patientisque admirandum in modum; non solum populi, sed etiam amicorum ferens injurias; in primisque 'commissa celans; quod interdum non 'minus prodest, quam diserte dicere.' Studiofus audiendi; ex hoc enim facillime disci arbitrabatur. Itaque cum in circulum venisset, in quo aut de republica disputaretur, aut de philosophia sermo haberetur, nunquam inde prius discessit, quam ad finem sermo esset deductus. Paupertatem adeo facile perpeffus est, ut de republica nihil praeter gloriam ceperit. Amicorum in se tuendo caruit facultatibus: fide ad alios sublevandos saepe sic usus est, ut possit judicari, omnia ei cum amicis fuisse communia. Nam cum aut civium suorum aliquis ab hostibus esset captus, aut virgo amici nubilus propter paupertatem collocari non posset, amicorum concilium habebat, et quantam quisque daret, pro cujusque facultatibus imperabat: eamque summam cum faceret, priusquam acciperet pecuniam, adducebat eum, qui quaerebat, ad eos,

qui conferebant; eique ut ipsi numerarent, faciebat; ut ille, ad quem ea res perveniebat, sciret, quantum cuique deberet.

C A P. IV.

TENTATA autem ejus est abstinentia a Diomedonte Cyziceno. Namque is rogatu Artaxerxis Epaminondam pecunia corrumpendum susceperat. Hic magno cum pondere auri Thebas venit, et Micythum adolescentulum quinque talentis ad suam perduxit voluntatem; quem tum Epaminondas plurimum diligebat. Micythus Epaminondam convenit, et causam adventus Diomedontis ostendit. At ille Diomedonte coram, ‘ nihil, inquit, opus pecunia est. Nam si ea rex vult, quae Thebanis sunt utilia, gratis facere sum paratus: sin autem contraria, non habet auri atque argenti satis. Namque orbis terrarum divitias accipere nolo, pro patriae charitate. Te, qui me incognitum tentasti, tuique similem existimasti, non miror; tibi ignosco: sed egredere propere, ne alios corrumpas, cum me non potueris. Tu Micythe, argentum huic redde, aut, nisi id confestim facis, ego te tradam magistratui.’ Hunc Diomedon cum rogaret, ‘ ut tuto exire, suaque quae attulisset, liceret efferre; istud, inquit, faciam; neque tua causa, sed mea: ne, si tibi sit pecunia adempta, aliquis dicat, ad me ereptum pervenisse, quod delatum accipere noluissem.’ A

quo cum quaesisset, quo se duci vellet; et ille, Athenas, dixisset, praesidium dedit, ut eo tuto perveniret. Neque vero id satis habuit, sed etiam ut inviolatus in navem ascenderet, per Chabriam Atheniensem, (de quo supra mentionem fecimus) effecit. Abstinenciae erit hoc satis testimonium. Plurima quidem proferre possemus, sed modus adhibendus est; quoniam uno hoc volumine vitas excellentium virorum complurimum concludere constituimus, quorum separatim multis millibus versuum complures scriptores ante nos explicarunt.

C A P. V.

FUIT et disertus, ut nemo Thebanus ei par esset eloquentia; neque minus concinnus in brevitate respondendi, quam in perpetua oratione ornatus. Habuit obrectatorem Meneclidem quendam, indidem Thebis, adversarium in administranda republica, satis exercitatum in dicendo, ut Thebanum scilicet. Namque illi genti plus inest virium, quam ingenii. Is, quod in re militari florere Epaminondam videbat, hortari solebat Thebanos, 'ut pacem bello anteferrent, ne illius imperatoris opera desideraretur.' Huic ille, 'fallis, inquit, verbo cives tuos, quod hos a bello avocas. Otii enim nomine servitutem concilias. Nam paritur pax bello. Itaque qui ea diutina volunt frui, bello exercitati esse debent. Quare si principes Graeciae esse vultis, castris est vo-

‘bis utendum, non palaeſtra.’ Idem ille Meneclides cum huic objiceret, ‘quod liberos non haberet, neque uxorem duxiſſet; maximeque inſolentiam, quod ſibi Agamemnonis belli gloriam videretur conſecutus: at ille, deſine, inquit, Meneclide, de uxore mihi exprobrare. Nam nullius in iſta re minus, quam tuo uti conſilio volo.’ (Habebat enim Meneclides ſuſpicionem adulterii.) ‘Quod autem me Agamemnonem aemulari putas, falleris. Namque ille cum univerſa Graecia vix decem annis unam cepit urbem, ego contra ex una urbe noſtra, dieque uno, totam Graeciam, Lacedaemoniis fugatis, liberavi.’

C A P. VI.

IDEM cum in conventum veniſſet Arcadum, petens ‘ut ſocietatem cum Thebanis et Argivis facerent;’ contraque Calliſtratus Athenienſium legatus, qui eloquentia omnes copraeſtabat tempore, poſtularet, ‘ut potius amicitiam ſequerentur Atticorum;’ et in oratione ſua multa invectus eſſet in Thebanos et Argivos, in eiſque hoc poſuiſſet, ‘animadvertere debere Arcades, quales utraque civitas cives procreaſſet, ex quibus de caeteris poſſent judicare: Argivos enim fuiſſe Oreſtem et Alcmaeonem, matricidas: Thebis Oedipum natum, qui cum patrem ſuam interfeciſſet, ex matre liberos procreaſſet.’ Hic in reſpondendo Epaminondas, cum de caeteris peroraſſet,

postquam ad illa duo opprobria pervenit, ‘ad-
 ‘mirari se dixit stultitiam rhetoris Attici, qui
 ‘non animadverterit innocentes illos natos,
 ‘domi scelere admissio, cum patria essent pulsi,
 ‘receptos esse ab Atheniensibus.’ Sed maxime
 ejus eloquentia eluxit Sparta, legati ante pug-
 nam Leuctricam: quo cum omnium sociorum
 convenissent legati, coram frequentissimo lega-
 tionum conventu, sic Lacedaemoniorum tyran-
 nidem coarguit, ut non minus illa oratione opes
 eorum concusserit, quam Leuctrica pugna.
 Tum enim perfecit, quod post apparuit, ut
 auxilio sociorum Lacedaemonii privarentur.

C A P. VII.

FUISSE autem patientem, suorumque injurias
 ferentem civium, quod se patriae irasci ne-
 fas esse duceret, haec sunt testimonia. Cum
 eum propter invidiam cives praeficere exerci-
 tui noluisent, duxque esset delectus belli im-
 peritus, cujus errore eo esset deducta res mili-
 tum, ut omnes de salute pertimescerent, quod
 locorum angustiis clausi ab hostibus obsideban-
 tur; desiderari coepta est Epaminondae dili-
 gentia: erat enim ibi privatus numero mili-
 tum: a quo cum peterent opem, nullam adhi-
 buit memoriam contumeliae; et exercitum,
 obsidione liberatum, domum reduxit incolu-
 mem. Neque vero hoc semel fecit, sed saepi-
 us: maxime autem fuit illustre, cum in Pelo-
 ponneseum exercitum duxisset adversus Laceda-

daemonios, haberetque collegas duos, quorum alter erat Pelopidas, vir fortis ac strenuus. Hic, cum criminibus adversariorum omnes in invidiam venissent, ob eamque rem imperium his esset abrogatum, atque in eorum locum alii praetores successissent; Epaminondas plebiscito non paruit, idemque ut facerent, persuasit collegis, et bellum, quod susceperat, gessit. Namque animadvertibat, ubi id fecisset, totum exercitum propter praetorum imprudentiam, incitiamque belli, periturum. Lex erat Thebis, 'quae morte multabat, si quis imperium 'diutius retinuisset, quam lege praefinitum foret:' hanc Epaminondas cum reipublicae conservandae causa latam videret, ad perniciem civitatis conferre noluit; et quatuor mensibus diutius, quam populus jusserat, gessit imperium.

C A P. VIII.

POSTQUAM domum reditum est, collegae ejus hoc crimine accusabantur. Quibus ille permisit, omnem ut causam in se transferrent, suaeque opera factum contenderent, ut legi non obedirent. Qua defensione illis periculo liberatis, nemo Epaminondam responsurum putabat, quod, quid diceret, non haberet. At ille in judicium venit; nihil eorum negavit, quae adversarii crimini dabant, omniaque quae collegae dixerant, confessus est: neque recusavit, quo minus legis poenam subiret; sed unum

ab iis petivit, ut in periculo suo conscriberent,
 ‘ Epaminondas a Thebanis morte multatus est;
 ‘ quod eos coëgit apud Leuctram superare Lacedaemonios; quos ante se imperatorem, ne-
 ‘ mo Bœotiorum ausus fuit aspicere in acie;
 ‘ quodque uno praelio non solum Thebas ab
 ‘ interitu retraxit, sed etiam universam Grae-
 ‘ ciam in libertatem vindicavit: eoque res u-
 ‘ trorumque perduxit, ut Thebani Spartam
 ‘ oppugnarent, Lacedaemonii satis haberent,
 ‘ si salvi esse possent: neque prius bellare desti-
 ‘ tit, quam Messena constituta, urbem eorum
 ‘ obsidione clausit.’ Haec cum dixisset, risus
 omnium cum hilaritate coortus est; neque
 quisquam iudex ausus est de eo ferre suffragi-
 um. Sic a iudicio capitis maxima discessit glo-
 ria.

C A P. IX.

HIC extremo tempore imperator apud Man-
 tineam, cum acie instructa audacius insta-
 ret hostibus, cognitus a Lacedaemoniis, quod
 in ejus unius pernicië patriae sitam putabant
 salutem, universi in unum impetum fecerunt:
 neque prius abscefferunt, quam magna caede
 facta, multisque occisis, fortissime ipsum Epa-
 minondam pugnans, sparo eminus percu-
 sem concidere viderunt. Hujus casu aliquan-
 tum retardati sunt Boeotii; neque tamen prius
 pugna exceßerunt, quam repugnantes proflig-
 arunt. At Epaminondas, cum animadvertens

ret mortiferum se vulnus accepisse, simulque si ferrum, quod ex hastili in corpore remanserat, extraxisset, animam statim amissurum; usque eo retinuit, quoad renunciatum est, vicisse Boeotios: id postquam audivit, 'fatis, inquit, vixi, invictus enim morior.' Tum ferro extracto, confestim exanimatus est.

C A P. X.

HIC uxorem nunquam duxit: in quo cum reprehenderetur a Pelopida, qui filium habebat infamem; 'maleque eum in eo patriae consulere diceret, quod liberos non relinqueret: vide, inquit, ne tu pejus consulas, qui talem ex te natum relicturus sis. Neque vero stirps mihi potest deesse. Namque ex me natam relinquo pugnam Leuctricam, quae non modo mihi superstes, sed etiam immortalis sit; necesse est.' Quo tempore, duce Pelopida, exules Thebas occupaverunt, et praesidium Lacedaemoniorum ex arce expulerunt, Epaminondas, quamdiu facta est caedas civium, domi se retinuit; quod neque malos defendere volebat, neque impugnare, ne manus suorum sanguine cruentaret. Namque omnem civilem victoriam funestam putabat. Idem postquam apud Cadmeam pugnari cum Lacedaemoniis coepit, in primis stetit. Hujus de virtutibus vitaque satis erit dictum, si hoc unum adjunxero, quod nemo eat inficias; Thebas et ante Epaminondam natum, et post ejus interitum,

perpetuo alieno paruisse imperio: contra ea, quamdiu ille praefuerit reipublicae, caput fuisse totius Graeciae. Ex quo intelligi potest, 'unum hominem pluris quam civitatem fuisse.'

XVI. PELOPIDAS.

CAP. I.

PELOPIDAS Thebanus, magis historicis, quam vulgo, notus: cujus de virtutibus dubito quemadmodum exponam; quod vereor, si res explicare incipiam, non vitam ejus enarrare, sed historiam videar scribere; si tantummodo summas attigero, ne rudibus literarum Graecarum minus lucide appareat, quantus fuerit ille vir. Itaque utrique rei occurram, quantum potero; et medebor cum fatietati, tum ignorantiae lectorum. Phoebeidas Lacedaemonius, cum exercitum Olynthum duceret, iterque per Thebas faceret, arcem oppidi, quae Cadmea nominatur, occupavit, impulsu perpaucorum Thebanorum, qui adversariae factioni quo facilius resisterent, Laconum rebus studebant: idque suo privato, non publico fecit consilio. Quo facto, eum Lacedaemonii ab exercitu removerunt, pecuniaque multarunt: neque eo magis arcem Thebanis reddiderunt, quod susceptis inimicitiis, fatius ducebant eos obsideri, quam liberari. Nam post

Pelop
cum
eos et
Hac
derat
terfec
bus P
mus,

H
proxi
cupe
vifun
Theb
imico
eum
rant
'nis
ab ta
Nam
qui
fent
ricu
mon
vers
pore
tius
neq
init

Peloponnesium bellum, Athenasque devictas, cum Thebanis sibi rem esse existimabant; et eos esse solos, qui adversus resistere auderent. Hac mente amicis suis summas potestates dederant, alterius factionis principes partim interfecerant, alios in exilium ejecerant: in quibus Pelopidas hic, de quo scribere exorsi sumus, pulsus, patria carebat.

CAP. II.

H omnes fere Athenas se contulerant, non quo sequerentur ctium, sed ut quemque ex proximo locum fors obtulisset, eo patriam recuperare niterentur. Itaque cum tempus est visum rei gerendae, communiter cum his, qui Thebis idem sentiebant, diem delegerunt ad inimicos opprimendos, civitatemque liberandam, eum, quo maximi magistratus simul consueverant epulari. 'Magnae saepe res non ita magnis copiis sunt gestae:' sed profecto nunquam ab tam tenui initio tantae opes sunt profligatae. Nam duodecim adolescentuli coierunt ex his, qui exilio erant multati, cum omnino non essent amplius centum, qui tanto se offerrent periculo. Qua paucitate percussa est Lacedaemoniorum potentia. Hi enim non magis adversariorum factioni, quam Spartanis, eo tempore bellum intulerunt, qui principes erant totius Graeciae. Quorum imperiosa majestas, neque ita multo post, Leuctrica pugna, ab hoc initio percussa, cecidit. Ille igitur duodecim,

quorum erat dux Pelopidas, cum Athenas interdiu exissent, ut vesperascente coelo Thebas possent pervenire, cum canibus venaticis exierunt, retia ferentes, vestitu agresti, quo minore suspicione facerent iter. Qui cum tempore ipso, quo studuerant, pervenissent, domum Charonis devenerunt, a quo et tempus et dies erat datus.

C A P. III.

HOC loco libet interponere, etsi sejunctum a re proposita est, 'nimia fiducia quantae calamitati soleat esse.' Nam Magistratum Thebanorum statim ad aures pervenit, exsules in urbem devenisse. Id illi, vino epulisque dediti, usque eo despexerunt, ut ne quaerere quidem de tanta re laborarint. Accessit etiam, quod magis aperiret eorum dementiam: aliata est enim epistola Athenis ab Archia hierophante, Archiae, qui tum maximum magistratum Thebis obtinebat; in qua omnia de profec-tione exsulum perscripta erant. Quae cum jam accubanti in convivio esset data, sicut erat, signata, in pulvinum subjiciens, 'in crastinum, inquit, differo res severas.' At illi omnes, cum jam nox processisset, vinolenti, ab exulibus, duce Pelopida, sunt interfecti. Quibus rebus confectis, vulgo ad arma libertatemque vocato, non solum qui in urbe erant, sed etiam undique ex agris concurrerunt, praesidium Lacedaemoniorum ex arce pepulerunt, patriam ob-

fidione liberaverunt; auctores Cadmeae occupandae partim occiderunt, partim in exilium eiecerunt.

C A P. IV.

HOC tam turbido tempore, (sicut supra diximus,) Epaminondas, quoad cum civibus dimicatum est, domi quietus fuit. Itaque haec liberandarum Thebarum propria laus est Pelopidae: caeterae fere omnes communes cum Epaminonda. Namque in Leuctrica pugna, imperatore Epaminonda, hic fuit dux delectae manus, quae prima phalangem prostravit Laconum. Omnibus praeterea periculis adfuit: sicut Spartam cum oppugnavit, alterum tenuit cornu; quoque Messena celerius restitueretur, legatus in Persas est profectus. Denique haec fuit altera persona Thebis, sed tamen secunda, ita ut proxima esset Epaminondae.

C A P. V.

CONFLICTATUS autem est cum adversa fortuna. Nam et initio, sicut ostendimus, exul patria caruit; et cum Thessaliam in potestatem Thebanorum cuperet redigere, 'legationisque jure satis tectum se arbitraretur, quod apud omnes gentes sanctum esse consueffet;' a tyranno Alexandro Pheraeo simul cum Ismenia comprehensus, in vincula conjectus est. Hunc

Epaminondas recuperavit bello persequens Alexandrum. Post id factum, nunquam is animo placari potuit in eum, a quo erat violatus. Itaque persuasit Thebanis, ut subsidio Thessaliae proficiscerentur, tyrannosque ejus expellerent. Cujus belli cum ei summa esset data, eoque cum exercitu profectus esset, non dubitavit, simul ac conspexit hostem, configere. In quo praelio Alexandrum ut animadvertit, incensus ira, equum in eum concitavit, proculque digressus a suis, conjectu telorum confossus cecidit. Atque hoc secunda victoria accidit: nam jam inclinatae erant tyrannorum copiae. Quo facto, omnes Thessaliae civitates interfecit Pelopidam coronis aureis, et statuis aeneis, liberosque ejus multo agro donarunt.

XVII. A G E S I L A U S.

C A P. I.

AGESILAUS Lacedaemonius, cum a caeteris scriptoribus, tum eximie a Xenophonte Socratico collaudatus est. Eo enim usus est familiarissime. Hic primum de regno cum Leotychide fratris filio, habuit contentionem. Mos est enim a majoribus Lacedaemoniis traditus, ut duos haberent semper reges, nomine magis quam imperio, ex duabus familiis Proclis et Eurysthenis, qui principes ex pro-

genie Herculis, Spartae reges fuerunt. Harum ex altera in alterius familiae locum fieri non licebat: itaque uterque suum retinebat ordinem. Primum ratio habebatur, qui maximus natus esset ex liberis ejus, qui regnans decessisset. Sin is virilem sexum non reliquisset, tunc deligebatur, qui proximus esset propinquitate. Mortuus erat Agis rex, frater Agesilai; filium reliquerat Leotychidem, quem ille vivus non agnorat, eundem moriens suum esse dixerat. Is de honore regni cum Agesilao suo patruo contendit: neque id, quod petivit, consecutus est. Nam Lyfandro suffragante, homine, ut ostendimus supra, factioso, et his temporibus potente, Agesilaus antelatus est.

C A P. II.

HIC simul atque imperii potitus est, persuasit Lacedaemoniis, 'ut exercitum emitterent in Asiam, bellumque regi facerent; docens, fatius esse in Asia, quam in Europa dimicare.' Namque fama exierat, Artaxerxem comparare classem, pedestresque exercitus, quos in Graeciam mitteret. Data potestate, tanta celeritate usus est, ut prius in Asiam cum copiis pervenerit, quam regii satrapae eum scirent profectum. Quo factum est, ut omnes imparatos imprudentesque offenderet. Id ut cognovit Tissaphernes, qui summum imperium tum inter praefectos habebat regiones, inducias a Lacone petivit, simulans, se dare operam, ut La-

cedaemoniis cum rege conveniret; re autem vera ad copias comparandas; easque impetavit trimestres. Juravit autem uterque, se sine dolo inducias conservaturum. In qua pactione summa fide mansit Agefilaus: contra ea, Tissaphernes nihil aliud quam bellum comparavit. Id etsi sentiebat Laco, tamen iusjurandum servabat, 'multumque in eo consequi se dicebat, 'quod Tissaphernes perjurio suo, et homines 'suis rebus abalienaret, et deos sibi iratos redderet: se autem servata religione confirmare 'exercitum, cum animadverteret deorum numen facere secum, hominesque sibi conciliari 'amiciores, quod iis studere consueverant, quos 'conservare fidem viderent.'

C A P. III.

POSTQUAM induciarum praeteriit dies, barbarus non dubitans, quod ipsius erant plurima domicilia in Caria, et ea regio his temporibus multo putabatur locupletissima, eo potissimum hostes impetum facturos, omnes suas copias eo contraxerat. At Agefilaus in Phrygiam se convertit, eamque prius depopulatus est, quam Tissaphernes usquam se moveret. Magna praeda militibus locupletatis, Ephesum hiematum exercitum reduxit, atque ibi, officinis armorum institutis, magna industria bellum apparavit; et quo studiosius armarentur, insigniusque ornarentur, praemia proposuit, quibus donarentur, quorum egregia in

ea re fuisset industria. Fecit idem in 'exercitationum generibus, ut qui caeteris praestitissent, eos magnis afficeret muneribus.' His igitur rebus effecit, ut et ornatissimum et exercitatissimum haberet exercitum. Huic cum tempus esset visum copias extrahere ex hibernaculis, vidit, si quo esset iter facturum, palam pronuntiasset, hostes non credituros, aliasque regiones occupaturos, nec dubitatos aliud esse facturum ac pronuntiasset. Itaque cum ille Sardis se iturum dixisset, Tissaphernes eandem Cariam defendendam putavit. In quo cum eum opinio fefellisset, victumque se vidisset consilio, sero suis praesidio profectus est. Nam cum illo venisset, jam Agesilaus, multis locis expugnatis, magna erat praeda potitus. Laco autem, cum videret hostes equitatu superare, nunquam in campo sui fecit potestatem, et his locis manum conferuit, quibus plus pedestres copiae valerent. Pepulit ergo, quotiescunque congressus est, multo majores adversariorum copias; et sic in Asia versatus est, ut omnium opinione victor duceretur.

C A P. IV.

HIC cum animo meditaretur proficisci in Persas, et ipsum regem adoriri, nuntius ei domo venit, Ephorum jussu, bellum Athenienses et Boeotios indixisse Lacedaemoniis: quare venire non dubitaret. In hoc non minus ejus pietas suspicienda est, quam virtus bellica;

qui, cum victori praeesset exercitui, maximamque haberet fiduciam regni Persarum potiundi, tanta modestia dicto audiens fuit iussis absentium magistratuum, ut si privatus in comitio esset Spartaee; cujus exemplum utinam imperatores nostri sequi voluissent. Sed illuc redeamus. ‘Agésilaeus opulentissimo regno prae-
 ‘posuit bonam existimationem, multoque glorio-
 ‘sius duxit, si institutis patriae paruisset,’ quam si bello superasset Asiam. Hac igitur mente Hellespontum copias trajecit, tantaque usus est celeritate, ut, quod iter Xerxes anno vertente confecerat, hic transierit triginta diebus. Cum jam haud ita longe abesset a Peloponneso, obsistere ei conati sunt Athenienses et Boeotii, caeterique eorum socii, apud Coroneam: quos omnes gravi praelio vicit. Hujus victoriae vel maxima fuit laus, quod cum plerique ex fuga se in templum Minervae coniecissent, quaerereturque ab eo, quid his fieri vellet; etsi aliquot vulnera acceperat eo praelio, et iratus videbatur omnibus, qui adversus arma tulerant, tamen antetulit irae religionem, et eos vetuit violari. Neque vero hoc solum in Graecia fecit, ut templa deorum sancta haberet; sed etiam apud barbaros summa religione omnia simulacra arasque conservavit. Itaque praedicabat, ‘mirari se, non sacrilegorum numero
 ‘haberi, qui supplicibus deorum nocuissent,
 ‘aut non gravioribus poenis affici, qui religionem minuerent, quam qui fana spoliarent.’

C A P. V.

POST hoc praelium, collatum est omne bellum circa Corinthum, ideoque Corinthum est appellatum. Hic cum una pugna decem millia hostium, Agesilao duce, cecidissent, eoque facto opes adversariorum debilitatae viderentur; tantum abfuit ab insolentia gloriae, ut commiseratus sit fortunam Graeciae, quod tam multi a se victi, vitio adversariorum concidissent: 'namque illa multitudine, si sana mens esset Graeciae, supplicium Persas dare potuisset.' Idem cum adversarios intra moenia compulisset, et ut Corinthum oppugnaret, multi hortarentur; 'negavit id suae virtuti convenire. Se enim eum esse dixit, qui ad officium peccantes redire cogeret, non qui urbes nobilissimas expugnaret Graeciae. Nam si (inquit) eos extinguere voluerimus, qui nobiscum adversus barbaros steterunt, nosmetipsi nos expugnaverimus, illis quiescentibus. Quo facto, sine negotio, cum voluerint, nos opprimant.'

C A P. VI.

INTERIM accidit illa calamitas apud Leuctra Lacedaemoniis, quo ne proficisceretur, cum a plerisque ad exeundum premeretur, ut si de exitu divinaret, exire noluit. Idem, cum Epaminondas Spartam oppugnaret, essetque sine muris oppidum, talem se imperatorem prae-

buit, ut eo tempore omnibus apparuerit, nisi ille fuisset, Spartam futuram non fuisse. In quo quidem discrimine, celeritas ejus consilii saluti fuit universis. Nam cum quidam adolescentuli, hostium adventu perterriti, ad Thebanos transfugere vellent, et locum extra urbem editum cepissent; Agesilaus, qui perniciosissimum fore videret, si animadversum esset, quenquam ad hostes transfugere conari, cum suis eo venit; atque, ut si bono animo fecissent, laudavit consilium eorum, quod eum locum occupassent; et se, id quoque fieri debere, animadvertisse. Sic adolescentulos simulata laudatione recuperavit, et adjunctis de suis comitibus, locum tutum reliquit. Namque illi aucto numero eorum, qui expertes erant consilii, commovere se non sunt ausi; eoque libentius, quod latere arbitrabantur, quae cogitarant.

C A P. VII.

SINE dubio post Leuctricam pugnam Lacedaemonii se nunquam refecerunt, neque pristinum imperium recuperarunt: cum interim Agesilaus non destitit, quibuscunque rebus posset, patriam juvare. Nam cum praecipue Lacedaemonii indigerent pecunia, ille omnibus, qui a rege defecerant, praesidio fuit; a quibus magna donatus pecunia, patriam sublevavit. Atque in hoc illud in primis fuit admirabile, cum maxima munera ei ab regibus, et dynastis, civitatibusque conferrentur; ni-

hil unquam in domum suam contulit, nihil de victu, nihil de vestitu Laconum mutavit. Domo eadem fuit contentus, qua Eurysthene, progenitor majorum suorum fuerat usus; quam qui intrarat, nullum signum libidinis, nullum luxuriae videre poterat; contra ea, plurima patientiae, atque abstinentiae. Sic enim erat instructa, ut nulla in re differret a cujusvis inopis atque privati.

C A P. VIII.

ATQUE hic tantus vir, ut naturam fautricem habuerat in tribuendis animi virtutibus, sic maleficam nactus est in corpore, exiguus, et claudus altero pede. Quae res etiam nonnullam afferebat deformitatem: atque ignoti faciem ejus cum intuerentur, contemnebant; qui autem virtutem noverant, non poterant admirari fatis. Quod ei usu venit, cum annorum octoginta subsidio Thaco in Aegyptum isset, et in acta cum suis accubisset, sine ullo tecto; stratumque haberet tale, ut terra tecta esset stramentis; neque huc amplius, quam pellis esset injecta, eodemque comites omnes accubissent, vestitu humili, atque obsoleto, ut eorum ornatus non modo in his regem neminem significaret, sed hominis non beatissimi suspicionem praeberet. Hujus de adventu fama cum ad regios esset perlata, celeriter munera eo cujusque generis sunt allata. His quaerentibus Agesilaum, vix fides facta est, unum esse

ex his, qui tum accubabant. Qui, cum regis verbis, quae attulerant, dedissent, ille praeter vitulina, et ejusmodi genera obsonii, quae praefens tempus desiderabat, nihil accepit; unguenta, coronas, secundamque mensam servis distribuit; caetera referri iussit. Quo facto eum barbari magis etiam contemserunt, quod eum ignorantia bonarum rerum illa potissimum sumfisse arbitrabantur. Hic cum ex Aegypto reverteretur, donatus a rege Nectanebe ducentis viginti talentis, quae ille muneri populo suo daret; venissetque in portum, qui Menelai vocatur, jacens inter Cyrenas et Aegyptum, in morbum implicitus decessit. Ibi eum amici, quo Spartam facilius perferre possent, quod mel non habebant, cera circumfuderunt, atque ita domum retulerunt.

XVIII. E U M E N E S.

C A P. I.

EUMENES Cardianus. Hujus si virtuti par data esset fortuna, non ille quidem major, sed multo illustrior, atque etiam honoratior: quod 'magnos homines virtute metimur, non fortuna.' Nam cum aetas ejus cecidisset in ea tempora, quibus Macedones florent, multum ei detraxit inter hos viventi, quod alienae erat civitatis. Neque aliud huic

defuit, quam generosa stirps: etsi enim ille domesticum summo genere erat, tamen Macedones eum sibi aliquando anteponi indigne ferebant; neque tamen non patiebantur: vincebat enim omnes cura, vigilantia, patientia, calliditate, et celeritate ingenii. Hic peradolescens ad amicitiam accessit Philippi Amyntae filii, brevique tempore in intimam pervenit familiaritatem. Fulgebat enim jam in adolescentulo indoles virtutis. Itaque eum habuit ad manum scribae loco: quod multo apud Graios honorificentius est, quam apud Romanos. Nam apud nos revera, sicut sunt, mercenarii scribae existimantur; at apud illos contrario nemo ad id officium admittitur, nisi honesto loco, et fide, et industria cognita: quod necesse est omnium consiliorum eum esse participem. Hunc locum tenuit amicitiae apud Philippum annos septem. Illo interfecto; eodem gradu fuit apud Alexandrum annos tredecim. Novissimo tempore praefuit etiam alteri equitum alae, quae hetae rice appellabatur. Utrique autem in consilio semper affuit, et omnium rerum habitus est particeps.

C A P. II.

ALEXANDRO Babylone mortuo, cum regna singulis familiaribus dispertirentur, et summa rerum tradita esset tuenda eidem, cui Alexander moriens annulum suum dederat, Perdiccae; ex quo omnes conjecerant, eum reg-

num ei commendasse, quoad liberi ejus in suam tutelam pervenissent; (aberant enim Craterus et Antipater, qui antecedere hunc videbantur: mortuus erat Hephaestio, quem unum Alexander, quod facile intelligi posset, plurimi fecerat:) hoc tempore data est Eumeni Cappadocia, sive potius dicta. Nam tum in hostium erat potestate. Hunc sibi Perdiccas adjunxerat magno studio, quod in homine fidem et industriam magnam videbat; non dubitans, si eum pellexisset, magno usui fore sibi in his rebus, quas apparabat. Cogitabat enim quod fere omnes in magnis imperiis concupiscunt, omnium partes corripere atque complecti. Neque vero hoc solus fecit, sed caeteri quoque omnes, qui Alexandri fuerant amici. Primus Leonnatus Macedoniam praeoccupare destinaverat. Is multis magnisque pollicitationibus persuadere Eumeni studuit, ut Perdiccam defereret, ac secum faceret societatem. Cum perducere eum non posset, interficere conatus est; et fecisset, nisi ille clam noctu ex praesidiis ejus effugisset.

C A P. III.

INTERIM conflata sunt illa bella quae ad internecionem post Alexandri mortem gesta sunt, omnesque concurrerunt ad Perdiccam opprimendum. Quem etsi infirmum videbat, quod unus omnibus resistere cogeatur, tamen amicum non deseruit, neque salutis, quam fidei fuit cupidior. Praefecerat cum Perdiccas ei parti

Asiae, quae inter Taurum montem jacet atque Hellespontum; et illum unum opposuerat Europaeis adversariis. Ipse Aegyptum oppugnatum adversus Ptolemaeum erat profectus. Eumenes cum neque magnas copias, neque firmas haberet, quod et inexercitatae, et non multo ante erant contractae; adventare autem dicerentur, Hellespontumque transisse Antipater et Craterus, magno cum exercitu Macedonum, viri cum claritate, tum usu belli praestantes; (Macedones vero milites ea tunc erant fama, qua nunc Romani feruntur: etenim 'semper habiti sunt fortissimi, qui summa imperii potirentur.') Eumenes intelligebat, si copiae suae cognoscerent, adversus quos ducerentur, non modo non ituras, sed simul cum nuntio dilapsuras. Itaque hoc ejus fuit prudentissimum consilium, ut deviis itineribus milites duceret, in quibus vera audire non possent; et his persuaderet, se contra quosdam barbaros proficisci. Itaque tenuit hoc propositum, et prius in aciem exercitum eduxit, praeliumque commisit, quam milites sui scirent, cum quibus arma conferrent. Effecit etiam illud locorum praeroccupatione, ut equitatu potius dimicaret, quo plus valebat, quam peditatu, quo erat deterior.

C A P. IV.

QUORUM acerrimo concursu cum magnam partem diei esset pugnatum, cadit Craterus dux, et Neoptolemus, qui secundum locum

imperii tenebat. Cum hoc concurrat ipse Eumenes. Qui cum inter se complexi, in terram ex equis decidissent, ut facile intelligi posset inimica mente contendisse, animoque magis etiam pugnasse, quam corpore; non prius distracti sunt, quam alterum anima reliquerit. Ab hoc aliquot plagis Eumenes vulneratur, neque eo magis ex praelio excessit, sed acrius hostibus institit. Hic equitibus profligatis, interfecto duce Cratere, multis praeterea, et maxime nobilibus captis, pedester exercitus, quod in ea loca erat deductus, ut invito Eumene elabi non posset, pacem ab eo petiit, quam cum impetrasset, in fide non mansit, et se, simul ac potuit, ad Antipatrum recepit. Eumenes Craterum, ex acie semivivum elatum, recreare studuit. Cum id non posset, pro hominis dignitate, proque pristina amicitia (namque illo usus erat, Alexandro vivo, familiariter) amplo funere extulit, ossaque in Macedoniam uxori ejus ac liberis remisit.

C A P. V.

HAEC dum apud Hellespontum geruntur, Perdiccas apud flumen Nilum interficitur a Seleuco et Antigono; rerumque summa ad Antipatrum deferuntur. Hic, qui deseruerant, exercitu suffragium ferente, capitis absentes damnantur: in his Eumenes. Hac ille percussus plaga non succubuit, neque eo secius bellum administravit: sed exiles res animi mag-

nitudinem, etsi non frangebant, tamen minuebant. Hunc persequens Antigonus, cum omni genere copiarum abundaret, saepe in itineribus vexabatur; neque unquam ad manum accedere licebat, nisi his locis, quibus pauci possent multis resistere. Sed extremo tempore cum consilio capi non posset, multitudine circumventus est. Hinc tamen multis suis amissis, se expedit, et in castellum Phrygiae, quod Nora appellatur, confugit. In quo cum circumfunderetur, et vereretur, ne uno loco manens equos militares perderet, quod spatium non esset agitando; callidum fuit ejus inventum, quemadmodum stans jumentum calefieri. exercerique posset, quo libentius et cibo uteretur, et a corporis motu non removeretur. Substringebat caput loro altius, quam ut prioribus pedibus plane terram posset attingere; deinde post verberibus, cogebat exultare, et calces remittere: qui motus non minus sudorem excutiebat, quam si in spatio decurreret. Quo factum est, quod omnibus mirabile est visum, ut jumenta aequae nitida ex castello educeret, cum complures menses in obsidione fuisset, ac si in campatribus ea locis habuisset. In hac conclusione, quotiescunque voluit, apparatus et munitiones Antigoni alias incendit, alias disjecit. Tenuit autem se uno loco quamdiu fuit hiems, quod castrum sub dio habere non poterat. Ver appropinquabat: simulata deditione, dum de conditionibus tractat, praefectis Antigoni im-

fuit; seque ac suos omnes extraxit incolumes.

C A P. VI.

AD hunc Olympias, mater quae fuerat Alexandri, cum literas et nuntios misisset in Asiam, consultum, ‘utrum repetitum Macedoniae veniret’ (nam tum in Epiro habitabat) ‘et eas res occuparet;’ huic ille primum suavit, ‘ne se moveret, et expectaret, quoad Alexandri filius regnum adipisceretur: sin aliqua cupiditate raperetur in Macedoniam, omnium injuriarum oblivisceretur, et in neminem acerbiore uteretur imperio.’ Horum nihil ea fecit. Nam et in Macedoniam profecta est, et ibi crudelissime se gessit. Petiit autem ab Eumene absente, ‘ne pateretur Philippi domus et familiae inimicissimos stirpem quoque interimere; ferretque opem liberis Alexandri. Quam veniam si daret, quam primum exercitus pararet, quos sibi subsidio adduceret. Id quo facilius faceret, se omnibus praefectis, qui in officio manebant, misisse literas ‘ut ei parerent, ejusque consiliis uterentur.’ His rebus Eumenes permotus, fatius duxit, si ita tulisset fortuna, perire bene meritis referentem gratiam, quam ingratum vivere.

C A P. VII.

ITAQUE copias contraxit, bellum adversus Antigonum comparavit. Quod una erant Macedones complures nobiles, in his Peucestes,

qui corporis custos fuerat Alexandri, tum autem obtinebat Persidem; et Antigenes, cujus sub imperio phalanx erat Macedonum; invidiam verens, (quam tamen effugere non potuit) si potius ipse alienigena summi imperii potiretur, quam alii Macedonum; quorum ibi erat multitudo; in principiis nomine Alexandri statuit tabernaculum, in eoque sellam auream cum sceptro ac diademate iussit poni, eoque omnes quotidie convenire, ut ibi de summis rebus consilia caperentur: credens minore se invidia fore, si specie imperii nominisque simulatione Alexandri, bellum videretur administrare: quod et fecit. Nam cum non ad Eumenis principia, sed ad regia conveniretur, atque ibi de rebus deliberaretur; quodammodo latebat: cum tamen per eum unum gererentur omnia..

C A P. VIII.

HIC in Paraetacis cum Antigono conflixit, non acie instructa, sed in itinere; eumque male acceptum in Mediam hiematum coëgit redire. Ipse in finitima regione Persidis hiematum copias divisit, non ut voluit, sed ut militum cogebat voluntas. Namque illa phalanx Alexandri Magni, quae Asiam peragraverat, deviceratque Persas, inveterata cum gloria, tum etiam licentia, non parere se ducibus, sed imperare postulabat: ut nunc veterani faciunt nostri. Itaque periculum est, ne faciant, quod illi fecerunt sua intemperantia, nimiaque licentia,

ut omnia perdant; neque minus eos cum quibus steterint, quam aduersus quos fecerint. Quod si quis illorum veteranorum legat facta, paria horum cognoscat; neque rem ullam, nisi tempus, interesse iudicet. Sed ad illos revertar. Hiberna sumserant, non ad usum belli, sed ad ipsorum luxuriam; longeque inter se discesserant. Hoc Antigonus cum comperisset, intelligeretque se parem non esse paratis aduersariis, statuit aliquid sibi consilii novi esse capiendum. Duae erant viae, qua ex Medis, ubi ille hiemabat, ad aduersariorum hibernacula posset perveniri. Quarum brevior per loca deserta, quae nemo incolebat propter aquae inopiam; caeterum dierum erat fere decem. Illa autem, qua omnes commeabant, altero tanto longiorem habebat anfractum; sed erat copiosa, omniumque rerum abundans. Hac si proficisceretur, intelligebat prius aduersarios rescituros de suo adventu, quam ipse tertiam partem confecisset itineris: sin per loca sola contenderet, sperabat se imprudentem hostem oppressurum. Ad hanc rem conficiendam, imperavit quam plurimos utres, atque etiam culleos comparari: post haec pabulum: praeterea cibaria cocta decem dierum, utque quam minime fieret ignis in castris. Iter quod habebat, omnes celat.

C A P. IX.

SIC paratus, qua constituerat proficiscitur. Dimidium fere spatium confecerat, cum ex fumo castrorum ejus, suspicio allata est ad Eumenem, hostem appropinquare. Conveniunt duces, quaeritur quid opus sit facto. Intelligebant omnes tam celeriter copias ipsorum contrahi non posse, quam Antigonus assuturus videbatur. Hic omnibus titubantibus, et de rebus summis desperantibus, Eumenes ait, 'si celeritatem velint adhibere, et imperata facere, quod ante non fecerint, se rem expediturum. Nam quod diebus quinque hostis transisse posset, se effecturum, ut non minus totidem dierum spatio retardaretur: quare circumirent, suas quisque copias contraheret.' Ad Antigoni autem refrenandum impetum tale capit consilium. Certos mittit homines ad infimos montes, qui obvii erant itineri adversariorum, hisque praecepit, ut prima nocte quam latissime possint, ignes faciant quam maximos; atque hos secunda vigilia minuant, tertia perexiguos reddant; et assimulata castrorum consuetudine, suspicionem injiciant hostibus, his locis esse castra, ac de eorum adventu esse praenuntiatum; idemque postera nocte faciant. Quibus imperatum erat, diligenter praeceptum curant. Antigonus, tenebris obortis, ignes conspiciatur; credit de suo adventu esse auditum, et adversarios illuc suas contraxisse copias.

Mutat consilium, et quoniam imprudentes adoriri non posset, flectit iter suum, et illum anfractum longiorem copiosae viae capit; ibique diem unum opperitur ad lassitudinem sedandam militum, ac reficienda jumenta, quo integriore exercitu decerneret.

C A P. X.

HIC Eumenes callidum imperatorem vicit consilio, celeritatemque impedivit ejus; neque tamen multum profecit. Nam invidia ducum, cum quibus erat, perfidiaque militum Macedonum veteranorum, cum superior praelio discessisset, Antigono est deditus, cum exercitus ei ter ante separatis temporibus jurasset, se eum defensurum, nec unquam deserturum. Sed tanta fuit nonnullorum virtutis obrectatio, ut fidem amittere mallent, quam eum non prodere. Atque hunc Antigonus, cum ei fuisset infestissimus, conservasset, si per suos esset licitum, quod ab nullo se plus adjuvari posse intelligebat in his rebus, quas impendere jam apparebat omnibus. Imminebant enim Seleucus, Lyfimachus, Ptolemaeus, opibus jam valentes, cum quibus ei de summis rebus erat dimicandum. Sed non passi sunt hi, qui circa erant; quod videbant, Eumene recepto, omnes prae illo parvi futuros. Ipse autem Antigonus adeo erat incensus, ut nisi magna spe maximarum rerum, leniri non posset.

C A P. XI.

ITAQUE cum eum in custodiam dedisset, et praefectus custodum quaesisset, ‘quemadmodum servari vellet? Ut acerrimum, inquit, leonem, aut ferocissimum elephantum.’ Nondum enim statuerat, conservaret eum, necne. Veniebat autem ad Eumenem utrumque genus hominum, et qui propter odium, fructum oculis ex ejus casu capere vellent; et qui propter veterem amicitiam colloqui consolarique cuperent. Multi etiam qui ejus formam cognoscere studebant, qualis esset, quem tamdiu tamque valde timuissent, cujus in perniciem positam spem habuissent victoriae. At Eumenes, cum diutius in vinculis esset, ait Onomarcho, penes quem summa imperii erat custodiae, ‘se mirari, quare jam tertium diem sic teneretur.’ Non enim hoc convenire Antigoni prudentiae, ut sic deuteretur victo. Quin aut interfici, aut missum fieri juberet.’ Hic cum ferocius Onomarcho loqui videretur, ‘quid? tu,’ inquit, animo si isto eras, cur non in praelio cecidisti potius, quam in potestatem inimici venires?’ Huic Eumenes, ‘utinam quidem istud evenisset, sed eo non accidit, quod nunquam cum fortiore sum congressus. Non enim cum quoquam arma contuli, quin is mihi succubuerit. Non enim virtute hostium, sed amicorum perfidia decidi.’ Neque id falsum: nam et dignitate fuit honesta, et viribus ad laborem

ferendum firmis, neque tam magno corpore, quam figura venusta.

C A P. XII.

DE hoc Antigonus, cum solus constituere non auderet, ad consilium retulit. Hic cum plerique omnes primo perturbati admirarentur, 'non jam de eo sumtum esse supplicium; a quo 'tot annos adeo essent male habiti, ut saepe ad 'desperationem forent adducti; quique maxi- 'mos duces interfecisset; denique in quo uno 'esset tantum, ut, quoad ille viveret, ipsi se- 'curi esse non possent; interfecto, nihil habituri 'negotii essent: postremo, si illi redderet salu- 'tem, quaerebant, quibus amicis esset usus? 'sefe enim cum Eumene apud eum non futu- 'ros.' Hic cognita consilii voluntate, tamen usque ad septimum diem deliberandi sibi spa- tium reliquit. Tum autem, cum jam vereretur, ne qua seditio exercitus oriretur, vetuit ad eum quenquam admitti, et quotidianum victum a- moveri iussit: nam negabat se ei vim allatu- rum, qui aliquando fuisset amicus. Hic tamen non amplius quam triduum, fame fatigatus, cum castra moverentur, insciente Antigono, ju- gulatus est a custodibus.

CAP. XIII.

SIC Eumenes, annorum quinque et quadraginta, cum ab anno vigesimo (uti supra ostendimus) septem annos Philippo apparuisset, et tredecim apud Alexandrum eundem locum obtinuisset, in his uni equitum alae praefuisset; post autem Alexandri Magni mortem imperator exercitus duxisset, summosque duces partim repulisset, partim interfecisset; captus, non Antigoni virtute, sed Macedonum perjurio, talem habuit exitum vitae. De quo quanta fuerit omnium opinio eorum, qui post Alexandrum Magnum reges sunt appellati, ex hoc facillime potest judicari, quod nemo, Eumene vivo, rex appellatus est, sed praefectus. Iidem post hujus occasum, statim regium ornatum nomenque sumserunt; neque quod initio praedicarunt, 'se Alexandri liberis regnum servare,' id praestare voluerunt; et, uno propugnatore sublato, quid sentirent, aperuerunt. Hujus sceleris principes fuerunt Antigonus, Ptolemaeus, Seleucus, Lyfimachus, Cassander. Antigonus autem Eumenem mortuum propinquis ejus sepeliendum tradidit. Hi militari honestoque funere, comitante toto exercitu, humaverunt; ossaque ejus in Cappadociam ad matrem atque uxorem liberosque ejus deportanda curarunt.

XIX. PHOCION.

CAP. I.

PHOCION, Atheniensis, etsi saepe exercitiis praefuit, summosque magistratus cepit, tamen multo ejus notior integritas est vitae, quam rei militaris labor. Itaque hujus memoria est nulla, illius autem magna fama: ex quo, cognomine Bonus est appellatus. Fuit enim perpetuo pauper, cum ditissimus esse posset, propter frequentes delatos honores, potestatesque summas, quae ei a populo dabantur. Hic cum a rege Philippo munera magnae pecuniae repudiaret, legatique hortarentur accipere; simulque admonerent, ‘ si ipse his facile careret, liberis tamen suis prospiceret, quibus difficile esset in summa paupertate tantam partem tueri gloriam:’ his ille, ‘ si mei similes erunt, idem hic, inquit, agellus illos alet, qui me ad hanc dignitatem perduxit: sin dissimiles sunt futuri, nolo meis impensis illorum ali augerique luxuriam.’

CAP. II.

EIDEM cum prope ad annum octogesimum prospera mansisset fortuna, extremis temporibus magnum in odium pervenit suorum civium. Primo, cum Demade de urbe tradenda

Antipatro consenserat; ejusque consilio Demosthenes cum caeteris, qui bene de republica mereri existimabantur, plebiscito in exilium erant expulsi. Neque in eo solum offenderat, 'quod patriae male consuluerat,' sed etiam quod 'amicitiae fidem non praestiterat.' Namque auctus adjutusque a Demosthene, eum, quem tenebat, ascenderat gradum, cum adversus Charetem eum subornaret: ab eodem in judiciis, cum capitis causam diceret, defensus, aliquoties liberatus discesserat. Hunc non solum in periculis non defendit, sed etiam prodidit. Concidit autem maxime uno crimine, quia cum apud eum summum esset imperium populi, et 'Nicanorem Cassandri praefectum insidiari Piraeaeo Atheniensium,' a Dercyllo moneretur; idemque postulare, 'ut provideret, ne comitatibus civitas privaretur;' hic, audiente populo, Phocion 'negavit esse periculum, seque 'ejus rei obsidem fore' pollicitus est. Neque ita multo post Nicanor Piraeo est potitus. Ad quem recuperandum, sine quo Athenae omnino esse non possunt, cum populus armatus concurrisset, ille non modo neminem ad arma vocavit, sed ne armatis quidem praeesse voluit.

C A P. III.

ERANT eo tempore Athenis duae factiones: quarum una populi causam agebat, altera optimatum. In hac erant Phocion et Demetrius Phalereus. Harum utraque Macedonum

M

patrociniis nitebatur. Nam populares Polyperchonti favebant, optimates cum Cassandro sentiebant. Interim a Polyperchonte Cassander Macedonia pulsus est: quo facto, populus superior factus, statim duces adversariae factionis capitis damnatos, patria pepulit: in his Phocionem et Demetrium Phalereum: deque ea re legatos ad Polyperchontem misit, qui ab eo peterent, ut sua decreta confirmaret. Huc eodem profectus est Phocion. Quo ut venit, causam apud Philippum regem verbo, re ipsa quidem apud Polyperchontem, iussus est dicere. Namque is tum regis rebus praeerat. Hic cum ab Agnonide accusatus esset, quod Piraeum Nicanori prodidisset, ex consilii sententia in custodiam conjectus, Athenas deductus est, ut ibi de eo legibus fieret iudicium.

C A P. IV.

HUC ubi perventum est, cum propter aetatem pedibus jam non valeret, vehiculoque portaretur, magni concursus sunt facti; cum alii reminiscences veteris famae, aetatis misererentur; plurimi vero ira exaceruerentur, propter prodicionis suspicionem Piraei; maximeque, quod adversus populi commoda in senectute steterat: qua de re, ne perorandi quidem ei data est facultas, et dicendi causam. Inde iudicio, legitimis quibusdam confectis, damnatus, traditus est undecim viris, quibus ad supplicium, more Atheniensium, publice damnati

tradi solent. Hic cum ad mortem duceretur, obuius ei fuit Emphyletus, quo familiariter fuerat usus. Is cum lacrymans dixisset, 'O quam indigna perpeteris Phocion!' huic ille, 'At non inopinata, inquit: hunc enim exitum plerique clari viri habuerunt Athenienses.' In hoc tantum fuit odium multitudinis, ut nemo ausus sit eum liber sepelire. Itaque a servis sepultus est.

 XX. T I M O L E O N.

C A P. I.

TIMOLEON Corinthius. Sine dubio magnus omnium iudicio hic vir exstitit. Namque huic uni contigit, quod nescio an ulli, ut et patriam, in qua erat natus, oppressam a tyranno liberaret, et a Syracusis, quibus auxilio erat missus, inveteratam servitutem depelleret; totamque Siciliam multos annos bello vexatam, a barbarisque oppressam, suo adventu in pristinum restitueret. Sed in his rebus non simplici fortuna conflictatus est, et, id quod difficilius patatur, multo sapientius tulit secundam, quam adversam, fortunam. Nam cum frater ejus Timophanes, dux a Corinthiis delectus, tyrannidem per milites mercenarios occupasset; particepsque regni posset esse; tantum abfuit a societate sceleris, ut antetulerit suorum civium libertatem fratris salutis; et 'pa-

‘ triae legibus obtemperare sanctius duxerit,
‘ quam imperare patriae.’ Hac mente, per ha-
ruspicem communemque affinem, cui soror, ex
eisdem parentibus nata, nupta erat, fratrem
tyrannum interficiendum curavit. Ipse non
modo manus non attulit, sed ne aspicere qui-
dem fraternum sanguinem voluit. Nam dum
res conficeretur, procul in praesidio fuit, ne quis
fatelles posset succurrere. Hoc praeclarissimum
ejus facinus non pari modo probatum est ab
omnibus: nonnulli enim laesam ab eo pieta-
tem putabant, et invidia laudem virtutis obte-
rebant. Mater vero, post id factum, neque do-
mum ad se filium admisit, neque aspexit, quin
eum fratricidam impiumque detestans compel-
laret. Quibus rebus ille adeo est commotus, ut
nonnunquam vitae finem facere voluerit, at-
que ex ingratorum hominum conspectu morte
decedere.

C A P. II.

INTERIM Dione Syracusis interfecto, Diony-
sius rursus Syracusarum potitus est: cujus
adversarii opem a Corinthiis petiverunt, du-
cemque, quo in bello uterentur, postularunt.
Huc Timoleon missus incredibili felicitate Di-
onysium tota Sicilia depulit; cum interficere
posset, noluit; tutoque ut Corinthum perveni-
ret, effecit: quod utrorumque Dionysiorum o-
pibus Corinthii saepe adjuti fuerant. Cujus
benignitatis memoriam volebat exstare; eam-

que ' praeclaram victoriam ducebat, in qua
 ' plus esset clementiae, quam crudelitatis: '
 postremo, ut non solum auribus acciperetur,
 sed etiam oculis cerneretur, quem, et ex quanto
 regno, ad quam fortunam detrussisset. Post
 Dionysii decessum, cum Iceta bellavit, qui ad-
 versatus fuerat Dionysio, quem non odio ty-
 rannidis dissensisse, sed cupiditate, indicio fuit,
 quod ipse, expulso Dionysio, imperium dimit-
 tere noluit. Hoc superato, Timoleon maximas
 copias Carthagenensium apud Crimessum flu-
 men fugavit; ac fatis habere coëgit, si liceret
 Africam obtinere, qui jam complures annos
 possessionem Siciliae tenebant. Cepit etiam
 Mamercum, Italicum ducem, hominem belli-
 cosum et potentem, qui tyrannos adjutum in
 Siciliam venerat.

C A P. III.

Q U I B U S rebus confectis, cum propter diu-
 turnitatem belli non solum regiones, sed
 etiam urbes desertas videret, conquissivit, quos
 potuit, primum Siculos; deinde Corintho ar-
 cessivit colonos, quod ab his initio Syracusae
 erant conditae. Civibus veteribus sua restituit,
 novis bello vacuefactas possessiones divisit; ur-
 bium moenia disiecta, fanaque deleta refecit;
 civitatibus leges libertatemque reddidit; ex
 maximo bello tantum otium toti insulae con-
 ciliavit, ut hic conditor urbium earum, non illi
 qui initio deduxerunt, videretur. Arcem Syra-

cufis, quam munierat Dionyfius ad urbem obfidendam, a fundamentis disjecit; caetera tyrannidis propugnacula demolitus est, deditque operam, ut quam minime multa vestigio fervitutis manerent. Cum tantis effet opibus, ut etiam invitis imperare posset, tantum autem haberet amorem omnium Siculorum, ut nullo recusante regnum obtineret; ‘maluit se diligere, quam metui.’ Itaque cum primum potuit, imperium deposuit, et privatus Syracufis, quod reliquum vitae fuit, vixit. Neque vero id imperite fecit: nam quod caeteri reges imperio vix potuerunt, hic benevolentia tenuit. Nullus honos huic defuit, neque postea Syracufis res ulla gesta est publica, de qua prius sit decretum, quam Timoleontis sententia cognita. Nullius unquam consilium non modo antelatum, sed ne comparatum quidem est. Neque id magis benevolentia factum est, quam prudentia.

C A P. IV.

HIC cum aetate jam provectus esset, sine ullo morbo lumina oculorum amisit: quam calamitatem ita moderate tulit, ut neque eum querentem quisquam audierit, neque eo minus privatis publicisque rebus interfuerit. Veniebat autem in theatrum, cum ibi concilium populi haberetur, propter valetudinem vectus iumentis junctis, atque ita de vehiculo, quae videbantur, dicebat: neque hoc illi quisquam tribu-

ebat superbiae. Nihil enim unquam neque insolens, neque gloriosum, ex ore ejusexiit: qui quidem, cum suas laudes audiret praedicari, nunquam aliud dixit, quam se in ea re maximas diis gratias agere atque habere, quod cum Siciliam recreare constituissent, tum se potissimum ducem esse voluissent. 'Nihil enim rerum humanarum sine deorum numine agi' putabat. Itaque suae domi facellum *αὐτοματίας* constituerat, idque sanctissime colebat.

CAP. V.

AD hanc hominis excellentem bonitatem mirabiles accesserunt casus. Nam praelia maxima natali die suo fecit omnia: quo factum est, ut ejusdem natalem festum haberet universa Sicilia. Huic quidam Laphystius, homo petulans et ingratus, vadimonium cum vellet imponere, quod cum illo se lege agere diceret, et complures concurrissent, qui procacitatem hominis manibus coërcere conarentur; Timoleon oravit omnes, 'ne id facerent. Namque id ut Laphystio, caeterisque liceret, se maximos labores summaque adiisse pericula. Hanc enim speciem libertatis esse, si omnibus, quod quisque vellet, legibus experiri liceret.' Idem, cum quidam Laphystii similis, nomine Demaenetus, in concione populi, de rebus gestis ejus detrahere coepisset, ac nonnulla inveheretur in Timoleonta; dixit, 'nunc demum se voti esse damnatum. Namque hoc a diis

‘ immortalibus semper precatum, ut talem libertatem restituerent Syracusanis, in qua cuius vis liceret de quo vellet impune dicere.’ Hic cum diem supremum obiisset, publice a Syracusanis, in gymnasio, quod Timoleonteum appellatur, tota celebrante Sicilia, sepultus est.

XXI. DE REGIBUS.

C A P. I.

HI fere fuerunt Graeciae gentis duces, qui memoria digni videantur, praeter Reges. Namque eos attingere nolimus, quod omnium res gestae separatim sunt relatae: neque tamen hi admodum sunt multi. Lacedaemonius autem Agesilaus, nomine, non potestate, fuit rex, sicut caeteri, Spartani. Ex his vero qui dominatum imperio tenuerunt, excellentissimi fuerunt (ut nos iudicamus) Persarum Cyrus, et Darius Hystaspis filius, quorum uterque privatis virtute regnum est adeptus. Prior horum apud Massagetas in praelio cecidit: Darius senectute diem obiit supremum. Tres sunt praeterea ejusdem generis, Xerxes, et duo Artaxerxes, Macrochir et Mnemon. Xerxi maxime est illustre, quod maximis post hominum memoriam exercitibus terra marique bellum intulit Graeciae. At Macrochir praecipuam habet laudem amplissimae

pulcherrimaeque corporis formae, quam incredibili ornavit virtute belli. Namque illo Persarum nemo fuit manu fortior. Mnemon autem justitiae fama floruit. Nam cum matris suae scelere amisisset uxorem, tantum indulgit dolori, ut eum pietas vinceret. Ex his duo eodem nomine, morbo naturae debitum reddiderunt; tertius ab Artabano praefecto ferro interfectus est.

CAP. II.

EX Macedonum autem gente, duo multo caeteros antecesserunt rerum gestarum gloria, Philippus Amyntae filius, et Alexander Magnus. Horum alter Babylone morbo consumtus est. Philippus Aegis a Pausania, cum spectatum ludos iret, juxta theatrum occisus est. Unus Epirotes, Pyrrhus, qui cum populo Romano bellavit. Is cum Argos oppidum oppugnaret in Peloponneso, lapide ictus interiit. Unus item Siculus, Dionysius prior. Nam et manu fortis, et belli peritus fuit, et, id quod in tyranno non facile reperitur, minime libidinosus, non luxuriosus, non avarus; nullius rei denique cupidus, nisi singularis perpetuique imperii, ob eamque rem crudelis. Nam dum id studuit muneri, nullius pepercit vitae, quem ejus insidiatorem putaret. Hic cum virtute tyrannidem sibi peperisset, magna retinuit felicitate, majorque annos sexaginta natus decessit florente regno. Neque in tam multis annis cu-

jusquam ex sua stirpe funus vidit, cum ex tribus uxoribus liberos procreasset, multique ei nati essent nepotes.

C A P. III.

FUERUNT praeterea multi reges ex amicis Alexandri Magni, qui post obitum ejus imperia ceperunt. In his Antigonus, et hujus filius Demetrius; Lyfimachus, Seleucus, Ptolemaeus. Ex his Antigonus, cum adversus Seleucum Lyfimachumque dimicaret, in praelio occisus est. Pari leto affectus est Lyfimachus a Seleuco. Nam societate dissoluta, bellum inter se gesserunt. At Demetrius, cum filiam suam Seleuco in matrimonium dedisset, neque eo magis fida inter eos amicitia manere potuisset, captus bello, in custodia focer generi periit morbo. Neque ita multo post, Seleucus a Ptolemaeo Cerauno dolo interfectus est; quem ille a patre expulsum Alexandria, alienarum opum indigentem receperat. Ipse autem Ptolemaeus, cum vivus filio regnum tradidisset, ab illo eodem vita privatus dicitur. De quibus quoniam satis dictum putamus, non incommodum videtur, non praeterire Hamilcarem et Hannibalem; quos et animi magnitudine et calliditate omnes in Africa natos praestitisse constat.

XXII. H A M I L C A R.

C A P. I.

HAMILCAR, Hannibalis filius, cognomine Barcas, Carthagenensis, primo Punico bello, sed temporibus extremis, admodum adolescentulus in Sicilia praeesse coepit exercitui. Cum ante ejus adventum, et mari et terra male res gererentur Carthagenensium, ipse ubi adfuit, nunquam hosti cessit, neque locum nocendi dedit; saepeque e contrario, occasione data, lacessivit, semperque superior discessit. Quo facto, cum pene omnia in Sicilia Poeni amisissent, ille Erycem sic defendit, ut bellum eo loco gestum non videretur. Interim Carthagenenses classe apud insulas Aegates a C. Lutatio consule Romanorum superati, statuerunt belli finem facere, eamque rem arbitrio permiserunt Hamilcaris. Ille etsi flagrabat bellandi cupiditate, tamen 'paci serviendum putavit, quod patriam exhaustam sumtibus, diutius calamitates belli ferre' non posse intelligebat; sed ita, ut statim mente agitare, si paullulum modo res essent resectae, bellum renovare, Romanosque armis persequi, donec aut vi certe vicissent, aut victi manum dedissent. Hoc consilio pacem conciliavit: in quo tanta fuit ferocia, ut cum Catulus negaret 'se bellum compositurum, nisi ille cum suis, qui Erycem tenue-

‘runt, armis relictis, Sicilia decederent: Succumbente patria, ipse periturum se potius dixerit, quam cum tanto flagitio domum rediret. Non enim suae esse virtutis arma a patria accepta adversus hostes, adversariis tradere.’ Hujus pertinaciae cessit Catulus.

C A P. II.

AT ille, ut Carthaginem venit, multo aliter ac sperabat, rempublicam se habentem cognovit. Namque ‘diuturnitate externi mali’ tantum ‘exarsit intestinum bellum,’ ut nunquam pari periculo fuerit Carthago, nisi cum deleta est. Primo mercenarii milites, qui adversus Romanos fuerant, disciverunt; quorum numerus erat viginti millium. Hi totam abalienarunt Africam, ipsam Carthaginem oppugnarunt. Quibus malis adeo sunt Poeni perterriti, ut auxilia etiam a Romanis petiverint, eaque impetraverint. Sed extremo, cum prope jam ad desperationem pervenissent, Hamilcarem imperatorem fecerunt. Is non solum hostes a muris Carthaginis removit, cum amplius centum millia facta essent armatorum, sed etiam eo compulit, ut locorum angustiis clausi, plures fame quam ferro interirent: omnia oppida abalienata, in his Uticam atque Hipponem, valentissima totius Africae, restituit patriae. Neque eo fuit contentus, sed etiam fines imperii propagavit, tota Africa tantum otium reddidit, ut nullum in ea bellum videretur multis annis fuisse.

CAP. III.

REBUS his ex sententia peractis, fidenti animo, atque infesto Romanis, quo facilius causam bellandi reperiret, effecit, ut imperator cum exercitu Hispaniam mitteretur, eoque secum duxit filium Hannibalem, annorum novem. Erat praeterea cum eo adolescens illustris, et formosus, Hasdrubal; quem nonnulli diligenter turpius, quam par erat ab Hamilcare, loquebantur. Non enim maledici tanto viro deesse poterant. Quo factum est, ut a praefecto morum Hasdrubal cum eo vetaretur esse. Huic ille filiam suam in matrimonium dedit; quod moribus eorum non poterat interdici focero gener. De hoc ideo mentionem fecimus, quod Hamilcare occiso, ille exercitui praefuit, resque magnas gessit; et princeps largitione vetustos pervertit mores Carthaginiensium; ejusdemque post mortem, Hannibal ab exercitu accepit imperium. At Hamilcar, posteaquam mare transiit, in Hispaniamque venit, magnas res secunda gessit fortuna; maximas bellicosissimasque gentes subegit: equis, armis, viris, pecunia, totam locupletavit Africam. Hic cum in Italiam bellum inferre medicaretur, nono anno postquam in Hispaniam venerat, in praelio pugnans adversus Vettones occisus est. Hujus perpetuum odium erga Romanos maxime concitasse videtur secundum bellum Punicum. Namque Hannibal, filius ejus, assiduis patris obtestationibus

eo est perductus, ut interire, quam Romanos non experiri, mallet.

XXIII. H A N N I B A L.

C A P. I.

HANNIBAL, Hamilcaris filius, Carthaginensis. Si verum est, quod nemo dubitat, ut populus Romanus omnes gentes virtute superarit, non est inficiandum, Hannibalem tanto praestitisse caeteros imperatores prudentia, quanto populus Romanus antecedit fortitudine cunctas nationes. Nam quotiescunque cum eo congressus est in Italia, semper discessit superior. Quod nisi domi civium suorum invidia debilitatus esset, Romanos videtur superare potuisse. Sed multorum obtreectatio devicit unius virtutem. Hic autem velut haereditate relictum odium paternum erga Romanos sic confirmavit, ut prius animam, quam id deposuerit: qui quidem cum patria pulsus esset, et alienarum opum indigeret, nunquam destiterit animo bellare cum Romanis

C A P. II.

NAM, ut omittam Philippum, quem absens hostem reddidit Romanis; omnium his temporibus potentissimus rex Antiochus fuit. Hunc tanta cupiditate incendit bellandi, ut us-

que a Rubro mari arma conatus sit inferre Italiae. Ad quem cum legati venissent Romani, qui de ejus voluntate explorarent, darentque operam consiliis clandestinis, ut Hannibalem in suspicionem regi adducerent, tanquam ab ipsis corruptum alia atque antea sentire; neque id frustra fecissent, idque Hannibal comperisset, seque ab interioribus consiliis segregari vidisset; tempore dato, adiit regem, eique cum multa de fide sua et odio in Romanos commemorasset, hoc adjunxit: ‘Pater, inquit, meus Hamilcar, puerulo me, utpote non amplius novem annos nato, in Hispaniam imperator proficiscens, Carthagine Jovi optimo maximo hostias immolavit: quae divina res dum conficiebatur, quaesivit a me, *vellemne secum in castra proficisci?* Id cum libenter accepissem, atque ab eo petere coepissem, ne dubitaret ducere;’ tum ille, *Faciam, inquit, si fidem mihi, quam postulo, dederis.* Simulque ad aram adduxit, apud quam sacrificare instituerat, eamque, caeteris remotis, tenentem, jurare jussit, *nunquam me in amicitia cum Romanis fore.* Id ego jusjurandum patri datum usque ad hanc diem ita conservavi, ut nemini dubium esse debeat, quin reliquo tempore eadem mente sum futurus. Quare, si quid amice de Romanis cogitabis, non imprudenter feceris, si me celaris. Cum quidem bellum parabis, teipsum frustraberis, si non me in eo principem posueris.’

CAP. III.

HAC igitur aetate cum patre in Hispaniam profectus est; cujus post obitum Hasdrubale imperatore successore, equitatu omni praefuit. Hoc quoque interfecto, exercitus summam imperii ad eum detulit. Id Carthaginem delatum, publice comprobatum est. Sic Hannibal minor quinque et viginti annis natus, imperator factus, proximo triennio omnes gentes Hispaniae bello subegit. Saguntum, foederatam civitatem, vi expugnavit: tres exercitus maximos comparavit. Ex his unum in Africam misit, alterum cum Hasdrubale fratre in Hispania reliquit, tertium in Italiam secum duxit. Saltum Pyrenaeum transiit: quacunque iter fecit, cum omnibus incolis confligit: neminem, nisi victum, dimisit. Ad Alpes posteaquam venit, quae Italiam a Gallia sejungunt, quas nemo unquam cum exercitu ante eum, praeter Herculem Graium, transierat, (quo facto is hodie saltus Graius appellatur,) Alpico conantes prohibere transitum concidit, loca patefecit, itinera muniit, effecitque, ut ea elephanti ornati ire possent, quae antea unus homo inermis vix poterat reperire. Hac copias traduxit, in Italiamque pervenit.

CAP. IV.

CONFLIXERAT apud Rhodanum cum P. Cornelio Scipione Cos. eumque pepulerat.

Cum hoc eodem de Claustidio apud Padum decernit, faucium inde ac fugatum dimittit. Tercio idem Scipio cum collega Tiberio Longo, apud Trebiam, adversus eum venit. Cum his manum conferuit, utrosque profligavit. Inde per Ligures Appenninum transit, petens Etruriam. Hoc itinere adeo gravi morbo afficitur oculorum, ut postea nunquam dextero aequè bene usus sit: qua valetudine cum etiam tum premeretur, lecticaque ferretur, C. Flaminius Cos. apud Trasimenum, cum exercitu insidiis circumventum, occidit: neque multo post C. Centenium praetorem, cum delecta manu saltus occupantem. Hinc in Apuliam pervenit: ibi obviam ei venerunt duo consules, C. Terentius Varro, et L. Paullus Aemilius. Utriusque exercitus uno praelio fugavit: L. Paulum consulem occidit, et aliquot praeterea consulares; in his Cn. Servilium Geminum, qui anno superiore fuerat consul.

C A P. V.

HAC pugna pugnata, Romam profectus est, nullo resistente. In propinquis urbis montibus moratus est. Cum aliquot ibi dies castra habuisset, et reverteretur Capuam, Q. Fabius Maximus, dictator Romanus, in agro Falerno se ei objecit. Hic, clausus locorum angustis, noctu sine ullo detrimento exercitus se expedit: Fabio callidissimo imperatori dedit verba. Namque obducta nocte, farmenta in cornibus jumento-

rum deligata incendit, ejusque generis multitudinem magnam dispalatam immisit. Quo repentino objectu viso, tantum terrorem iniecit exercitui Romanorum, ut egredi extra vallum nemo sit ausus. Hanc post rem gestam non ita multis diebus M. Minutium Rufum magistrum equitum, pari ac dictatorem imperio, dolo perductum in praelium, fugavit: T. Sempronium Gracchum iterum consulem in Lucanis absens in insidias inductum sustulit: M. Claudium Marcellum quinquies consulem, apud Venusiam pari modo interfecit. Longum est enumerare praelia. Quare hoc unum satis erit dictum, ex quo intelligi possit, quantus ille fuerit. Quamdiu in Italia fuit, nemo ei in acie restitit, nemo adversus eum post Cannensem pugnam in campo castra posuit.

C A P. VI.

HIC invictus patriam defensum revocatus, bellum gessit adversus P. Scipionis filium, quem ipse primum apud Rhodanum, iterum apud Padum, tertio apud Trebiam fugaverat. Cum hoc exhaustis jam patriae facultatibus, cupivit impraesentiarum bellum componere, quo valentior postea congrēderetur. In colloquium convenit, conditiones non convenerunt. Post id factum paucis diebus apud Zamam cum eodem confligit; pulsus (incredibile dictu) biduo et duabus noctibus Adrumetum pervenit, quod abest a Zama circiter millia passuum

trecenta. In hac fuga Numidae, qui simul cum eo acie exceſſerant, infidiati ſunt ei; quos non ſolum effugit, ſed etiam ipſos oppreſſit. Adrumeti reliquos ex fuga collegit: novis delectibus paucis diebus multos contraxit.

C A P. VII.

CUM in apparando acerrime eſſet occupatus, Carthaginienſes bellum cum Romanis compoſuerunt. Ille nihilo ſecius exercitui poſtea praeſuit, reſque in Africa geſſit, itemque Mago frater ejus, uſque ad P. Sulpicium et C. Aurelium conſules. His enim magiſtratus legati Carthaginienſes Romam venerunt, qui ſenatui populoque Romano gratias agerent, quod cum his pacem ſeciſſent, ob eamque rem corona aurea eos donarent, ſimulque peterent, ‘ut obſides eorum Fregellis eſſent, cap-
‘tivyque redderentur.’ His ex ſenatusconſulto reſponſum eſt, ‘munus eorum gratum accep-
‘tumque eſſe; obſides, quo loco rogarent, fu-
‘turos; captivos non remiſſuros, quod Hanni-
‘balem, cujus opera ſuſceptum bellum foret,
‘inimiciſſimum nomini Romano, et nunc cum
‘imperio apud exercitum haberent, itemque
‘fratrem ejus Magonem.’ Hoc reſponſo Carthaginienſes cognito, Hannibalem domum Magonemque revocarunt. Hic, ut rediit, praetor factus eſt, poſtquam rex fuerat anno ſecundo et vigefimo. Ut enim Romae conſules, ſic Carthagine quotannis annui bini reges crea-

bantur. In eo magistratu pari diligentia se Hannibal prae-buit, ac fuerat in bello. Namque effecit, ex novis vectigalibus non solum ut esset pecunia, quae Romanis ex foedere penderetur, sed etiam superesset, quae in aerario poneretur. Deinde anno post praeturam Marco Claudio, Lucio Furio Coss. Romani legati Carthaginem venerunt. Hos Hannibal sui exposcendi gratia missos ratus, priusquam his senatus daretur, navem conscendit clam, atque in Syriam ad Antiochum profugit. Hac re palam facta, Poeni naves duas, quae eum comprehenderent, si possent consequi, miserunt; bona ejus publicarunt, domum a fundamentis disjecerunt, ipsum exulem judicarunt.

C A P. VIII.

AT Hannibal, anno tertio postquam domo profugerat, L. Cornelio, Quinto Minutio Coss. cum quinque navibus Africam accessit, in finibus Cyrenaeorum, si forte Carthaginenses ad bellum Antiochi spe fiduciaque inducere posset; cui jam persuaserat, ut cum exercitibus in Italiam profisceretur. Huc Magonem fratrem excivit. Id ubi Poeni resciverunt, Magonem eadem, qua fratrem absentem, poena affecerunt. Illi, desperatis rebus, cum solvissent naves, ac vela ventis dedissent, Hannibal ad Antiochum pervenit. De Magonis interitu duplex memoria prodita est. Namque alii naufragio, alii a servis ipsius interfectum eum, scriptum

reliquerunt. Antiochus autem, si tam in agendo bello parere voluisset consiliis ejus, quam in suscipiendo instituerat, propius Tiberi quam Thermopylis, de summa imperii dimicasset. Quem etsi multa stulte conari videbat, tamen nulla deseruit in re. Praefuit paucis navibus, quas ex Syria jussus erat in Asiam ducere, hisque adversus Rhodiorum classem in Pamphylio mari conflixit. Quo cum multitudine adversariorum sui superarentur, ipse, quo cornu rem gessit, fuit superior.

C A P. IX.

ANTIOCHO fugato, verens ne dederetur, (quod sine dubio accidisset, si sui fecisset potestatem) Cretam ad Gortynios venit, ut ibi quo se conferret, consideraret. Vidit autem vir omnium callidissimus, magno se fore periculo, nisi quid praevidisset, propter avaritiam Cretensium. Magnam enim secum pecuniam portabat, de qua sciebat exisse famam. Itaque capit tale consilium. Amphoras complures complet plumbo, summas operit auro et argento: has Gortyniis praesentibus deponit in templo Dianae, simulans, se suas fortunas illorum fidei credere. His in errorem ductis, statuas aeneas, quas secum portabat, omnes sua pecunia complet, easque in propatulo domi abjicit. Gortynii templum magna cura custodiunt, non tam a caeteris, quam ab Hannibale, ne quid ille, inscientibus his, tolleret, secumque asportaret.

CAP. X.

SIC conservatis suis rebus Poenus, illis Cre-
 tensibus omnibus, ad Prusiam in Pontum
 pervenit; apud quem eodem animo fuit erga
 Italiam; neque aliud quicquam egit, quam re-
 gem armavit et excitavit adversus Romanos.
 Quem cum videret domesticis rebus minus esse
 robustum, conciliabat caeteros reges, adjun-
 gebatque bellicosas nationes. Dissidebat ab eo
 Pergamenus rex Eumenes, Romanis amicissi-
 mus; bellumque inter eos gerebatur et mari et
 terra; quo magis cupiebat eum Hannibal op-
 primi. Sed utrobique Eumenes plus valebat
 propter Romanorum societatem; quem si re-
 movisset, faciliora sibi caetera fore arbitraba-
 tur. Ad hunc interficiendum talem iniit ratio-
 nem. Classe paucis diebus erant decertaturi:
 superabatur navium multitudine: dolo erat
 pugnandum, cum par non esset armis. Impe-
 ravit quam plurimas venenatas serpentes vivas
 colligi, easque in vasa fictilia conjici. Harum
 cum confecisset magnam multitudinem, die ip-
 so, quo facturus erat navale praelium, classiari-
 os convocat, hisque praecipit, 'omnes ut in
 'unam Eumenis regis concurrant navem, a cae-
 'teris tantum satis habeant se defendere: id
 'facile illos serpentum multitudine consecutu-
 'ros: rex autem qua nave veheretur, ut scirent,
 'se facturum; quem si aut cepissent, aut inter-
 'fecissent, magno his pollicetur praemio fore.'

C A P X I.

TALI cohortatione militum facta, classis ab utrisque in praelium deducitur. Quarum acie constituta, priusquam signum pugnae daretur, Hannibal, ut palam faceret suis, quo loco Eumenes esset, tabellarium in scapha cum caduceo mittit: qui ubi ad naves adversariorum pervenit, epistolam ostendens, se regem professus est quaerere. Statim ad Eumenem ductus est, quod nemo dubitabat aliquid de pace esse scriptum. Tabellarius ducis nave declarata suis, eodem unde ierat, se recepit. At Eumenes, soluta epistola, nihil in ea reperit, nisi quod ad irridendum eum pertineret. Cujus etsi causam mirabatur, neque reperiiebatur, tamen praelium statim committere non dubitavit. Horum in concursu, Bithyni, Hannibalis praecepto, universi navem Eumenis adoriuntur; quorum vim cum rex sustinere non posset, fuga salutem petiit; quam consecutus non esset, nisi intra sua praesidia se recepisset, quae in proximo littore erant collocata. Reliquae Pergamenae naves cum adversarios premerent acrius, repente in eas vasa fictilia (de quibus supra mentionem fecimus) conjici coepta sunt; quae jacta initio risum pugnantibus excitarunt, neque, quare id fieret, poterat intelligi. Postquam autem naves completas conspexerunt serpentibus, nova re perterriti, cum quid potissimum vitarent non viderent, puppes averterunt, seque ad

sua castra nautica retulerunt. Sic Hannibal consilio arma Pergamenorum superavit: neque tum solum, sed saepe alias pedestribus copiis pari prudentia pepulit adversarios.

C A P. XII.

QUAE dum in Asia geruntur, accidit casu, ut legati Prusiae Romae apud L. Quinctium Flaminium consularem coenarent, atque ibi de Hannibale mentione facta, ex his unus diceret, 'eum in Prusiae regno esse.' Id postero die Flaminius senatui detulit. Patres conscripti, qui, Hannibale vivo, nunquam se sine insidiis futuros existimabant, legatos in Bithyniam miserunt, in his Flaminium, qui a rege peterent, 'ne inimicissimum suum secum haberet, sibi que ut dederet.' His Prusias negare ausus non est: illud recusavit, 'ne id a se fieri postularent, quod adversus jus hospitii esset: ipsi, si possent, comprehenderent: locum ubi esset facile inventuros.' Hannibal enim uno loco se tenebat in castello, quod ei ab rege datum erat muneri; idque sic aedificarat, ut in omnibus partibus aedificii exitus haberet, semper verens, ne usu veniret, quod accidit. Huc cum legati Romanorum venissent, ac multitudine domum ejus circumdeditissent, puer ab janua prospiciens Hannibali dixit, 'plures praeter consuetudinem armatos apparere.' Qui imperavit ei, ut omnes fores aedificii circumiret, ac propere sibi renuntiaret, num eodem modo

undique obsideretur. Puer cum celeriter, quid esset, renuntiasset, omnesque exitus occupatos ostendisset; sensit id non fortuito factum, sed se peti, neque sibi diutius vitam esse retinendam: quam ne alieno arbitrio dimitteret, memor pristinarum virtutum, venenum, quod semper secum habere consueverat, sumsit.

CAP. XIII.

SIC vir fortissimus, multis variisque perfunctus laboribus, anno acquievit septuagesimo. Quibus consulibus interierit, non convenit. Nam Atticus, Marco Claudio Marcello, Q. Fabio Labeone Coss. mortuum in annali suo scriptum reliquit. At Polybius, L. Aemilio Paulo, et Cn. Baebio Tamphilo: Sulpitius autem, P. Cornelio Cethego, M. Baebio Tamphilo. Atque hic tantus vir, tantisque bellis districtus, nonnihil temporis tribuit literis. Namque aliquot ejus libri sunt Graeco sermone confecti: in his ad Rhodios 'de Cn. Manlii Vulsonis in Asia rebus gestis.' Hujus bella multi memoriae prodiderunt: sed ex his duo, qui cum eo in castris fuerunt, simulque vixerunt, quamdiu fortuna passa est, Philaenius, et Sosilus Lacedaemonius. Atque hoc Sosilo Hannibal literarum Graecarum usus est doctore. Sed nunc tempus est hujus libri facere finem, et Romanorum explicare imperatores, quo facilius collatis utrorumque factis, qui viri praefereendi sint, possit judicari.

XXIV. M. PORTIUS CATO.

F R A G M E N T U M

QUOD EX LIB. CORN. NEP. POSTERIORE
SUPEREST.

C A P. I.

CATO ortus municipio Tusculo, adolescentulus, priusquam honoribus operam daret, versatus est in Sabinis; quod ibi haeredium a patre relictum habebat. Hortatu L. Valerii Flacci, quem in consulatu censuraque habuit collegam, (ut M. Perpenna Censorinus narrare solitus est,) Romam demigravit; in foroque esse coepit. Primum stipendium meruit annorum decem septemque: Q. Fabio Maximo, M. Claudio Marcello Coss. tribunus militum in Sicilia fuit. Inde ut rediit, castra secutus est C. Claudii Neronis, magnique ejus opera aestimata est in praelio apud Senam, quo cecidit Hasdrubal frater Hannibalis. Quaestor obtigit P. Cornelio Scipioni Africano, consuli: cum quo non pro sortis necessitudine vixit. Namque ab eo perpetua dissensit vita. Aedilis plebis factus est cum C. Helvio. Praetor provinciam obtinuit Sardiniam, ex qua quaestor superiore tempore ex Africa decedens, Q. Enni-

um poëtam deduxerat: quod non minoris existimamus, quam quemlibet amplissimum Sardiniensem triumphum.

C A P. II.

CONSULATUM gessit cum L. Valerio Flacco, forte provinciam nactus Hispaniam citeriorem; exque ea triumphum deportavit. Ibi cum diutius moraretur, P. Scipio Africanus consul iterum, cujus in priore consulatu quaestor fuerat, voluit eum de provincia depellere, et ipse ei succedere; neque hoc per senatum efficere potuit, cum quidem Scipio in civitate principatum obtineret: quod tum non potentia, sed jure, respubl. administrabatur. Qua ex re iratus, senatu peracto, privatus in urbe mansit. At Cato, censor cum eodem Flacco factus, severe praefuit ei potestati. Nam et in complures nobiles animadvertit, et multas res novas in edictum addidit, qua re luxuria reprimeretur, quae jam tum incipiebat pullulare. Circiter annos octoginta, usque ad extremam aetatem, ab adolescentia, reipubl. causa suscipere inimicitias non destitit: a multis tentatus, non modo 'nullum detrimentum existimationis fecit, sed quoad vixit, virtutum laude crevit.'

C A P. III.

IN omnibus rebus singulari fuit prudentia et industria. Nam et agricola solers, et reipubl. peritus, et jurisconsultus, et magnus im-

perator, et probabilis orator, et cupidissimus
literarum fuit. Quarum studium etsi senior ar-
ripuerat, tamen tantum in eis progressum fecit,
ut non facile reperire possis, neque de Graecis,
neque de Italicis rebus, quod ei fuerit incogni-
tum. Ab adolescentia confecit orationes: se-
nex scribere historias instituit, quarum sunt li-
bri septem. Primus continet res gestas regnum
populi Romani. Secundus et tertius, unde
quaeque civitas orta sit Italica: ob quam rem
omnes *origines* videtur appellasse. In quarto
autem, bellum Punicum primum: in quinto, se-
cundum. Atque haec omnia capitulatim sunt
dicta. Reliqua bella pari modo persecutus est,
usque ad praeturam Ser. Galbae, qui diripuit
Lusitanos. Atque horum bellorum duces non
nominavit, sed sine nominibus res notavit. In
iisdem exposuit quae in Italia Hispaniisque vi-
derentur admiranda. In quibus multa indu-
stria et diligentia comparet, multa doctrina.
Hujus de vita et moribus plura in eo libro
persecuti sumus, quem separatim de eo feci-
mus rogatu Titi Pomponii Attici. Quare stu-
diosos Catonis ad illud volumen relegamus.

XXV.

VITA T. POMPONII ATTICI,

E X

CORNELIO NEPOTE.

C A P. I.

POMPONIUS Atticus, ab origine ultima stirpis Romanae generatus, perpetuo a maioribus acceptam equestrem obtinuit dignitatem. Patre usus est diligente, indulgente, et, ut tum erant tempora, diti, in primisque studioso literarum. Hic, prout ipse amabat literas, omnibus doctrinis, quibus puerilis aetas impertiri debet, filium erudivit. Erat autem in puero, praeter docilitatem ingenii, summa suavitas oris ac vocis, ut non solum celeriter arriperet quae tradebantur, sed etiam excellenter pronuntiaret. Qua ex re, in pueritia, nobilis inter aequales ferebatur, clariusque exsplendescibat, quam generosi condiscipuli animo aequo ferre possent. Itaque incitabat omnes studio suo: quo in numero fuerunt L. Torquatus, C. Marius C. filius, M. Cicero: quos consuetudine sua sic sibi devinxit, ut nemo iis perpetuo fuerit carior.

CAP. II.

PATER mature decessit: ipse adolescentulus, propter affinitatem P. Sulpicii, qui tribunus pleb. interfectus est, non expers fuit illius periculi. Namque Anicia, Pomponii confobrina, nupserat M. Servio, fratri P. Sulpicii. Itaque interfecto P. Sulpicio, posteaquam vidit Cinnano tumultu civitatem esse perturbatam, neque sibi dari facultatem pro dignitate vivendi, quin alterutram partem offenderet, dissociatis animis civium, cum alii Syllanis, alii Cinnanis faverent partibus; idoneum tempus ratus studiis obsequendi suis, Athenas se contulit: neque eo fecius adolescentem Marium, hostem judicatum, juvit opibus suis: cujus fugam pecunia sublevavit. Ac ne illa peregrinatio detrimentum aliquod afferret rei familiari, eodem magnam partem fortunarum trajecit suarum. Hic ita vixit, ut universis Atheniensibus merito esset carissimus. Nam, praeter gratiam, quae jam adolescentulo magna erat, saepe suis opibus inopiam eorum publicam levavit. Quum enim versuram facere publice necesse esset, neque ejus conditionem aequam haberent; semper se interposuit, atque ita, ut neque usuram unquam ab iis acceperit, neque longius quam dictum esset, eos debere passus sit. Quod utrumque erat iis salutare. Nam neque indulgendo inveterascere eorum aes alienum patiebatur, neque multiplicandis usuris

crescere. Auxit hoc officium alia quoque liberalitate. Nam universos frumento donavit, ita ut singulis sex modii tritici darentur: qui modus mensurae, medimnus Athenis appellatur.

C A P. III.

HIC autem sic se gerebat, ut communis infimis, par principibus videretur. Quo factum est, ut huic omnes honores, quos possent, publice haberent, civemque facere studerent. Eo beneficio ille uti noluit: quod nonnulli ita interpretantur, 'amitti civitatem Romanam alia adscita.' Quamdiu affuit, ne qua sibi statua poneretur, restitit; absens, prohibere non potuit. Itaque aliquot ipsi et Piliae locis sanctissimis posuerunt: hunc enim in omni procuratione reipubl. actorem auctoremque habebant. Igitur primum illud munus fortunae, quod in ea potissimum urbe natus est, in qua domicilium orbis terrarum esset imperii, ut eandem et patriam haberet et dominam; hoc specimen prudentiae, quod cum in eam civitatem se contulisset, quae antiquitate, humanitate, doctrina praestaret omnes, ei unus ante alios fuerit carissimus.

C A P. IV.

HUC ex Asia Sylla decedens cum venisset, quamdiu ibi fuit, secum habuit Pomponium, captus adolescentis et humanitate et doctrina. Sic enim Graece loquebatur, ut A-

thenis natus videretur. Tanta autem suavitas erat sermonis Latini, ut appareret, in eo nativum quendam leporem esse, non adscitum. Idem poemata pronuntiabat et Graece et Latine sic, ut supra nihil posset addi. Quibus rebus factum est, ut Sylla nusquam eum ab se dimitteret, cuperetque secum deducere. Cui cum persuadere tentaret, ‘noli, oro te (*inquit Pomponius*) adversum eos me velle ducere, cum quibus ne contra te arma ferrem, Italiam reliqui.’ At Sylla adolescentis officio collaudato, omnia munera ei, quae Athenis acceperat, proficiscens iussit deferri. Hic complures annos moratus, cum et rei familiari tantum operae daret, quantum non indiligens deberet paterfamilias, et omnia reliqua tempora aut literis, aut Atheniensium reipubl. tribueret; nihilominus amicis urbana officia praestitit. Nam et ad comitia eorum ventitavit, et si quae res major acta est, non defuit, sicut Ciceroni in omnibus ejus periculis singularem fidem praebuit: cui ex patria fugienti H. S. ducenta et quinquaginta millia donavit. Tranquillatis autem rebus Romanis, remigravit Romam, ut opinor, L. Cotta et L. Torquato Coss. quem diem sic universa civitas Atheniensium profecuta est, ut lacrymis desiderii futuri dolorem indicaret.

C A P. V.

HABEBAT avunculum, Q. Caecilium, equitem Rom. familiarem L. Luculli, divitem, difficillima natura. Cujus sic asperitatem veritus est, ut, quem nemo ferre posset, hujus sine offensione ad summam senectutem retinuerit benevolentiam: quo facto, tulit pietatis fructum. Caecilius enim moriens testamento adoptavit eum, haeredemque fecit ex dodrante, ex qua haereditate accepit circiter centies H. S. Erat nupta soror Attici Q. Tullio Ciceroni; easque nuptias M. Cicero conciliarat: cum quo a condiscipulatu vivebat conjunctissime, multo etiam familiarius, quam cum Quinto: ut judicari possit ‘plus in amicitia valere similitudinem morum, quam affinitatem.’ Utebatur autem intime Q. Hortensio, qui iis temporibus principatum eloquentiae tenebat, ut intelligi non posset, uter eum plus diligeret, Cicero, an Hortensius: et id, quod erat difficillimum, efficiebat, ut ‘inter quos tantae laudis esset aemulatio, nulla intercederet obtrectatio,’ essetque talium virorum copula.

C A P. VI.

IN republica ita versatus est, ut semper ‘optimarum partium et esset, et existimaretur; neque tamen se civilibus fluctibus committeret; quod non magis eos in sua potestate existimabat esse, qui se iis dedissent, quam qui maritimis

‘jactarentur. Honores non petiit,’ cum ei paterent, propter vel gratiam, vel dignitatem; quod ‘neque peti more majorum, neque capi possent ‘conservatis legibus, in tam effusis ambitus largitionibus, neque geri sine periculo, corruptis ‘civitatis moribus.’ Ad hastam publicam nunquam accessit: nullius rei neque praes, neque manceps factus est: neminem neque suo nomine, subscribens, accusavit: in jus de sua re nunquam iit; judicium nullum habuit. Multorum consulum praetorumque praefecturas delatas sic accepit, ut neminem in provinciam sit secutus; honore fuerit contentus, rei familiaris despexerit fructum; qui ne cum Q. quidem Cicerone voluerit ire in Asiam, cum apud eum legati locum obtinere posset. Non enim decere se arbitrabatur, cum praeturam gerere noluisset, aedulam esse praetoris. Qua in re non solum dignitati serviebat, sed etiam tranquillitati, cum ‘suspiciones quoque vitaret criminum: quo fiebat, ut ejus observantia omnibus esset carior, ‘cum eam officio, non timori neque spei tribui ‘viderent.’

C A P. VII.

INCIDIT Caesarianum civile bellum, cum haberet annos circiter sexaginta. Ufus est aetatis vacatione, neque se quoquam movit ex urbe. Quae amicis suis opus fuerant ad Pompeium proficiscentibus, omnia ex sua re familiari dedit: ipsum Pompeium non junctus non of-

fendit. Nullum enim ab eo habebat ornamentum, ut caeteri, qui per eum aut honores, aut divitias ceperant; quorum partim invitissimi castra sunt secuti, partim, summa cum ejus offensione, domi remanserunt. Attici autem quies tantopere Caesari fuit grata, ut victor cum privatis pecunias per epistolas imperaret, huic non solum molestus non fuerit, sed etiam sororis filium et Q. Ciceronem ex Pompeii castris concefferit. Sic ‘veteri instituto vitae effugit
‘nova pericula.’

C A P. VIII.

SECUTUM est illud, occiso Caesare, cum res publica penes Brutos videretur esse, et Cassium, ac tota civitas se ad eum convertisse videretur; sic M. Bruto usus est, ut nullo ille adolescens aequali familiaris, quam hoc sene: neque solum eum principem consilii haberet, sed etiam in convictu. Excogitatum est a quibusdam, ut privatum aerarium Caesaris interfecto-ribus ab equitibus Romanis constitueretur. Id facile effici posse arbitrati sunt, si et principes illius ordinis pecunias contulissent. Itaque appellatus est C. Flavio, Bruti familiari, Atticus, ut ejus rei princeps esse vellet. At ille, qui ‘officia amicis praestanda sine factione’ existimaret, semperque a talibus se consiliis removisset; respondit, ‘si quid Brutus de suis facultatibus uti voluisset, usurum quantum eae parerentur: se neque cum quoquam de ea re dol-

‘locuturum, neque coitutum.’ Sic ille ‘con-
 ‘fensionis globus *hujus* unius diffensione disjec-
 ‘tus est.’ Neque multo post superior esse coe-
 pit Antonius, ita ut Brutus et Cassius provin-
 ciarum, quae iis dicis causa datae erant a consu-
 libus, desperatis rebus, in exilium proficisceren-
 tur. Atticus, qui pecuniam simul cum caeteris
 conferre noluerat florenti illi parti, abjecto Bru-
 to, Italiaque cedenti H. S. centum millia mu-
 neri misit: eidem in Epiro absens trecenta ius-
 sit dari: neque eo magis potenti adulatus est
 Antonio, neque desperatos reliquit.

C A P. IX.

SECUTUM est bellum gestum apud Mutinam.
 In quo si tantum eum prudentem dicam,
 minus quam debeam praedicem, cum ille potius
 divinus fuerit; (si divinatio appellanda est per-
 petua naturalis bonitas, quae nullis casibus
 augetur, neque minuitur.) Hostis Antonius ju-
 dicatus, Italia cesserat, spes restituendi nulla
 erat. Non solum ejus inimici, qui tum erant
 potentissimi et plurimi, sed etiam amici adver-
 sariis ejus se dabant; et in eo laedendo se ali-
 quam consecuturos sperabant commoditatem:
 Antonii familiares insequiebantur, uxorem Ful-
 viam omnibus rebus spoliare cupiebant, liberos
 etiam extinguere parabant. Atticus, cum Ci-
 ceronis intima familiaritate uteretur, amicissi-
 mus esset Bruto, non modo nihil iis indulsit ad
 Antonium violandum, sed e contrario familia-

res ejus ex urbe profugientes, quantum potuit, textit; quibus rebus indiguerunt, adjuvit: P. vero Volumnio ea tribuit, ut plura a parente proficisci non potuerint. Ipsi autem Fulviae, cum litibus distineretur, magnisque terroribus vexaretur, tanta diligentia officium suum praestitit, ut nullum illa stiterit vadimonium sine Attico, hic sponsor omnium rerum fuerit. Quin etiam, cum illa fundum secunda fortuna emisset in diem, neque post calamitatem versuram facere potuisset; ille se interposuit, pecuniamque sine foenore, sineque ulla stipulatione ei credidit: 'maximum *existimans* quaestum, 'memorem gratumque cognosci, simulque a-
'perire, se non fortunae, sed hominibus solere
'esse amicum?' quae cum faciebat, nemo eum temporis causa facere poterat existimare. Nemini enim in opinionem veniebat, Antonium rerum potiturum. Sed sensus ejus a nonnullis optimatibus reprehendebatur, quod 'parum
'odisse malos cives' videretur.

C A P. X.

ILLE autem sui judicii, 'potius quid se facere par esset, intuebatur, quam quid alii
'laudaturi forent.' Conversa subito fortuna est. Ut Antonius rediit in Italiam, nemo non magno in periculo Atticum futurum putarat, propter intimam familiaritatem Ciceronis et Bruti. Itaque ad adventum imperatorem de foro decesserat, timens proscriptionem; latebatque a-

pud P. Volumnium, cui, ut ostendimus paulo ante, opem tulerat, ('tanta varietas *iis temporibus fuit* fortunae, ut modo hi, modo illi, in summo *essent* aut fastigio, aut periculo:') habebatque secum Q. Gellium Canium, aequalem, simillimumque sui. Hoc quoque sit Attici bonitatis exemplum, quod cum eo, quem puerum in ludo cognoverat, adeo conjuncte vixit, ut ad extremam aetatem amicitia eorum creverit. Antonius autem, etsi tanto odio ferebatur in Ciceronem, ut non solum ei, sed omnibus etiam ejus amicis esset inimicus, eosque vellet proscribere; multis hortantibus tamen, Attici ei memor fuit officii, et ei, cum requisisset ubinam esset, sua manu scripsit, 'ne timeret, statimque ad se veniret: se cum, et Gellium Canium de proscriptorum numero exemisse?' ac, ne quod periculum incideret, quod noctu fiebat, praesidium ei misit. Sic Atticus in summo timore non solum sibi, sed etiam ei, quem carissimum habebat, praesidio fuit: 'neque enim suae solum a quoquam auxilium petiit salutis, sed conjunctim;' ut appareret nullam se junctam sibi ab eo velle esse fortunam. Quod si gubernator praecipua laude fertur, qui navem ex hieme marique scopuloso servat; cur non singularis ejus existimetur prudentia, qui ex tot, tamque gravibus procellis civilibus, ad incolumitatem pervenit?

C A P. XI.

QUIBUS 'ex malis ut se emerſit, nihil aliud
'egit, quam ut plurimis,' quibus rebus
poſſet, 'eſſet auxilio.' Cum proſcriptos prae-
miis imperatorum vulgus conquireret, nemo in
Epirum venit, cui res ulla deſuerit. Nemini
non ibi perpetuo manendi poteſtas facta eſt.
Quin etiam poſt praelium Philippenſe, interi-
tumque C. Caſſii et M. Bruti, L. Julium Mo-
cillam praetorium, et ejus filium, Aulumque
Torquatum, caeteroſque pari fortuna percul-
ſos, inſtituit tueri; atque ex Epiro his omnia
Samothraciam ſupportari juſſit: difficile enim
eſt omnia perſequi, et non neceſſaria. Illud u-
num intelligi volumus, 'illius liberalitatem,
'neque temporariam, neque callidam fuiſſe.'
Id ex iſſis rebus ac temporibus judicari poteſt,
quod non florentibus ſe venditavit, ſed afflictiſ
ſemper ſuccurrit: qui quidem Serviliam, Bruti
matrem, non minus poſt mortem ejus, quam
florentem, coluerit. Sic liberalitate utens, nul-
las inimicitias geſſit, quod 'neque laedebat
'quenquam, neque, ſi quam injuriam accepe-
'rat, non malebat obliviſci, quam ulciſci. *Idem*
'immortali memoria percepta retinebat bene-
'ficia; quae *autem* ipſe *tribuerat*, tamdiu me-
'minerat, quoad ille gratus erat, qui accepe-
'rat.' Itaque hic fecit, ut vere dictum videat-
ur; 'Sui cuique mores fingunt fortunam. Ne-
'que *tamen* prius ille fortunam, quam ſe ipſe

finxit; qui cavit ne qua in re jure plecteretur.

C A P. XII.

HIS igitur rebus effecit, ut M. Vipfanius Agrippa, intima familiaritate conjunctus adolescenti Caefari, cum propter fuam gratiam, et Caefaris potentiam, nullius conditionis non haberet poteftatem, potiffimum ejus diligeret affinitatem, praeoptaretque equitis Romani filiam generofam nuptiis. Atque harum nuptiarum conciliator fuit (non eft enim celandum) M. Antonius triumvir reipubl. constituendae: ‘cujus gratia, cum augere poffet ‘poffeffiones fuas, tantum abfuit a cupiditate ‘pecuniae, ut nulla in re ufus fit ea, nifi in de- ‘precandis amicorum, aut periculis, aut in- ‘commodis.’ Quod quidem fub illa proferiptione perillufre fuit. Nam cum L. Saufeii equitis Romani, aequalis fui, qui complures annos, ftudio ductus philofophiae, Athenis habitabat, habebatque in Italia pretiofas poffeffiones, triumviri bona vendidiffent, confuetudine ea qua tum res gerebantur; Attici labore atque industria factum eft, ut eodem nuntio Saufeius fieret certior, fe patrimonium amiffiffe, et recuperaffe. Idem L. Julium Calidium, quem poft Lucretii Catullique mortem, multo elegantiffimum poëtam noftram tuliffe aetatem, vere videor poffe contendere; neque minus virum bonum, optimifque artibus eruditum, poft proferiptionem equitum, propter magnas ejus A-

fricanas possessiones, in proscriptorum numerum a P. Volumnio, praefecto fabrum Antonii, absentem relatum, expedivit. Quod in praesenti, utrum ei laboriosius, an gloriosius fuerit, difficile fuit judicare: quod *‘in eorum periculis, non secus absentes, quam praesentes, amicos Attico esse curae cognitum est.’* Neque vero minus ille vir *‘bonis paterfamilias habitus est, quam civis.’*

C A P. XIII.

NAM, cum esset pecuniosus, nemo illo minus fuit emax, minus aedificator. Neque tamen non in primis bene habitavit, omnibusque optimis rebus usus est. Nam domum habuit in colle Quirinali Tamphilanam, ab avunculo haereditate relictam; cujus amoenitas non aedificio, sed silva constabat. Ipsum enim tectum antiquitus constitutum plus salis, quam sumtus habebat: in quo nihil commutavit, nisi si quid vetustate coactus est. Usus est familia, si utilitate judicandum est, optima; si forma, vix mediocri. Namque in ea erant pueri literatissimi, anagnostae optimi, et plurimi librarii; ut ne pene pedisequus quidem quisquam esset, qui non utrumque horum pulchre facere posset. Pari modo artifices caeteri, quos cultus domesticus desiderat, apprime boni; neque tamen horum quenquam, nisi domi natum, domique factum habuit; quod est signum non solum continentiae, sed etiam diligentiae. Nam

et 'non intemperanter concupiscere, quod a
 ' plurimis videas, continentis debet duci; et
 ' potius diligentia, quam pretio, parare, non
 ' mediocris est industriae. *Elegans*, non mag-
 ' nificus; *splendidus*, non sumtuosus; *omni dili-*
 ' *gentia munditiem*, non affluentiam *affectabat*.
 Supellex modica, non multa, ut in neutram
 partem conspici posset. Nec hoc praeteribo,
 (quanquam nonnullis leve visum iri putem)
 cum in primis lautus esset eques Rom. et non
 parum liberaliter domum suam omnium ordi-
 num homines invitaret; scimus non amplius,
 quam terna millia aeris, peraeque in singulos
 menses, ex ephemeride eum expensum sumtui
 ferre solitum. Atque hoc non auditum, sed
 cognitum praedicamus. Saepe enim, propter
 familiaritatem, domesticis rebus interfuimus.

C A P. XIV.

NEMO in convivio ejus aliud acroama au-
 divit, quam anagnosten: quod nos qui-
 dem jucundissimum arbitramur. Neque un-
 quam sine aliqua lectione apud eum coenatum
 est; 'ut non minus animo, quam ventre con-
 'vivae delectarentur.' Namque eos vocabat,
 quorum mores a suis non abhorrent. Cum
 tanta pecuniae facta esset accessio, nihil de quo-
 tidiano cultu mutavit, nihil de vitae consuetu-
 dine; tantaque usus est moderatione, ut neque
 in sestertio vices, quod a patre acceperat, pa-
 rum se splendide gesserit; neque in sestertio

centies affluentius vixerit, quam instituerat,
 ‘parique fastigio steterit in utraque fortuna.’
 Nullos habuit hortos, nullam suburbanam, aut
 maritimam sumtuosam villam, neque in Italia,
 praeter Ardeatinum, et Nomentanum, rusticum
 praedium; omnisque ejus pecuniae reditus
 constabat in Epiroticis et urbanis possessioni-
 bus. Ex quo cognosci potest, eum, ‘usum pe-
 cuniae non magnitudine, sed ratione metiri
 ‘*solum.*’

C A P. XV.

‘**M**ENDACIUM neque dicebat, neque pati
 poterat. *Itaque* ejus comitas, non sine
 ‘severitate *erat*; neque gravitas sine facilita-
 ‘te;’ ut difficile esset intellectu, utrum eum
 amici magis vererentur, an amarent. Quicquid
 rogabatur, religiose promittebat; quod non li-
 beralis sed levis arbitrabatur, polliceri quod
 praestare non posset. Idem in nitendo quod
 semel admisisset, tanta erat cura, ut non man-
 datam, sed suam rem videretur agere. ‘Nun-
 ‘quam suscepti negotii eum pertaesum est.
 ‘*Suam enim* existimationem in ea re agi *puta-*
 ‘*bat*: qua nihil *habebat* carius.’ Quo fiebat,
 ut omnia M. et Q. Ciceronum, Marii, Catonis,
 Q. Hortensii, Auli Torquati, multorum prae-
 terea equitum Rom. negotia procuraret. Ex
 quo judicari poterat, non inertia sed judicio fu-
 gisse reipubl. procuracionem.

C A P. XVI.

HUMANITATIS vero nullum asferre majus testimonium possum, quam quod adolescens idem seni Syllae fuerit ‘jucundissimus, ‘senex adolescenti’ M. Bruto: cum aequalibus autem suis, Q. Hortensio et M. Cicerone sic vixerit, ut judicari difficile sit, cui aetati fuerit aptissimus: quanquam cum praecipue dilexit Cicero, ut ne frater quidem ei Quinctus carior fuerit aut familiarior. Ei rei sunt indicio, praeter eos libros, in quibus de eo facit mentionem, qui in vulgus sunt editi, sexdecim volumina epistolarum, ab consulatu ejus usque ad extremum tempus ad Atticum missarum: quae qui legat, non mutum desideret historiam contextam illorum temporum. Sic enim omnia de studiis principum, vitiis ducum, ac mutationibus reipubl. perscripta sunt, ut nihil in his non appareat; et facile existimari possit, prudentiam quodammodo esse divinationem. Non enim Cicero ea solum, quae vivo se acciderunt, futura praedixit; sed etiam quae nunc usu veniunt, cecinit ut vates.

C A P. XVII.

DE pietate autem Attici quid plura commemorem? cum hoc ipsum vere gloriantem audierim in funere matris suae, quam extulit annorum nonaginta, cum esset septem et sexaginta, ‘se nunquam cum matre in gratiam

‘rediisse, nunquam cum sorore fuisse in simultate,’ quam prope aequalem habebat. Quod est signum, aut nullam unquam inter eos querimoniam intercessisse, aut hunc ea fuisse ‘in suos indulgentia, ut quos amare deberet, irasci eis nefas duceret.’ Neque id fecit natura solum, (quanquam omnes ei paremus,) sed etiam doctrina. Nam et ‘principum philosophorum’ ita percepta habuit ‘praecepta, ut iis ad vitam agendam, non ad ostentationem uteretur.’

C A P. XVIII.

MORIS etiam majorum summus imitator fuit, antiquitatisque amator; quam adeo diligenter habuit cognitam, ut eam totam in eo volumine exposuerit, quo magistratus ornavit. Nulla enim lex, neque pax, neque bellum, neque res illustris est populi Romani, quae non in eo suo tempore sit notata; et quod difficillimum fuit, sic familiarum originem subtexit, ut ex eo clarorum virorum propagines possimus cognoscere. Fecit hoc idem separatim in aliis libris, ut, M. Bruti rogatu, Juniam familiam a stirpe ad hanc aetatem ordine enumeravit, notans, qui a quoque ortus, quos honores, quibusque temporibus cepisset. Pari modo, M. Claudii de Marcellorum; Scipionis Cornelii, et Fabii Maximi, de Corneliorum et Fabiorum, et Aemiliorum quoque: quibus libris nihil potest esse dulcius iis, qui aliquam cupiditatem habent

notitiae clarorum virorum. Attigit quoque poeticon; credimus, ne ejus expertus esset suavitatis. Namque versibus, qui honore rerumque gestarum amplitudine caeteros Romani populi praestiterunt, exposuit; ita, ut sub singulorum imaginibus, facta magistratusque eorum, non amplius quaternis quinisque versibus descripserit. Quod vix credendum sit, tantas res, tam breviter potuisse declarari. Est etiam unus liber Graece confectus, de consulatu Ciceronis. Haecenus, Attico vivo, edita haec a nobis sunt.

C A P. XIX.

NUNC quoniam fortuna nos superstites esse voluit, reliqua persequemur; et, quantum poterimus, rerum exemplis lectores docerimus, sicut supra significavimus, 'suos cuique mores plerumque conciliare fortunam.' Namque hic contentus ordine equestri, quo erat ortus, in affinitatem pervenit imperatoris divi Julii filii, cum jam ante familiaritatem ejus esset consecutus nulla alia re quam elegantia vitae, qua caeteros ceperat principes civitatis, dignitate pari, fortuna humiliore. Tanta enim prosperitas Caesarem est consecuta, ut nihil ei non tribuerit fortuna, quod cuiquam ante detulerit; et conciliarit, quod civis Romanus quivisset consequi. Nata est autem Attico neptis ex Agrippa, cui virginem filiam collocarat. Hanc Caesar vix anniculam, Tiberio Claudio Neroni, Drusilla nato, privigno suo, despondit: quae

conjunctio necessitudinem eorum sanxit, familiaritatem reddidit frequentio rem.

C A P. XX.

QUAMVIS ante haec sponsalia, non solum cum ab urbe abesset, nunquam ad suorum quenkum literas misit, quin Attico mitteret, 'quid ageret, in primis quid legeret, quibusque in locis, et quamdiu esset moraturus;' sed et cum esset in urbe, et propter suas infinitas occupationes, minus saepe quam vellet Attico frueretur, nullus dies tamen temere intercessit, quo non ad eum scriberet, quo non aliquid de antiquitate ab eo requireret; modo aliquam ei quaestionem poëticam proponeret, interdum jocans ejus verbosiores eliceret epistolas. Ex quo accidit, cum aedes Jovis Feretrii, in Capitolio ab Romulo constituta, vetustate atque incuria detecta prolaberetur, ut Attici admonitu, Caesar eam reficiendam curaret. Neque vero a M. Antonio minus absens literis colebatur; adeo, ut accurate ille, ex ultimis terris, quid ageret, quid curae sibi haberet, certio rem faceret Atticum. Hoc quale sit, facilius existimabit is, qui judicari poterit, 'quantae sit sapientiae, eorum retinere usum benevolentiamque, inter quos maximarum rerum non solum aemulatio, sed obrectatio' tanta intercedebat, quantum fuit incidere necesse inter Caesarem atque Antonium, cum se uterque principem

non solum urbis Romanae, sed orbis terrarum esse cuperet.

C A P. XXI.

TALI modo, cum septem et septuaginta annos compleisset, atque ad extremam senectutem non minus dignitate, quam gratia fortunaque crevisset (multas enim haereditates nulla alia re quam bonitate est consecutus) tantaque prosperitate usus esset valetudinis, ut 'annis triginta medicina non indiguisset;' nactus est morbum, quem initio et ipse et medici contemserunt. Nam putarunt esse tenefmon: cui remedia celeria faciliaque proponebantur. In hoc cum tres menses sine ullis doloribus, praeterquam quos ex curatione capiebat, consumsisset; subito tanta vis morbi in unum intestinum prorupit, ut extremo tempore, per lumbos fistula putris eruperit. Atque hoc prius quam ei accideret, postquam indies dolores accrescere, febremque accessisse sensit, Agrippam generum ad se arcessiri iussit, et cum eo L. Cornelium Balbum, Sextumque Peducaenum: hos ut venisse vidit, in cubitum innixus, 'quantam, inquit, curam diligentiamque in valetudine mea tuenda hoc tempore adhibuerim, cum vos testes habeam, nihil necesse pluribus verbis commemorare: quibus quoniam, ut spero, satisfeci, nihilque reliqui feci, quod ad sanandum me pertineret, reliquum est, ut egomet mihi consulam. Id vos igno-

‘rare nolui. Nam mihi stat, alere morbum de-
 ‘finere. Namque his diebus quicquid cibi po-
 ‘tionisque sumsi, ita produxi vitam, ut auxe-
 ‘rim dolores sine spe salutis. Quare a vobis
 ‘peto primum, ut consilium probetis meum;
 ‘deinde ne frustra dehortando conemini.’

C A P. XXII.

HAC oratione habita, tanta constantia vocis
 atque vultus, ‘ut non ex vita, sed ex do-
 ‘mo in domum videretur migrare;’ cum qui-
 dem Agrippa eum flens, atque osculans, oraret
 atque obsecraret, ‘ne id quod natura cogeret,
 ‘ipse quoque sibi acceleraret; et quoniam tum
 ‘quoque posset temporibus superesse, se sibi
 ‘suisque reservaret;’ preces ejus taciturna sua
 obstinatione compressit. Sic cum biduum cibo
 se abstinuisset, subita febris decessit, leviorque
 morbus esse coepit. Tamen propositum nihilo
 fecius peregit. Itaque die quinto, postquam id
 consilium inierat, pridie Calend. Aprilis, Cn.
 Domitio, C. Sosio Coss. decessit. Elatus est in
 lecticula, ut ipse praescripserat, ‘sine ulla pom-
 ‘pa funeris, comitantibus omnibus bonis,’ ma-
 xima vulgi frequentia. Sepultus est juxta viam
 Appiam, ad quintum lapidem, in monumento
 Q. Caecilii avunculi sui.

EPISTOLA
CORNELIAE,

MATRIS GRACCHORUM.

FRAGMENTUM

B X

CORN. NEPOTE.

DICIS, *pulchrum esse inimicos ulcisci.* Id neque majus, neque pulchrius cuiquam, atque esse mihi videtur; sed si liceat republ. salva ea persequi. Sed quatenus id fieri non potest, multo tempore, multisque partibus, inimici nostri non peribunt; atque uti nunc sunt, erunt potius, quam respubl. profligeretur atque pereat.

Eadem alio loco.

Verbis conceptis dejerare ausim, praeterquam qui Tiberium Gracchum necarunt, neminem inimicum tantum molestiae, tantumque laboris, quantum te ob has res, mihi tradidisse; quem oportebat omnium eorum, quos antehac habui liberos, partes eorum tolerare; atque curare, ut quam minimum sollicitudinis

E, in senecta haberem, utique quaecunque ageres, ea velles maxime mihi placere; atque uti nefas haberes rerum majorum adversum meam sententiam quicquam facere; praesertim mihi, cui parva pars vitae superest: at ne id quidem tam breve spatium potest opitulari, quin et mihi adverteris, et rempubl. profliges. Denique quae pausa erit? et quando desinet familia nostra insanire? et quando modus ei rei haberi poterit? et quando desinemus, et absentes, et praesentes, molestiis desistere? et quando perpudescet miscenda atque perturbanda republica? Sed si omnino id fieri non potest; ubi ego mortua ero, petito Tribunatum; post me facito quod libebit, cum ego non sentiam. Ubi mortua ero, parentabis mihi, et invocabis Deum parentem. In eo tempore, non pudebit te eorum Deum preces expetere, quos vivos atque praesentes, relictos atque desertos habueris? Ne ille finat Jupiter te ea perseverare, nec tibi tantam dementiam venire in animum; et si perseveras, vereor ne in omnem vitam tantum laboris culpa tua recipias, uti in nullo tempore tute tibi placere possis.

F I N I S.

